

BIBLIOTEKI WE WSPÓŁCZESNYM SYSTEMIE PRAWNYM POLSKI I UNII EUROPEJSKIEJ

Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu
Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej

Biblioteki we współczesnym systemie prawnym Polski i Unii Europejskiej

praca zbiorowa
pod red. Joanny Czyrek i Bożeny Górnej

Wrocław 2014

Recenzent:
dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz
profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Projekt okładki: *Jadwiga Wojtczak*

Korekta: *Ewa Gałyga-Michowska*

Skład komputerowy: *Krzysztof Mruszczak*

© Copyright by Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich

ISBN 978-83-61970-24-8

Spis treści

Wstęp	7
Julian Jezioro	
Dozwolony użytek utworów w działalności bibliotek – wybrane zagadnienia.....	9
Lidia Klat-Wertelecka	
Prawne aspekty deregulacji zawodu bibliotekarza	19
Ewa Dąbrowska	
Bibliotekarz zderegulowany: przepisy dotyczące bibliotekarzy dyplomowanych w bibliotekach uczelnianych w nowych realiach prawnych.....	25
Maria Bosacka	
Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych w kontekście tzw. ustawy „deregulacyjnej” (na przykładach zapisów w statutach różnych uczelni wyższych).....	31
Hanna Kowalska	
Zakupy materiałów bibliotecznych pod rządami ustawy Prawo zamówień publicznych (1997-2014)	37
Ewa Mydlarz	
Egzemplarz obowiązkowy w Austrii i Polsce – podobieństwa i różnice	41
Joanna Czyrek	
Problemy prawne w działalności bibliotek będące konsekwencją rozwoju nowych technologii informatycznych	49
Ewa Bochynek	
Nauczyciel bibliotekarz i biblioteka szkolna w środowisku edukacyjnym: obowiązujące przepisy prawne a rzeczywistość.....	53
Marek Piotr Urbański	
Podstawowe przepisy prawne w funkcjonowaniu biblioteki powiatowej.....	59
Anna Walek	
Organizacja i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego w Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.....	63

Wstęp

Z ogromną przyjemnością oddajemy do rąk bibliotekarzy i pracowników bibliotek materiały szóstej już konferencji zorganizowanej w dniu 5 grudnia 2014 roku przez Korporację Bibliotekarzy Wrocławskich przy współpracy z Dolnośląską Biblioteką Pedagogiczną oraz z Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.

Temat naszego spotkania „Biblioteki we współczesnym systemie prawnym Polski i Unii Europejskiej” został uznany za niezwykle ciekawy dla bardzo wielu bibliotekarzy z czasami dość odległych miejscowości, o czym świadczy lista uczestników konferencji. Dotychczas bowiem nasze zjazdy miały charakter bardziej lokalny – wrocławski lub regionalny – dolnośląski. Po raz pierwszy gościliśmy tytułu uczestników z Krakowa, Warszawy, Katowic, Poznania, Kalisza, Olsztyna, Nowego Sącza, Szamotuł, Środy Śląskiej, Góry, Świdnicy, Strzelina, Jeleniej Góry, Krotoszyna, Ząbkowic Śląskich, Kluczborka i oczywiście tradycyjnie najwięcej pracowników bibliotek przybyło do nowego budynku Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej z Wrocławia. Obok bibliotekarzy z bibliotek szkół wyższych w spotkaniu uczestniczyli pracownicy bibliotek instytutów PAN, bibliotek pedagogicznych i szkolnych, a nawet Biblioteki Sejmowej. Cieszy nas coraz większe zainteresowanie środowiska bibliotekarzy konferencjami organizowanymi przez Korporację Bibliotekarzy Wrocławskich i jednocześnie motywuje do podnoszenia poziomu prezentowanych referatów oraz szukania interesujących tematów spotkań.

Prelegentami VI konferencji są nie tylko bibliotekarze (jak to miało miejsce podczas naszych wcześniejszych zjazdów), ale również prawnicy – pracownicy Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego: prof. dr hab. Lidia Klat-Wertelecka i dr Julian Jezioro, dzięki którym udało się przeprowadzić rzeczową analizę przepisów prawnych dotyczących deregulacji zawodu bibliotekarza oraz instytucji dozwolonego użytku w działalności bibliotek. Zaprezentowane podczas konferencji referaty dotyczą również ustawy Prawo o zamówieniach publicznych oraz Ustawy o egzemplarzu obowiązkowym, a także Ustawy o bibliotekach i Rozporządzenia w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych. Przedstawiono też przepisy prawne mające wpływ na działalność zarówno bibliotek powiatowych, jak i bibliotek szkolnych, a także skonfrontowano je z rzeczywistością, w jakiej te instytucje działają i świadczą usługi. Przeanalizowano również akty prawne, na mocy których powstało i realizuje swoje zadania Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.

Opieką naukową objęła konferencję profesor Maria Pidłypczak-Majerowicz, która zrecenzowała artykuły zamieszczone w niniejszym wydawnictwie.

Mamy nadzieję, że poruszone zagadnienia będą dla uczestników spotkania intelektualnym wyzwaniem, pozwolą spojrzeć krytycznie na ustawodawstwo biblioteczne i w konsekwencji będą impulsem do zaproponowania różnych pomysłów rozwiązania zasygnalizowanych problemów prawnych. Tylko dyskutując, prezentując swoje koncepcje, sygnalizując możliwe do zaakceptowania nowe sposoby wyjścia z sytuacji utrudniających pracę biblioteczną, możemy mieć wpływ na pozytywne zmiany prawne. Milcząc, nie osiągniemy sukcesu, a decydować o sprawach bibliotekarzy będą inni.

Joanna Czyrek i Bożena Górna

Dozwolony użytek utworów w działalności bibliotek – wybrane zagadnienia

Wprowadzenie

Niezależnie od prawa własności nośnika materialnego (np. egzemplarza książki zawierającego utwór literacki lub naukowy), legalne korzystanie z dóbr intelektualnych musi uwzględniać istnienie m.in. prawnej ochrony interesów podmiotów, które nabyły prawa autorskie¹ do takich przedmiotów (zwykle ich autorów oraz ich następców prawnych, np. wydawców). Realizacja tych uprawnień – w płaszczyźnie prawnej – jest niejednokrotnie kolizyjna. W efekcie możliwe do wystąpienia sytuacje faktyczne wymagają stosowania całego szeregu uregulowań prawnych określających swoistą *modus vivendi* pomiędzy ochroną w swojej istocie często sprzecznych interesów podmiotów uprawnionych do tych dóbr.

Dla „przeciętnego” uczestnika obrotu sprawa tym bardziej może jawić się jako zawiła, że w płaszczyźnie zmysłowej (materialnej) postrzegalny jest zwykle tylko jeden „przedmiot”, jakim jest utrwalenie utworu (np. egzemplarz książki, płyty CD itp.). Natomiast w płaszczyźnie prawnej występuje swoista multiplikacja dóbr, do których powstają prawa wyłączne – co najmniej występują dwa: rzecz jako przedmiot własności oraz utwór jako przedmiot praw autorskich. W efekcie pewne sposoby korzystania, legalne w ramach prawa własności przedmiotu materialnego, mogą stanowić w konkretnym przypadku naruszenie praw autorskich.

Zważywszy na działalność prowadzoną przez biblioteki, można bez głębszego uzasadnienia przyjąć, że jest to jeden z tych podmiotów (czy też instytucji) działających w obrocie, którego statutowa działalność w bardzo szerokim zakresie musi prowadzić do konieczności rozstrzygnięcia takich kwestii. Ze względu na charakter opracowania nie jest możliwe wyczerpujące omówienie związanej z tym problematyki. Podjęta zostanie jedynie próba wskazania ogólnych ram prawnych i wynikających z nich zasad celem pokazania podstawy dla określenia sytuacji prawnej, w jakiej może znaleźć się konkretna biblioteka, realizując swoje zadania statutowe. Dodatkowo bardziej szczegółowe rozważania dotyczyć będą instytucji dozwolonego użytku, które w większości przypadków stanowią podstawę legalizacji działalności statutowej bibliotek. W tym zakresie, mając na uwadze adresatów tego wystąpienia (a więc zasadniczo – bibliotekarzy), opieram się przede wszystkim na orzecznictwie i wypowiedziach doktryny, zawartych w komentarzach do regulacji ustawowej, które niejako z założenia zmierzają do oceny zdarzeń praktycznych występujących w obrocie. Staram się też unikać polemiki i wyrazistego prezentowania swoich poglądów w tych kwestiach, w których mogą być one uznane za dyskusyjne stanowisko „mniejszościowe”.

Ogólnym założeniem tego wystąpienia jest to, że znajomość zasad wynikających z uregulowania prawnego zawartego w ustawie z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych² musi stanowić podstawowe narzędzie prawne w zakresie wiedzy, kompetencji i umiejętności osób zajmujących się działalnością bibliotekarską.

¹ Można dodać, że przedmioty takie mogą być dodatkowo nośnikami innych dóbr objętych ochroną prawną, np. artystycznych wykonań, wizerunku. Co w istocie jeszcze bardziej komplikuje takie sytuacje.

² Tekst jedn. Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 ze zm.; zwana zamiennie w treści opracowania „PrAut”.

Ujęcie „własnościowe” autorskich praw majątkowych i tego podstawowe konsekwencje

Mając na względzie uregulowanie art. 17 PrAut, należy uznać, że treścią autorskich praw majątkowych są zastrzeżone na zasadzie wyłączności uprawnienia do korzystania z utworu i do rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Jeśli odniesiemy to do treści art. 140 KC, to nie powinno budzić wątpliwości, że jest to konstrukcja prawna wprost nawiązująca do konstrukcji własności rzeczy. Z tych powodów w literaturze przyjmuje się zwykle, że autorskie prawa majątkowe mają charakter praw „własnościowych”³. Posiadają więc podstawowe cechy prawa własności rzeczy – są prawami zakazowymi i skutecznymi *erga omnes* (wynikają ze stosunku o charakterze bezwzględny). Są to prawa zbywalne i podlegają dziedziczeniu, przy czym rozporządzanie i korzystanie z utworu podlega specyfikacji (rozcłonkowaniu) na odrębne pola eksploatacji; ograniczone są też terminem – zasadniczo trwają przez okres życia autora i 70 lat po jego śmierci (por. także art. 36–39 PrAut). Na skutek upływu określonych przez ustawodawcę w art. 36–39 terminów utwory stają się z mocy ustawy dobrami powszechnie dostępnymi, elementami tzw. *domaine public*; w praktyce oznacza to, że korzystanie z nich ani nie wymaga niczyjej zgody, ani nie rodzi obowiązku uiszczenia z tego tytułu wynagrodzenia⁴. Odpowiednio dotyczy to przedmiotów praw pokrewnych oraz baz danych uregulowanych przepisami ustawy z 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych⁵.

Jednocześnie stworzenie utworu (także artystycznych wykonań) prowadzi do powstania, jako praw odrębnych, autorskich praw osobistych, które rozszerzają ochronę interesów osobistych autorów poza te okresy. Zgodnie z art. 16 i 78 ust. 2–4 PrAut ochrona ta trwa bez żadnych ograniczeń czasowych, także po śmierci autorów. I jakkolwiek charakter prawny tego instrumentu ochrony prawnej interesów osobistych autora budzi kontrowersje w doktrynie, oznacza to, że możliwości korzystania z utworów – także po wygaśnięciu autorskich praw majątkowych – są ograniczone koniecznością respektowania nierozzerwalnej więzi, jaka powstaje pomiędzy autorem a jego dziełem.

Przedstawione tu bardzo zarysowo uregulowanie tworzy swoisty „fundament” prawny dla zasad korzystania z utworów przez każdego uczestnika obrotu, w tym także przez biblioteki. Wynika z niego, że ewentualne korzystanie z utworów w pierwszym rzędzie zależy od tego, czy autorskie prawa majątkowe nie wygasły ze względu na upływ czasu. Wtedy utwór staje się dobrem powszechnie dostępnym i korzystanie z niego nie wkracza w zakres wyłączności zastrzeżonej na rzecz uprawnionego podmiotu praw autorskich. Pozostaje jednak konieczność respektowania dóbr osobistych autora, chronionych przez autorskie prawa osobiste (zob. art. 16 PrAut). W pozostałych sytuacjach istotne jest, czy określone, zamierzone korzystanie z utworu jest legalne. A to wymaga albo uzyskania zgody podmiotu praw autorskich na podejmowane działania, albo ograniczenia się do korzystania z utworu do sposobów kazuistycznie uregulowanych zasadniczo w art. 23–33⁵ PrAut, przy uwzględnieniu zasad wynikających z art. 34 i 35 tej ustawy.

Należy też wyrazić opinię, że przedstawione powyżej ujęcie „własnościowe” autorskich praw majątkowych nakłada na korzystającego ciężar dowodu uzyskania takiej zgody oraz spełnienia przesłanek ustawowych dozwolonego użytku. Stąd legalne korzystanie z utworów, np. w ramach działalności bibliotecznej, musi być zgodne z przesłankami wynikającymi z przedstawionej tu regulacji. Wynika to przede wszystkim z tego, że przypadki dozwolonego użytku należy traktować nie jako wykonywanie własnego prawa podmiotowego, ale dozwoloną przez ustawodawcę ingerencję w cudze prawa podmiotowe, a więc realizację licencji, mającej swoje źródło w ustawie (tzw. licencja ustawowa).

³ Zob. też J. Jezioro, *Prawo własności intelektualnej*, [w:] *Zarys prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014, s. 942–944.

⁴ W pewnym zakresie na podstawie art. 40 PrAut jest to jednak *domaine public payant*, a więc korzystanie bez konieczności uzyskania zgody z utworu jest legalne, ale powstaje obowiązek uiszczenia z tego tytułu rodzaju daniny publicznej, do której w zasadniczym zakresie stosuje się przepisy dotyczące zobowiązań podatkowych.

⁵ Dz. U. z 2002 r., Nr 101, poz. 926 ze zm.

Istota, podstawowe cele i funkcje dozwolonego użytku w odniesieniu do utworów – z uwzględnieniem specyfiki działalności bibliotecznej

Wykonywanie majątkowych praw autorskich ulega ograniczeniu w ramach instytucji dozwolonego użytku prywatnego oraz dozwolonego użytku publicznego⁶. Zasadnicze znaczenie tych instytucji polega na tym, że korzystanie z utworów bez zgody uprawnionego – w tych granicach – jest legalne. Tak więc istotą dozwolonego użytku jest określenie granicy zakresu wyłączności wykonywania praw autorskich przez uprawnionych do utworów i innych przedmiotów prawa autorskiego. Aktualne uregulowanie prawa polskiego ma swoje podstawy przede wszystkim w postanowieniach art. 9–10bis Konwencji berneńskiej i obejmuje art. 23 PrAut (dozwolony użytek osobisty), art. 23¹–33⁵ (dozwolony użytek publiczny) oraz odpowiednio art. 34–35 (zasady korzystania z dozwolonego użytku osobistego i publicznego). Ponadto uzupełniają je akty wykonawcze. Szczegółowe omówienie tej stosunkowo szerokiej regulacji nie jest celem tego opracowania. Ogranicza się ono do tych przypadków dozwolonego użytku, które zdaniem autora są istotne ze względu na charakter działalności bibliotecznej. Jest to oczywiście wybór subiektywny i może być uznany za dyskusyjny.

Wstępnie należy wskazać na podstawowe cele oraz funkcje realizowane przez te przepisy. Zwykle przyjmuje się, że dozwolony użytek umożliwia ograniczone korzystanie z rozpowszechnionych utworów dla ważkich celów osobistych oraz społecznych w zakresie kultury, oświaty i edukacji; jest też wyrazem swoistego realizmu ustawodawcy i w mniejszym zakresie wyrazem akceptacji utrwalonych zwyczajów. Stąd należy instytucje te postrzegać jako wynik swoistego „kompromisu” pomiędzy interesem prywatnym autora a interesami osobistymi i publicznymi pozostałych uczestników obrotu prawnego.

Szczególnym „punktem odniesienia” prowadzonych tu rozważań, dotyczących uregulowania dozwolonego użytku na podstawie PrAut, są postanowienia ustawy z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach⁷. Ustawa ta określa bowiem ogólne zasady działania bibliotek. Wynika z niej, że działalność bibliotek stanowi element szerzej ujętej działalności kulturalnej⁸ oraz że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego (art. 3 zd. 1). Ujęcie to wyjaśnia przyczynę, dla której ustawodawca w uregulowaniu PrAut objął działalność bibliotek uregulowaniem prowadzącym do ograniczenia praw autorskich w ramach dozwolonego użytku. W nim upatrywać należy skonkretyzowanej przyczyny ograniczenia praw autorskich w odniesieniu do utworów wykorzystywanych w działalności bibliotecznej. Z UBibl wynika, że zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny, a narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie (art. 6). Biblioteki zgodnie z UBibl organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej, a prawo korzystania z bibliotek ma charakter powszechny (art. 3 zd. 2).

Ustawa stosunkowo szczegółowo określa podstawowe zadania bibliotek: 1) gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych; 2) obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie (art. 4 ust. 1). Do zadań bibliotek może ponadto należeć prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej. Zgodnie z art. 5 UBibl materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej,

⁶ Można dodać, że instytucje te określane są jako licencje ustawowe, ale kryteria odróżnienia tych pojęć budzą kontrowersje w literaturze; opracowanie to jednak nie ma na celu zajęcia stanowiska w tej kwestii, stąd określenie „licencja ustawowa” jest używane zamiennie z określeniem „dozwolony użytek”.

⁷ Tekst jedn.: Dz. U z 2012 r., poz. 642 ze zm.; dalej zwana „UBibl”.

⁸ Zob. art. 2 UBibl, z którego wynika, że w zakresie nieuregulowanym ustawą do bibliotek stosuje się odpowiednio przepisy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audio-wizualne i elektroniczne. Co w szerokim zakresie musi obejmować przedmioty prawa autorskiego.

Tak więc bez głębszego uzasadnienia, już na podstawie uregulowania UBibl, należy przyjąć, że działalność biblioteczna w szerokim zakresie dotyczyć może utworów oraz innych przedmiotów prawa autorskiego. Wydaje się, że w przywołanym wyżej ujęciu ustawowym dotyczy to zwłaszcza: „obsługi użytkowników” (w tym „udostępniania zbiorów”), prowadzenia „działalności informacyjnej” oraz „naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej”.

Rozpowszechnienie utworów jako wstępny warunek legalności dozwolonego użytku

Wstępnym warunkiem legalności korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku na podstawie PrAut, jest rozpowszechnienie utworu. Wydaje się, że warunek ten ma na celu głównie ochronę prawa do decydowania o udostępnieniu utworu publiczności, o którym mowa w art. 16 pkt 4) PrAut. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3) PrAut utworem rozpowszechnionym jest utwór udostępniony publicznie za zgodą autora. Jeśli przyjąć, że biblioteki korzystają głównie z utworów opublikowanych, to należy uznać, że warunek ten w stosunku do głównej części zasobów bibliotecznych jest zwykle spełniony. Utwór opublikowany to – zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1) PrAut – utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie.

Tak więc istotne związane z tym ograniczenia mogą dotyczyć tej części zasobów bibliotecznych, które nie zostały opublikowane. W przypadku bibliotek akademickich będą to chociażby nieopublikowane prace dyplomowe studentów, zapewne rzadziej – nieopublikowane rozprawy naukowe i inne przekazane do bibliotek opracowania. Korzystanie z takich dzieł nie będzie mieściło się w granicach dozwolonego użytku, wyznaczonych przez przepisy PrAut. W konsekwencji konieczne jest każdorazowe uzyskanie zgody podmiotów autorsko uprawnionych, przykładowo na ich udostępnienie w ramach działalności bibliotecznej.

Ogólne zasady korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku

Mając na względzie treść art. 35 PrAut, przyjmuje się, że polski ustawodawca przejął z uregulowania międzynarodowego tzw. trzystopniowy test, który stanowi podstawę weryfikacji oceny legalności korzystania z utworów w ramach dozwolonego użytku. Zgodnie z tym wymogiem korzystanie z utworu jest legalne, jeśli: 1) mieści się w kazuistycznie określonych przez przepisy przesłankach ustawowych, 2) nie narusza normalnego korzystania z utworu i 3) nie godzi w słusne interesy uprawnionego do utworu⁹. Przesłanki ustawowe dozwolonego użytku związanego z działalnością biblioteczną zostaną omówione odrębnie. W tym miejscu należy wyjaśnić ogólnie drugi i trzeci „stopień” tego testu. Oba użyte przez ustawodawcę zwroty mają charakter zwrotów niedookreślonych, stąd wymagają dodatkowych zabiegów interpretacyjnych. W literaturze określane są zwykle jako „klauzule generalne”¹⁰.

I tak, doktryna zasadniczo przyjmuje, „że «normalna eksploatacja utworu» oznacza taki sposób jego eksploatacji, co do którego autor mógłby się spodziewać, iż przyniesie mu pewien dochód. (...) Normalne korzystanie utożsamia się także z taką eksploatacją, którą można uznać za możliwą do prowadzenia przez samego autora w celach dochodowych. (...) Istnieją jednak takie sytuacje, które uniemożliwiają podjęcie przez twórcę kontroli eksploataowania dzieła, z którym mógłby on wiązać korzyści majątkowe (np. wykorzystywanie na użytek prywatnych studiów lub powszechne zwielokrotnianie utworów muzycznych). Dlatego w konkretnej sytuacji faktycznej należy dokonać jednostkowej oceny”¹¹.

⁹ Zob. w tej kwestii szerzej: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2008, s. 107–109.

¹⁰ J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ. Z. 87, Kraków 2004, s. 251 i przywołane tam pozycje.

¹¹ Tak tamże, s. 252; zob. też przywołaną tam literaturę.

Trzecie ze wskazanych tu kryteriów „trzystopniowego testu” to „słuszne interesy twórcy”. W literaturze – jak oceniam trafnie – wskazuje się, że „wyrażone w art. 35 ustawy warunki korzystania z dobrodziejstwa dozwolonego użytku i ich cel korespondują z przyjętą na gruncie Konstytucji zasadą proporcjonalności, oznaczającą, iż ograniczenia praw (i wolności) mogą być wprowadzone tylko w «zakresie niezbędnym». (...) Jako rekompensatę dolegliwości związanych z ingerencją w słuszne interesy twórcy, ustawodawca przewiduje w wielu przypadkach obowiązek zapłaty wynagrodzenia na jego rzecz”¹². Przy czym w konkretnym przypadku nie musi się to ograniczać tylko do interesów majątkowych. Ogólnie za „godzącą w słuszne interesy twórcy” eksploatację uznaje się przypadek nieusprawiedliwionego zmniejszenia dochodów uprawnionego, a punktem odniesienia dla oceny „niesłuszności” jest proporcja skonkretyzowanej wielkości strat – w odniesieniu do celów wprowadzenia ograniczenia praw autorskich¹³. Jak z tego wynika, stosowanie tych kryteriów może prowadzić do zróżnicowanej oceny konkretnych sytuacji. Trudno też uznać je za bardzo ścisłe.

Jak już podkreślono, korzystanie z utworów w ramach dozwolonego użytku nie może prowadzić do naruszenia praw autorskich osobistych. Zgodnie z art. 34 PrAut można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła; podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. W dużej mierze aktualną praktykę w tym zakresie wyznaczył wyrok Sądu Najwyższego z 29 grudnia 1971 r.¹⁴, w którym sąd ten przyjął, że „wymaganiu wyraźnego wymienienia źródła, z którego pochodzi fragment cudzego dzieła, nie czyni zadość wymienienie tego dzieła w zestawieniu literatury bez jakiegokolwiek wyjaśnienia ani zasady, ani stopnia wykorzystania tego dzieła, a w szczególności bez wskazania, że dokonano z niego przedruku określonej części”. W praktyce, w odniesieniu do poszczególnych rodzajów utworów podstawowe znaczenie mają ustalone zwyczaje, o ile uwzględniają przywołane tu zasady. Istotne problemy mogą wiązać się z wypełnieniem tego obowiązku w stosunku do utworów rozpowszechnianych w Internecie. Przykładowo, w odniesieniu do instytucji cytatu dozwolonego można spotkać ocenę, że poza podaniem autora należy podać adres strony internetowej i datę „ściągnięcia” pliku; jeśli brak informacji dotyczącej autorstwa, to dodatkowo wymagana jest nazwa dokumentu oraz wskazanie podmiotu rozpowszechniającego¹⁵.

Dozwolony użytek utworu w celach oświatowych i naukowych (art. 27 i 28 PrAut)

Zgodnie z art. 27 PrAut instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu. Bez większych zastrzeżeń należy uznać, że licencja ta będzie dotyczyła także znacznej części bibliotek, a mianowicie tych, które działają w ramach „instytucji naukowych i oświatowych” lub samodzielnie realizują zadania w tym zakresie, co nie jest wykluczone w świetle postanowień art. 4 ust. 2 UBibl.

W literaturze poświęconej omawianemu tu uregulowaniu odmiennie ujmuje się zakres określeń „instytucja oświatowa” i „naukowa”. W przypadku „instytucji naukowych” zdaje się dominować ocena, że pojęcie to obejmuje nie tylko te jednostki, dla których tak określona działalność ma charakter podstawowy (np. szkoły wyższe niezawodowe, PAN itp.), ale także takie, dla których jest to działalność dodatkowa¹⁶. W tym ostatnim

¹² Tamże, s. 253.

¹³ Tamże, s. 108.

¹⁴ I CR 191/71, OSNCP 1972, nr 7–8, poz. 133.

¹⁵ Tak J. Sieńczyło-Chlabicz [i in.], *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2011, s. 123.

¹⁶ Tak E. Traple, *Komentarz do art. 27 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX 2011, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/index.rpc?&fromHistory=false#content.rpc--ASK--nro=587311618&wersja=-1&localNroPart=0&reqId=1418047246682_745465228&class=CONTENT&loc=4&full=1&hId=5.

przypadku akcentuje się jedynie konieczność ograniczenia zakresu legalnego korzystania do celów prowadzonych w takim ograniczonym rozmiarze badań. Natomiast określeniem „instytucja oświatowa” obejmuje się zarówno placówki szkolnictwa publicznego, jak i prywatnego wszystkich szczebli i profili. Jednak zasadniczo wyłącza z niego podmioty, dla których ten rodzaj działalności nie jest podstawowy, choć prowadzą różnego rodzaju kursy i szkolenia¹⁷.

Przedmiotem korzystania na podstawie art. 27 PrAut może być zasadniczo w obecnym stanie prawnym – cały utwór, z tym zastrzeżeniem, że legalne jest jedynie sporządzanie egzemplarzy fragmentów rozpowszechnionego utworu. Ograniczeniem jest także wyłączenie odpłatności takiego korzystania. W praktyce oznacza to dość istotne ograniczenie możliwości korzystania; przykładowo wskazuje się na trudności związane z korzystaniem z utworów plastycznych, które w praktyce powinny być zwielokrotniane w całości¹⁸.

Dla działalności bibliotecznej większe znaczenie zdaje się mieć jednak licencja ustawowa wynikająca z art. 28 PrAut. Z przepisu tego wynika, że biblioteki, archiwa i szkoły mogą: 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych (jest to w ujęciu ustawowym „użyczenie” w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 8) PrAut¹⁹); 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów; 3) udostępniać zbiory do celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.

W pierwszym rzędzie należy wskazać na istotne, w porównaniu z treścią art. 27 PrAut, zawężenie podmiotów objętych tym przypadkiem dozwolonego użytku. Zostały one skonkretyzowane „funkcjonalnie” i w każdym przypadku decydować będzie ocena zadań statutowych konkretnej jednostki organizacyjnej. Przy czym uregulowanie nie różnicuje w tym zakresie sytuacji jednostek publicznych i prywatnych.

Licencja dotyczy aktualnie także utworów rozpowszechnionych, przy czym trafnie wskazuje się, „że udostępnianie egzemplarzy utworów tylko rozpowszechnionych musi zakładać konieczność ich wcześniejszego utrwalenia, do czego instytucje wymienione w tym przepisie nie są upoważnione lub też może dotyczyć takich egzemplarzy, które nie spełniają warunku opublikowania, gdyż nie zostały udostępnione publicznie w wystarczającej liczbie egzemplarzy”²⁰.

W dalszej kolejności biblioteki mogą sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów. W tym zakresie także istotna jest funkcja tej regulacji. Wskazuje się, że realizacja tej postaci dozwolonego użytku nie może prowadzić do zwiększenia liczby egzemplarzy będących w obiegu²¹. W przypadku braku egzemplarza w konkretnym zbiorze dopuszczalne jest na tej podstawie sporządzenie kopii cudzego egzemplarza.

Trzecia opcja określona w ustawie jako „ochrona własnych zbiorów” dotyczy dzieł unikatowych, ale objętych ochroną w zakresie autorskich praw majątkowych; tylko w odniesieniu do nich działania takie – w braku uregulowania art. 28 PrAut – byłyby nielegalne. Dopuszcza się wykonanie takiej kopii także w postaci utrwalenia na tzw. mikrofilmach oraz zapisem elektronicznym²².

¹⁷ Tamże; można dodać, że E. Traple odnosi to także do stowarzyszeń, spółdzielni, fundacji itp. podmiotów, dla których ogólnym zadaniem jest podnoszenie „poziomu oświaty i kultury”.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ „Użyczeniem egzemplarzy utworu jest ich przekazanie do ograniczonego czasowo korzystania, niemające na celu bezpośredniego lub pośredniego uzyskania korzyści majątkowej”.

²⁰ E. Traple, *Komentarz do art. 27 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX 2011, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/index.rpc?&fromHistory=false#content.rpc--ASK--nro=587311618&wersja=-1&localNroPart=0&reqId=1418047246682_745465228&class=CONTENT&loc=4&full=1&hId=5.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

Biblioteki mogą na podstawie art. 28 PrAut udostępniać zbiory do celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek²³. Na tle tego uregulowania, dla praktyki obrotu, istotne zdają się być dwa zagadnienia: 1) legalności tzw. digitalizacji utworów stanowiących zasoby konkretnej jednostki w celu włączenia ich do elektronicznej bazy danych tej instytucji oraz 2) legalności nieodpłatnego udostępniania utworów zgromadzonych w takiej bazie za pośrednictwem sieci komputerowej (zasadniczo przez Internet).

Już na gruncie pierwotnego tekstu PrAut digitalizacja prawem chronionego utworu traktowana była jako jego „z wielokrotnienie”. A w efekcie objęta jest wyłącznym prawem autorskim. Aktualnie brak jest podstaw do zmiany tej oceny, przyjmuje się, że „każdy zapis dzieła stanowi formę jego wielokrotnienia, niezależnie od tego, z jakim nośnikiem mamy do czynienia”²⁴ – w konsekwencji wymaga w odniesieniu do utworów chronionych uzyskania zgody podmiotu majątkowych praw autorskich. Podobne stanowisko wyrażono także w odniesieniu do „prawa do elektronicznego komunikowania dzieła publiczności”²⁵. Zasady te nie mają charakteru ściśle bezwzględnego i doznają istotnych wyjątków w ramach działań objętych dozwolonym użytkowaniem publicznym. I właśnie z takim przypadkiem mamy tu do czynienia. Należy ocenić, że biblioteki mogą legalnie, ale celowo (tj. w ramach korzystania określonego przez art. 28 ust. 3 PrAut) digitalizować swoje zbiory i udostępniać je w sieci za pośrednictwem terminali znajdujących się na terenie tej placówki (w tym jednostek zamiejscowych). Jednak wszelkie przypadki udostępnienia zbiorów poza terenem biblioteki (zasadniczo można przyjąć, że dotyczy to terenu jednostki, w którego ramach prowadzona jest działalność biblioteczna) nie mieszczą się w granicach dozwolonego użytku i wymagają, w odniesieniu do utworów, w stosunku do których okres ochrony autorskich praw majątkowych jeszcze nie upłynął, zgody autorsko uprawnionych.

Reprografia

Elementem działalności bibliotek jest także tzw. reprografia. Działalność taka prowadzona jest jako działalność własna albo biblioteki umożliwiają jej prowadzenie innym podmiotom w obrębie swoich obiektów. Podstawy prawne działalności tzw. punktów kserograficznych wynikają również z przepisów PrAut, ale interpretacja skutków obowiązywania tej regulacji nie jest jednolita.

W praktyce obrotu można spotkać stanowisko, prezentowane zwłaszcza przez wydawców opracowań podręcznikowych, które zmierza do wprowadzenia daleko posuniętych ograniczeń w takiej działalności, zwłaszcza jeśli prowadzona jest przez biblioteki uczelniane. Przejawem tego są przykładowo znane autorowi z własnej działalności swoiste próby wywarcia nacisku na władze uczelni wyższych w celu wyłączenia możliwości kopiowania książek w całości lub wprowadzenia „sztywnych” zasad objętościowych.

W świetle uregulowania PrAut oraz wypowiedzi doktryny należy uznać, że sformułowany bez zastrzeżeń pogląd, jakoby dopuszczalne było w każdej sytuacji kopiowanie książek (w tym przez np. studentów) w całości czy też w ograniczeniu do określonej liczby stron (w „rozsądnych” granicach), nie jest trafny. Podstawowe znaczenie mają tu postanowienia art. 23 PrAut, który nie wprowadza żadnych takich granic. Także generalne odwołanie się do przedstawionej już wyżej treści art. 35 PrAut, który określa „ogólne” granice dozwolonego użytku, nie prowadzi do takiego wniosku. Jak trafnie wskazują na to J. Barta i R. Markiewicz, przy takim rozumowaniu w zasadzie wszystkie postacie dozwolonego użytku można uznać za naruszające wymogi tego przepisu²⁶. Autorzy ci dla uzasadnienia swojej oceny przywołują argumentację TK zawartą w wyroku z 16 września 2003 r. (K 55/202): „ocena

²³ Jest to stosunkowo „nowe” uprawnienie w ramach dozwolonego użytku publicznego, wprowadzone do prawa autorskiego ustawą z 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 91, poz. 869).

²⁴ Tak. E. Traple w: *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 385.

²⁵ Tak też w: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, System Prawa Prywatnego. T. 13. Warszawa 2003, s. 176 i n.

²⁶ Tak w: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2008, s. 118.

taka jest uzasadniona tym bardziej, że stan taki utrzymywano przez czas dłuższy, mimo sygnałów tak ze strony doktryny, jak i praktyki o trudnościach, jakie stwarza interpretacja wzajemnej relacji wymienionych przepisów”. Z czego wynika, iż brak zmian istniejącej regulacji pomimo wielokrotnych nowelizacji PrAut świadczy jednoznacznie o woli ustawodawcy zachowania pierwotnych rozwiązań w tym zakresie.

Dodatkowo kwestię dopuszczalności posługiwania się przy sporządzaniu kopii książek osobami trzecimi (czyli możliwości zlecenia stosownych usług np. przedsiębiorcom prowadzącym punkty kserograficzne) przesądził jednoznacznie art. 20¹ PrAut. Z przepisu tego wynika, że posiadacze urządzeń reprograficznych, którzy prowadzą działalność gospodarczą w zakresie zwielokrotniania utworów dla własnego użytku osobistego osób trzecich, są obowiązani do uiszczania, za pośrednictwem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi, opłat w wysokości do 3% wpływów z tego tytułu na rzecz twórców oraz wydawców, chyba że zwielokrotnienie odbywa się na podstawie umowy z uprawnionym; opłaty te przypadają twórcom i wydawcom w częściach równych. Należy podkreślić, że uregulowanie zawarte w art. 20 oraz 20¹ PrAut należy traktować jako podstawę rekompensaty za negatywne dla interesów podmiotów praw autorskich skutki rozpowszechnienia się reprografii. Podmioty wskazane w tych przepisach mają obowiązek uiszczania określonych szczegółowo przepisami opłat, a zobowiązanie do ich uiszczenia jest zobowiązaniem cywilnoprawnym. Zgodnie z art. 18 ust. 3 PrAut wynagrodzenie z art. 20 ust. 2–4 i art. 20¹ nie podlega zrzeczeniu się, zbyciu ani egzekucji.

Tak więc brak jest wyraźnych podstaw prawnych do „generalnego” zakazywania lub ograniczania – w sposób wskazany powyżej – prowadzenia działalności w zakresie usług kserograficznych w działalności bibliotecznej. Każda sytuacja powinna być oceniana na podstawie przesłanek wynikających z art. 35 PrAut indywidualnie. Wydaje się, że uzasadnione jest co najmniej wymaganie od podmiotów prowadzących usługi kserograficzne, aby działalność ta była zgodna z granicami wyznaczonymi przez przywołane tu przepisy PrAut. Praktyka zna zjawiska świadczące o przekraczaniu tych granic – dotyczy to zwłaszcza prowadzenia podręcznych zbiorów książek z przeznaczeniem do kopiowania lub też przygotowywania „na zapas” ich kserokopii, a więc bez zamówienia konkretnej usługi, co jest warunkiem wyznaczonym przez art. 23 PrAut. Sytuacje takie należy uznać za działania nielegalne i prowadzące do naruszenia praw autorskich, a w konsekwencji możliwości powstania odpowiedzialności prawnej.

Odrębną kwestią jest, czy w stosunku do osób trzecich (punktów prowadzonych poza działalnością bibliotek) na bibliotekach (lub jednostkach, w których ramach prowadzona jest działalność bibliotek) ciążyą szczególne obowiązki bezpośredniego „ścigania” takich czynów, a dodatkowo, czy sam fakt stwierdzenia naruszenia zasad ustawowych ma wpływać na działalność biblioteczną prowadzoną w taki sposób. Trudno je wprost wywodzić z analizowanego tu uregulowania PrAut, ale sprawa jawi się jako bardziej złożona na gruncie uregulowania prawa publicznego – co nie jest jednak przedmiotem prowadzonych tu rozważań.

Dozwolony użytek w zakresie okazjonalnego wykonania utworu (art. 31 PrAut)

Nie da się wykluczyć sytuacji, w której działalność biblioteczna będzie objęta także uregulowaniem art. 31 PrAut. Zgodnie z tym przepisem wolno nieodpłatnie wykonywać publicznie rozpowszechnione utwory podczas ceremonii religijnych, imprez szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie pośrednio lub bezpośrednio korzyści majątkowych i artyści wykonawcy nie otrzymują wynagrodzenia, z wyłączeniem imprez reklamowych, promocyjnych lub wyborczych.

W odniesieniu do aktualnie obowiązującej literalnej treści tego uregulowania na podkreślenie zasługuje, że dotyczy ona wszystkich rodzajów utworów. Ponadto mając na względzie praktykę obrotu istotna jest ocena granic realizacji tej licencji ustawowej. Przyjmuje się też, że przepis ten nie ogranicza możliwości wypłaty wynagrodzenia obsłudze technicznej konkretnej imprezy lub ceremonii i że nie da się *a priori* wyłączyć możliwości pobierania opłaty za wstęp ze względu na przesłankę „osiągania korzyści majątkowych” – każdorazowo ocena tej kwestii po-

winna być dokonywana na podstawie art. 35 PrAut. Istotne jest także to, że dotyczy on wykonań okazjonalnych (na tej podstawie wyłącza się z zakresu licencji np. „stałe poranki muzyczne lub wieczory literackie”)²⁷.

Dozwolony użytek utworów plastycznych (art. 32 i 33 PrAut)

Na koniec przedstawione zostaną zasady legalnego korzystania – na podstawie przepisów o dozwolonym użytku – z utworów plastycznych. Utwory takie mogą stanowić element wystroju bibliotek, a także wykorzystywane są w ramach wystaw i innych imprez organizowanych przez te instytucje. Uregulowanie PrAut dotyczące takiego korzystania z utworów plastycznych zawarte jest zasadniczo w przepisach art. 32 ust. 1 i 33 PrAut i obejmuje dwie sytuacje: publiczne wystawianie oryginału utworu oraz jego rozpowszechnienie.

Z art. 32 ust. 1 PrAut wynika, że właściciel egzemplarza utworu plastycznego może go wystawiać publicznie, jeżeli nie łączy się z tym osiąganie korzyści majątkowych. Natomiast zgodnie z art. 33 PrAut, wolno rozpowszechniać: 1) utwory wystawione na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, jednakże nie do tego samego użytku; 2) utwory wystawione w publicznie dostępnych zbiorach, takich jak muzea, galerie, sale wystawowe, lecz tylko w katalogach i w wydawnictwach publikowanych dla promocji tych utworów, a także w sprawozdaniach o aktualnych wydarzeniach w prasie i telewizji, jednakże w granicach uzasadnionych celem informacji; 3) w encyklopediach i atlasach – opublikowane utwory plastyczne i fotograficzne, o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody. Twórcy przysługuje wówczas prawo do wynagrodzenia.

Mając na względzie praktykę obrotu, należy tu wskazać przede wszystkim na następujące problemy, które mogą wiązać się z działalnością bibliotek. Podobnie jak przy licencji z art. 31 PrAut, podstawową przesłanką legalizacji korzystania z utworów w ramach licencji z art. 32 jest brak uzyskiwania korzyści majątkowych. Wskazuje się, że nie muszą to być korzyści bezpośrednio związane z podmiotem, do którego należy konkretny utwór – mogą też wystąpić na rzecz osoby trzeciej²⁸.

Ponadto dyskutowany jest w doktrynie problem skutków pobierania opłaty za wstęp na wystawę utworów plastycznych. Dyskusja ta dotyczy sytuacji, w której opłaty takie jedynie częściowo pokrywają koszty wystawy utworów plastycznych. Jak oceniam zasadnie, E. Traple przyjmuje, że „zawsze rozprowadzanie odpłatnych biletów powoduje konieczność uzyskania przez organizatora zgody na wystawianie ze strony podmiotów uprawnionych z tytułu prawa autorskiego. Twórca będzie w ten sposób sam mógł zdecydować, czy przyznać wystawiającemu to prawo nieodpłatnie, doceniając promocyjny dla niego aspekt wystawienia, czy uzależnić zgodę od wypłaty honorarium”²⁹. Należy też dodać, że tak też Autorka ta ocenia sytuację, w której wystawa obrazów jest sponsorowana i fakt ten jest ujawniany (poprzez nazwę lub znak towarowy) – traktując to jako sytuację, w której osoba trzecia uzyskuje korzyść majątkową³⁰.

Podstawowe wnioski

Prowadzone tu rozważania pozwalają na sformułowanie wniosków ogólnych, które stanowią zarysową ocenę omawianej tu regulacji i – niezależnie od prezentacji i wykładni uregulowania prawnego – ogólne podsumowanie prowadzonych w pracy rozważań.

²⁷ Tak E. Traple, *Komentarz do art. 31 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, LEX 2011, http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/index.rpc?&fromHistory=false#content.rpc--ASK--nro=587311623&wersja=-1&localNroPart=0&reqId=1418047325880_626829854&class=CONTENT&loc=4&full=1&hId=7.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

W pierwszym rzędzie należy ocenić, że już w ustawowym ujęciu działalności bibliotek, wynikającym z postanowień UBibl (art. 1), dostrzec można uzasadnienie dla objęcia przejawów tej działalności uregulowaniem ograniczającym ochronę praw autorskich majątkowych ze względu na interes publiczny. Trudno bowiem zasadnie zakwestionować ocenę, że zbiory bibliotek mają wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego jako narodowy zasób biblioteczny. Także sposób realizacji działalności bibliotecznej w zakresie zadań ustawowych (zob. art. 4 UBibl) wymaga takich ograniczeń.

Z analizy przepisów PrAut wynika, że zasadniczo uregulowanie dozwolonego użytku dotyczące działalności bibliotecznej nie zostało wyraźnie przeciwstawione innym rodzajom działalności w dziedzinie szeroko rozumianej kultury. Zwykle w ujęciu tego uregulowania biblioteki jeśli są nawet wyraźnie wymienione (zob. art. 28 PrAut), to wraz innymi instytucjami szeroko rozumianej kultury (przykładowo z archiwami, instytucjami naukowymi i oświatowymi). Nie wydaje się jednak, aby stanowiło to istotną wadę omawianej regulacji. Jest to wynikiem z jednej strony „nakładania” się na siebie zadań realizowanych przez różne w ujęciu ustawowym i funkcjonalnym instytucje kultury (np. zgodnie z art. 4 ust. 2 UBibl dotyczy to prowadzenia działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej). I w tym zakresie jest wynikiem tego, że zadania te realizowane są we współdziałaniu różnych instytucji kultury. Oraz z drugiej – tego, że zwykle biblioteki stanowią element instytucji, których zadania zostały zakreślone szerzej niż to wynika z UBibl, a więc ich działalność to pewien wycinek np. działalności akademickiej, badawczej lub oświatowej.

W efekcie stosowanie omawianego w opracowaniu uregulowania w odniesieniu do działalności bibliotek nie wykazuje się wyraźną specyfiką i większość przedstawionych w opracowaniu problemów (w tym praktycznych) w tym zakresie jest wspólna także dla realizacji dozwolonego użytku w ramach działalności innych instytucji szeroko rozumianej kultury. Stąd też zaprezentowane w opracowaniu instytucje dozwolonego użytku nie są jedynymi, jakie mogą okazać się istotne dla realizacji działalności bibliotecznej, należy je określić jako podstawowe dla niej.

Prof. UWr dr hab. Lidia Klat-Wertelecka

Zakład Postępowania Administracyjnego
i Sądownictwa Administracyjnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Prawne aspekty deregulacji zawodu bibliotekarza

Abstrakt: Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz.U. z 2013 r. poz. 829), która weszła w życie 23 sierpnia 2013 r., zmniejszyła ograniczenia związane z dostępem do zawodu bibliotekarza. Ustawa deregulacyjna wprowadziła zmiany w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach oraz w ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. Obecnie w bibliotekach mogą być zatrudnione osoby z wykształceniem średnim. Z ustawy o bibliotekach został bowiem wykreślony wymóg posiadania przez pracowników bibliotek kwalifikacji bibliotekarskich oraz zlikwidowano tryb określania wymagań kwalifikacyjnych uprawniających do zajmowania określonych stanowisk w tych jednostkach. W wyniku nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym zostały wprowadzone istotne zmiany w sytuacji prawnej akademickich bibliotekarzy dyplomowanych. Zlikwidowany został ministerialny tryb nadawania statusu bibliotekarza dyplomowanego, będącego najwyższym stanowiskiem w bibliotekarstwie. Posiadanie tytułu magistra lub równorzędnego jest obecnie jedynym ustawowym wymogiem warunkującym zatrudnienie dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej na stanowiskach w uczelni. Dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej określa statut uczelni. Uczelnia jest autonomiczna we wszystkich obszarach swojego działania, również w zakresie stanowienia przepisów wewnątrzuczelnianych zawartych w statucie.

Ustawowe zmiany dotyczące zawodu bibliotekarza

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów¹, która weszła w życie 23 sierpnia 2013 r., zmniejszyła ograniczenia związane z dostępem do określonych zawodów, m.in. prawniczych, w zakresie ochrony osób i mienia, zmniejszyła wymagania wobec przewodników turystycznych, górskich, rzeczoznawców majątkowych, trenerów oraz taksówkarzy. Wśród zawodów objętych deregulacją znalazł się także zawód bibliotekarza. Ustawa deregulacyjna wprowadziła zmiany w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach² oraz w ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym³.

Przed zmianą wprowadzoną w 2013 r., art. 29 ust. 1 ustawy o bibliotekach stanowił, że pracownicy zatrudnieni na stanowiskach bibliotekarskich powinni posiadać kwalifikacje bibliotekarskie⁴. Tworzyli oni grupę zawodową bibliotekarzy. Zgodnie z art. 29 ust. 2 tej ustawy do pracowników zatrudnionych na stanowiskach bibliotekarskich należeli: 1) pracownicy służby bibliotecznej: młodszy bibliotekarz, bibliotekarz, starszy bibliotekarz, kustosz i starszy kustosz; 2) bibliotekarze dyplomowani: asystent, adiunkt, kustosz dyplomowany, starszy kustosz dyplomowany. W bibliotekach mogli być zatrudnieni, w razie potrzeby, specjaliści innych zawodów związanych z działalnością biblioteczną. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego

¹ Dz.U. z 2013 r. poz. 829, zwana dalej ustawą deregulacyjną.

² Tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 642 ze zm., zwana w skrócie: u.o.b.

³ Tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 572 ze zm., zwana w skrócie: p.s.w.

⁴ A. Jazdon podaje, że w Polsce jest ponad 50 tys. pracowników bibliotek naukowych, publicznych, szkolnych i pedagogicznych; A. Jazdon, *Głos w sprawie deregulacji zawodu bibliotekarza*, „Forum Książki” 2012, nr 1, s. 2.

określił, w drodze rozporządzenia, wymagania kwalifikacyjne uprawniające do zajmowania określonych stanowisk w bibliotekach oraz tryb stwierdzania tych kwalifikacji. Artykuł 7 ustawy deregulacyjnej wprowadził nowe brzmienie art. 29 ustawy o bibliotekach. Obecnie art. 29 u.o.b. stanowi, że pracownicy zatrudnieni w bibliotekach na stanowiskach bibliotekarskich tworzą grupę zawodową bibliotekarzy. W bibliotekach mogą być zatrudnione osoby z wykształceniem średnim. Z ustawy został zatem wykreślony wymóg posiadania przez pracowników bibliotek kwalifikacji bibliotekarskich oraz zlikwidowano tryb określania wymagań kwalifikacyjnych uprawniających do zajmowania określonych stanowisk w tych jednostkach. Ustawa deregulacyjna zagwarantowała jednak poszanowanie pracowniczych praw nabytych przez dotychczasowych pracowników bibliotek. Pracownicy zatrudnieni w dniu wejścia w życie ustawy deregulacyjnej na stanowiskach pracowników służby bibliotecznej i bibliotekarzy dyplomowanych, o których mowa w art. 29 ust. 2 zmienianej ustawy o bibliotekach, w brzmieniu dotychczasowym, pozostają na tych stanowiskach (art. 29 ustawy deregulacyjnej).

Istotne zmiany zostały wprowadzone w sytuacji prawnej bibliotekarzy dyplomowanych w wyniku nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym. Zlikwidowany został ministerialny tryb nadawania statusu bibliotekarza dyplomowanego, będącego najwyższym stanowiskiem w bibliotekarstwie. W strukturach uczelnianych bibliotek pozostało jednak stanowisko bibliotekarza dyplomowanego. Stanowiska, na których są zatrudniani w uczelniach dyplomowani bibliotekarze oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej, określa art. 113 p.s.w. Są to stanowiska: 1) starszego kustosa dyplomowanego, starszego dokumentalisty dyplomowanego; 2) kustosa dyplomowanego, dokumentalisty dyplomowanego; 3) adiunkta bibliotecznego, adiunkta dokumentacji i informacji naukowej; 4) asystenta bibliotecznego, asystenta dokumentacji i informacji naukowej. Zgodnie z art. 21 ustawy deregulacyjnej, w art. 114 Prawa o szkolnictwie wyższym dodany został ust. 9, w myśl którego na stanowiskach, o których mowa w art. 113, mogą być zatrudnione osoby posiadające tytuł zawodowy magistra lub tytuł równorzędny. Posiadanie tytułu magistra lub równorzędnego jest obecnie jedynym ustawowym wymogiem warunkującym zatrudnienie dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej na stanowiskach wymienionych w art. 113 p.s.w. Uchylony został także art. 117 p.s.w., przyznający kompetencje ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, warunków, jakie powinien spełniać kandydat na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej, formy i trybu postępowania kwalifikacyjnego stanowiącego podstawę do przyznawania uprawnień w tym zakresie oraz warunków awansowania dyplomowanego bibliotekarza i dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej.

Likwidacja procedury certyfikowania bibliotekarzy dyplomowanych, określonej w ustawie i rozporządzeniu, poprzez uchylenie art. 117 p.s.w., nie oznacza, że kandydaci na to stanowisko nie muszą spełniać dodatkowych wymogów. Zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 116 ust. 2 p.s.w. statut uczelni określa dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach, o których mowa w art. 113 (czyli na stanowiskach dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej). Wprowadzone zmiany przyznały uczelniom kompetencje dotyczące określania wymogów, jakie powinien spełniać kandydat do pracy na tych stanowiskach, formy i trybu postępowania kwalifikacyjnego oraz warunków awansowania. Oznacza to, że organy uczelni mogą działać elastycznie i dostosować wymagania stawiane kandydatom do potrzeb i charakteru szkoły wyższej.

Ustawa deregulacyjna gwarantuje respektowanie praw nabytych przez pracowników bibliotek akademickich do czasu wejścia w życie jej przepisów (czyli praw nabytych do 22 sierpnia 2013 r.). Artykuł 28 ust. 1 pkt 6 ustawy deregulacyjnej określa, że osoby, które przed dniem wejścia w życie ustawy nabyły kwalifikacje dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej na podstawie przepisów zmienianej ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, w brzmieniu dotychczasowym, zachowują swoje uprawnienia.

Status bibliotekarza dyplomowanego oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej

Sytuację prawną pracowników biblioteki uczelnianej regulują przede wszystkim artykuły: 108, 109, 113 oraz 116 Prawa o szkolnictwie wyższym. Dyplomowani bibliotekarze oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej stanowią odrębną kategorię nauczycieli akademickich. Nie należą oni bowiem do grupy pracowników naukowo-dydaktycznych ani do grupy pracowników dydaktycznych, ani też do grupy pracowników naukowych. Wynika to z art. 108 p.s.w., który stanowi, że nauczycielami akademickimi są:

- 1) pracownicy naukowo-dydaktyczni;
- 2) pracownicy dydaktyczni;
- 3) pracownicy naukowci;
- 4) dyplomowani bibliotekarze oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej.

Dyplomowani bibliotekarze oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej zostali wymienieni w tym przepisie w odrębnej grupie nauczycieli akademickich (w punkcie czwartym art. 108 p.s.w.). Na tej podstawie status bibliotekarzy akademickich można określić jako naukowo-zawodowy. Zaliczenie ich do grupy nauczycieli akademickich oznacza, że podlegają oni ogólnym regulacjom dotyczącym tej grupy zawodowej (np. tak jak wszyscy nauczyciele akademicy podlegają okresowej ocenie, zgodnie z art. 132 ust. 1 p.s.w.). Obowiązują ich także ustawowe wymagania dotyczące osób zatrudnianych jako nauczyciele akademicy, określone w art. 109 p.s.w. Nauczycielem akademickim może zostać osoba, która łącznie spełnia następujące warunki: 1) posiada kwalifikacje określone w ustawie; 2) ma pełną zdolność do czynności prawnych; 3) nie została ukarana prawomocnym wyrokiem sądowym za przestępstwo umyślne; 4) nie została ukarana karą dyscyplinarną wymienioną w art. 140 ust. 1 pkt 4 [tzn. karą pozbawienia prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres od pięciu miesięcy do pięciu lat lub na stałe] oraz 5) korzysta z pełni praw publicznych.

Stanowiska, na jakich są zatrudniani dyplomowani bibliotekarze oraz dyplomowani pracownicy dokumentacji i informacji naukowej, zostały określone w art. 113 p.s.w. (są to stanowiska: starszego kustosza dyplomowanego, starszego dokumentalisty dyplomowanego, kustosza dyplomowanego, dokumentalisty dyplomowanego, adiunkta bibliotecznego, adiunkta dokumentacji i informacji naukowej, asystenta bibliotecznego, asystenta dokumentacji i informacji naukowej). Zgodnie ze znowelizowanym art. 116 ust. 2 p.s.w. obecnie to statut uczelni (a nie rozporządzenie ministra) określa dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach, o których mowa w art. 113 p.s.w.

W. Sanetra podkreśla, że inaczej niż w przypadku pracowników naukowo-dydaktycznych, naukowych i dydaktycznych prawo o szkolnictwie wyższym bezpośrednio nie precyzuje obowiązków nauczycieli akademickich będących dyplomowanymi bibliotekarzami oraz dyplomowanymi pracownikami dokumentacji i informacji naukowej. Artykuł 88 ust. 1 p.s.w. stanowi jedynie, że na uczelni działa system biblioteczno-informacyjny, którego podstawę stanowi biblioteka. Organizację i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni, w tym zasady korzystania z niego przez osoby niebędące pracownikami, doktorantami lub studentami uczelni, określa statut. Na tej podstawie należy przyjąć, że to statut uczelni powinien precyzować obowiązki wskazanej kategorii nauczycieli akademickich. Musi on wszakże uwzględniać ogólne unormowania dotyczące bibliotek, przewidziane zwłaszcza w ustawie o bibliotekach, która określa ogólne zasady działania bibliotek, w tym bibliotek uczelnianych⁵.

⁵ W. Sanetra, *Komentarz do art. 113 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] W. Sanetra, M. Wierzbowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer Lex 2013.

Charakter prawny statutu uczelni

Statut jest aktem wewnętrznym, regulującym strukturę organizacyjną i wewnętrzny podział kompetencji w danej jednostce organizacyjnej. J. Filipek podkreśla, że przepisy zawarte w statucie regulują, „w ramach ustawowo zakreślonych, szczegółowe formy zależności organizacyjnej i funkcjonalnej danej jednostki organizacyjnej administracji publicznej oraz status organizacyjny i podział kompetencji w jej obrębie”⁶. W literaturze wyrażony został pogląd, że szczególną grupę aktów normatywnych, będących postacią prawa wewnętrznego, stanowią statuty i regulaminy zakładów publicznych⁷ (do których należą m.in.: szkoły i przedszkola, szkoły wyższe, biblioteki, muzea, domy opieki społecznej, szpitale, zakłady poprawcze, więzienia). Statut reguluje bowiem nie tylko wewnętrzny ustrój zakładu administracyjnego (takiego jak np. szkoła wyższa), ale także prawa i obowiązki jego użytkowników. Statutowa regulacja praw i obowiązków użytkowników zakładu powinna uwzględniać wszystkie konstytucyjne określone prawa i obowiązki obywatela, nie może ich uszczuplać i nie powinna ich rozszerzać⁸. Podobny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 marca 2008 r., w którym podkreślił, że: „Statut uczelni musi być zgodny z ustawą (prawem), przy czym tam, gdzie ustawodawca wyraźnie reguluje materie statutowe (upoważnia do unormowania określonych spraw w statucie), nie może on wykraczać poza ramy ustawowego upoważnienia”⁹.

J. Boć definiuje akty normatywne stanowione przez organy zakładów administracyjnych jako prawo zakładowe¹⁰. Autor zauważa, że przykładów regulacji upoważniających do stanowienia prawa zakładowego dostarczają przepisy ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, zawierające umocowanie do uchwalania statutu uczelni przez senat szkoły wyższej¹¹. Zgodnie z art. 17 p.s.w. sprawy związane z funkcjonowaniem uczelni nieuregulowane w ustawie określa statut uczelni, zwany dalej „statutem”. H. Izdebski i J. Zieliński nazywają statut „najważniejszym wewnątrzuczelnianym aktem normatywnym, regulującym życie uczelni”¹². Statut uczelni publicznej uchwała jej senat większością co najmniej dwóch trzecich głosów swojego składu, po zasięgnięciu opinii związków zawodowych działających w uczelni¹³, zgodnie z regulacją prawną zawartą w art. 56 ust. 1 p.s.w. Wechodzi on w życie z dniem określonym w uchwale senatu. Zmiany w statucie są wprowadzane w takim samym trybie, w formie uchwały senatu uczelni. Wskazuje na to regulacja prawna zawarta w art. 59 p.s.w., zgodnie z którą przepisy art. 56-58 p.s.w. stosuje się odpowiednio do zmiany w statucie.

Uczelnia jest autonomiczna we wszystkich obszarach swojego działania na zasadach określonych w ustawie, zgodnie z regułą przyjętą w art. 4 ust. 1 p.s.w. Zasada autonomii uczelni jest jednak ograniczona nadzorem sprawowanym przez właściwego ministra. Prawo o szkolnictwie wyższym w art. 33 stanowi, że nadzór nad zgodnością działań uczelni z przepisami prawa i statutem oraz z treścią udzielonego pozwolenia na utworzenie uczelni niepublicznej, a także nad prawidłowością wydatkowania środków publicznych, sprawuje minister

⁶ J. Filipek, *Prawo administracyjne. Instytucje ogólne*, część I, Kraków 2003, s. 92.

⁷ J. Boć, *Akty prawne stanowione przez administrację naczelną*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2005, s. 86.

⁸ *Ibidem*, s. 86. Statut uczelni nie może wprowadzać wobec kandydatów na stanowiska bibliotekarskie np. wymogu pozostawania bez pracy lub rozwiązania umowy o pracę z poprzednim pracodawcą. Taki warunek naruszałby art. 24 Konstytucji RP, zgodnie z którym: „Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej” oraz art. 65 ust. 1, w myśl którego: „Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa”.

⁹ I PK 227/07, Lex nr 465978.

¹⁰ J. Boć, *Lokalne źródła prawa*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo...*, s. 102.

¹¹ *Ibidem*, s. 102.

¹² H. Izdebski, J. Zieliński, *Komentarz do art. 56 Prawa o szkolnictwie wyższym*, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer Lex 2013.

¹³ Natomiast statut uczelni niepublicznej nadaje jej założyciel albo uchwała organ kolegialny uczelni wskazany w statucie, po zasięgnięciu opinii związków zawodowych działających w uczelni (art. 58 ust. 1 p.s.w.). Pierwszy statut uczelni niepublicznej nadaje jej założyciel (art. 24 ust. 1 p.s.w.).

właściwy do spraw szkolnictwa wyższego¹⁴ (obecnie: Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego). Minister ten może żądać informacji i wyjaśnień od organów uczelni oraz założyciela uczelni niepublicznej, a także dokonywać kontroli działalności uczelni. Zgodnie z art. 36 ust. 1 p.s.w. minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego stwierdza nieważność uchwały organu kolegialnego uczelni lub decyzji rektora uczelni, z wyłączeniem decyzji administracyjnej – w przypadku stwierdzenia jej niezgodności z przepisami prawa lub statutem uczelni. Należy podkreślić, że akt nadzoru podejmowany z urzędu przez ministra w stosunku do organów uczelni stanowi rozstrzygnięcie z zakresu nadzoru prawnego i nie jest decyzją administracyjną¹⁵.

Rektor uczelni przekazuje ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego, w terminie miesiąca od podjęcia, uchwały właściwych organów uczelni m.in. w sprawach przyjęcia lub zmiany statutu (art. 35 ust. 3 pkt 1 p.s.w.). Naczelny Sąd Administracyjny w postanowieniu z dnia 26 września 2014 r. słusznie zauważył, że: „Nie tylko te uchwały, które szkoła wyższa przekazuje do ministra, mogą być przez niego badane pod kątem zgodności z prawem, ale także inne”¹⁶. W swoim orzeczeniu NSA stwierdził, że niedopuszczalna w państwie prawnym jest sytuacja, gdy uchwały, które mogą naruszać prawa i wolności jednostek, są wyłączone z zakresu władczej kontroli jakichkolwiek organów zewnętrznych względem uczelni. Sąd zaznaczył, że podstawą do stwierdzenia przez ministra nieważności uchwały organu kolegialnego uczelni czy decyzji rektora innej niż decyzja administracyjna – na podstawie art. 36 ust. 1 p.s.w. – jest stwierdzenie jej niezgodności z przepisami prawa lub statutem uczelni. Oznacza to, że nadzór ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego ma charakter wyłącznie legalnościowy i jego celem jest przywrócenie praworządności działania (organów) szkoły wyższej, a zatem urzeczywistnienie dyspozycji art. 2, art. 7 i art. 70 ust. 5 *in fine* Konstytucji RP¹⁷. Nie ma zaś on na celu merytorycznego ingerowania w zasadność działań szkoły wyższej. Kompetencje nadzorcze ministra nie naruszają w takim przypadku zasady autonomii uczelni. Stosownie bowiem do art. 70 ust. 5 Konstytucji RP, zapewnia się autonomię szkół wyższych, ale na zasadach określonych w ustawie. Podobnie art. 4 ust. 1 p.s.w. zaznacza, że uczelnia jest autonomiczna we wszystkich obszarach swojego działania, ale na zasadach określonych w ustawie. Granicą zatem autonomii szkoły wyższej jest legalność postępowania jej organów. Natomiast gwarancją ochrony autonomii szkoły wyższej jest możliwość wniesienia przez jej organ skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego. W myśl art. 36 ust. 1 p.s.w. na rozstrzygnięcie ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w sprawie stwierdzenia nieważności uchwały lub decyzji służy, w terminie trzydziestu dni od dnia jego doręczenia, skarga do właściwego sądu administracyjnego. Prawidłowość rozstrzygnięcia nadzorczego ministra – w tym w zakresie poszanowania autonomii szkoły wyższej – jest badana przez rozstrzygający taką skargę niezależny i niezawisły sąd administracyjny. Tym samym gwarancje autonomii szkoły wyższej zostają zachowane¹⁸.

Podobnej kontroli ministra podlega uchwała senatu zmieniająca statut uczelni w zakresie określenia dodatkowych wymagań i kwalifikacji zawodowych osób zatrudnionych na stanowiskach dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej.

¹⁴ Zgodnie z art. 33 ust. 2 p.s.z.w.: Uprawnienia ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w zakresie nadzoru sprawują odpowiednio:

- 1) Minister Obrony Narodowej – w odniesieniu do uczelni wojskowych;
- 2) minister właściwy do spraw wewnętrznych – w odniesieniu do uczelni służb państwowych;
- 3) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego – w odniesieniu do uczelni artystycznych;
- 4) minister właściwy do spraw zdrowia – w odniesieniu do uczelni medycznych;
- 5) minister właściwy do spraw gospodarki morskiej – w odniesieniu do uczelni morskich.

¹⁵ Zob. Wyrok NSA z dnia 2 grudnia 2010 r., I OSK 1579/10, Lex nr 745091.

¹⁶ I OSK 2159/14, Lex nr 1526911, Lex nr 1529004.

¹⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.

¹⁸ Uzasadnienie postanowienia NSA: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6CCBE03813> [dostęp: 30.12.2014].

Znaczenie opinii Prezydium Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich

Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (KDBASP) jest organizacją reprezentującą polskie biblioteki akademickie. Jej celem jest m.in.: wspieranie, rozwijanie, udoskonalanie i promowanie bibliotek szkół wyższych dla dobra publicznego i korzyści społecznej¹⁹. Zespół specjalistów z KDBASP opracował ramowe wymagania kwalifikacyjne na stanowiska bibliotekarzy dyplomowanych oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej. Opinia KDBASP z 25 marca 2013 r.²⁰ zawiera propozycje jednolitych wymagań, jakie powinni spełniać kandydaci na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej. Celem tej rekomendacji było wprowadzenie w uczelniach podobnych rozwiązań prawnych oraz zasad postępowania kwalifikacyjnego w zakresie ubiegania się o stanowisko bibliotekarza dyplomowanego albo dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. Rada Wykonawcza KDBASP zaproponowała przyjęcie opracowanych wytycznych jako wymagań rekomendowanych przez tę organizację dla wszystkich uczelni.

Pojawia się pytanie: jakie znaczenie ma rekomendacja KDBASP dla organów uchwałodawczych uczelni? Należy uznać, że opinia KDBASP nie ma mocy wiążącej dla senatów szkół wyższych. Uczelnie są bowiem autonomiczne i mają prawo do wprowadzania własnych regulacji wewnętrznych, dostosowanych do aktualnych potrzeb polityki kadrowej. Opinia ta może być natomiast pomocna przy wprowadzaniu zmian w statutach niektórych szkół wyższych, jeśli organy uczelni uznają jej treść za zgodną z własnymi założeniami wewnętrznej regulacji. Podmiot zewnętrzny, jakim jest organizacja KDBASP, nie może jednak wywrzeć skutecznego wpływu na organy uczelni w zakresie wprowadzenia jednolitych rozwiązań prawnych. Nie jest także możliwa weryfikacja osiągnięć kandydata na stanowisko bibliotekarza przez pozauczelniane ogólnopolskie organizacje i stowarzyszenia bibliotekarskie²¹. Takie działania byłyby również ingerencją w ustawową samodzielność uczelni. Organizacje bibliotekarskie mogą realizować swoje zadania, pomagając pracownikom bibliotek w uzyskaniu dorobku naukowego, poprzez organizowanie konferencji, wydawanie czasopism naukowych czy prowadzenie szkoleń.

Bibliografia

- Boć J., *Akty prawne stanowione przez administrację naczelną*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2005.
- Boć J., *Lokalne źródła prawa*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Wrocław 2005.
- Filipek J., *Prawo administracyjne. Instytucje ogólne*, część I, Kraków 2003.
- Izdebski H., Zieliński J., *Komentarz do art. 56 Prawa o szkolnictwie wyższym*, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer Lex 2013.
- Jazdon A., *Głos w sprawie deregulacji zawodu bibliotekarza*, „Forum Książki” 2012, nr 1.
- Sanetra W., *Komentarz do art. 113 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym*, [w:] W. Sanetra, M. Wierzbowski (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Wolters Kluwer Lex 2013.
- Stępniak J., *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012, nr 1, <http://forum.akademickie.pl/fk/2012/01> [dostęp: 30.12.2014].

¹⁹ Informacje o charakterze organizacji zostały zaczerpnięte ze strony: <http://kangur.uek.krakow.pl/kdbasp/> [dostęp: 30.12.2014].

²⁰ Treść opinii jest dostępna na stronie: <http://kangur.uek.krakow.pl/kdbasp/?p=508> [dostęp: 30.12.2014].

²¹ Taką propozycję przedstawiła: J. Stępniak, *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012, nr 1, <http://forum.akademickie.pl/fk/2012/01> [dostęp: 30.12.2014].

Bibliotekarz zderegulowany: przepisy dotyczące bibliotekarzy dyplomowanych w bibliotekach uczelnianych w nowych realiach prawnych

Abstrakt: Celem referatu jest zbadanie, czy w uczelniach, ponad rok po uchwaleniu ustawy „deregulacyjnej”, wprowadzono przepisy określające wymogi na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego oraz czy kierowano się przy tym zaleceniami Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Zebrano informacje z 61 bibliotek uczelnianych. Prawie wszystkie biblioteki, które zajęły się tą sprawą, przyjmowały lub przynajmniej wzorowały się na rekomendacji KDBASP, skracając, obniżając lub podnosząc wymagania. Tylko 14 z nich miało wdrożone odpowiednie przepisy, w 27 trwały procedury ich przyjmowania, były natomiast biblioteki, które nie miały tego w planach. Do końca sierpnia nowym trybem awansowane zostały tylko 4 osoby. Zatrudnienie bibliotekarzy dyplomowanych następuje prawie zawsze na drodze konkursu. Bibliotekarze dyplomowani poddawani są ocenie okresowej, najczęściej jednak według tego samego arkusza oceny, co inni nauczyciele akademicy. Zmiany prawne i powolne wprowadzanie ich w uczelniach spowodowały chwilowe zahamowanie możliwości osiągnięcia statusu bibliotekarza dyplomowanego, ale sytuacja ta powinna się poprawić, w miarę jak kolejne uczelnie będą wprowadzać odpowiednie zapisy w statutach.

Sytuacja prawna bibliotekarzy dyplomowanych ulegała już wielokrotnie zmianom od końca lat pięćdziesiątych, gdy ustanowiono takie stanowisko. Cały czas trwała też dyskusja zarówno nad ich miejscem i rolą w bibliotekach, jak i nad samym egzaminem czy też wręcz potrzebą istnienia takiej grupy zawodowej¹. Obecne zmiany, wprowadzone tzw. ustawą deregulacyjną², uchwaloną 13 czerwca 2013 r. pod hasłami ułatwienia dostępu do określonych zawodów oraz zwiększenia miejsc pracy, sprowadziły się do likwidacji ogólnopolskiej komisji egzaminacyjnej oraz do przekazania uczelniom uprawnień do decydowania o wymaganiach wobec kandydatów na bibliotekarza dyplomowanego.

Pojawienie się projektu tej ustawy wzbudziło gorące dyskusje. W środowisku bibliotekarskim wskazywano przede wszystkim na podstawowy błąd, jakim było utożsamianie bibliotekarza dyplomowanego z zawodem bibliotekarza w ogóle. Wiele kontrowersji wzbudzały też wyjaśnienia i uzasadnienia podawane przez ustawodawcę. Pojawiły się w związku z tym liczne publikacje na łamach czasopism bibliotekarskich, a także w pismach akademickich, zorganizowana została też konferencja, której podsumowaniem był list skierowany do Prezydenta RP, o tyle jednak spóźniony, że ustawę uchwalono w czasie trwania konferencji³. Wsuwano również propozycje innych rozwiązań, jak choćby, wzorem brytyjskim, nadawania certyfikatów przez komisję akredytacyjną przy SBP⁴, lub uprawnienia trzech wybranych bibliotek w Polsce do nadawania uprawnień bibliotekarza dyplomowa-

¹ W. Gmiterek, *Bibliotekarze dyplomowani – wczoraj, dziś i jutro*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność*, t. 1. Pod red. H. Ganińskiej. Poznań, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2005, s. 291–302.

² *Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*, Dz. U. z 2013, poz. 829.

³ Brak tu miejsca na podanie pełnej bibliografii, zainteresowanych odsyłam do publikacji pokonferencyjnej *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja...*, w której przy referatach można znaleźć liczne odesłania do literatury dotyczącej bibliotekarzy dyplomowanych.

⁴ H. Hollender, *Biblioteczna Komisja Certyfikacyjna*, [w:] *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja? IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 12–14 czerwca 2013*. Pod red. H. Brzezińskiej-Stec i J. Żochowskiej, Białystok 2013, s. 363–372. Zob. też J. Stępnia, *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012, nr 1, s. 5–6.

nego⁵. Głos zabierali przedstawiciele środowisk naukowych i organizacje bibliotekarskie⁶. Nie wpłynęło to na odstąpienie ustawodawcy od objęcia ustawą bibliotekarzy dyplomowanych. Jedynym pozytywnym efektem tych protestów była zmiana treści drugiego punktu art. 21, ze: „statut uczelni **może określić** dodatkowe wymagania i kwalifikacje...”, na: „statut uczelni **określa...**”. W odpowiedzi na zastrzeżenia zgłoszone w ramach konsultacji społecznych ustawodawca uzasadniał m.in., że ze względu na autonomię uczelni i prowadzenie przez nią własnej polityki kadrowej nie można tworzyć centralnego aktu prawnego w tym zakresie⁷.

Ustawa „deregulacyjna” wprowadziła zatem następujące zmiany w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym:

- w art. 116 dodano pkt 2 treści: Statut uczelni określa dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach, o których mowa w art. 113 (przypomnijmy, że art 113 dotyczy stanowisk zajmowanych przez bibliotekarzy dyplomowanych oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej);

- uchylono art. 117, zgodnie z którym minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określał wymagania wobec kandydatów na bibliotekarza dyplomowanego, tryb postępowania kwalifikacyjnego oraz warunki awansowania.

Decyzje te wzbudziły zaniepokojenie w dużej części środowiska bibliotekarskiego. Obawiano się wręcz likwidacji stanowisk bibliotekarzy dyplomowanych, ale przede wszystkim obniżenia wymagań wobec kandydatów, a tym samym deprecjacji statusu bibliotekarzy dyplomowanych, a także nierównego ich traktowania w wyniku rozbieżności pomiędzy różnymi uczelniami. W trosce o zachowanie wysokiego poziomu i jednolitych zasad Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich opracowała rekomendację co do wymagań wobec kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy⁸.

Zgodnie z tymi zasadami dyrektor biblioteki przedstawia Radzie Bibliotecznej lub odpowiedniej komisji wniosek wskazujący na wypełnienie przez kandydata obowiązkowych wymogów kwalifikacyjnych wraz z oceną kandydata na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego. Warunki obowiązkowe wymagają sprostania czterem wymogom: formalnemu oraz dotyczącym działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej.

Zgodnie z wymogiem formalnym kandydat musi mieć odpowiednie wykształcenie: ukończone studia magisterskie z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa lub podyplomowe w przypadku absolwentów innych kierunków; albo stopień naukowy z tej dziedziny; albo stopień naukowy z innej dziedziny, zgodnie z profilem i potrzebami badawczymi danej biblioteki. Kolejne warunki to przynajmniej dwuletni staż w bibliotece, poświadczona znajomość języka obcego, przynajmniej pięć publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i/lub informacji naukowej lub nauk pokrewnych zbieżnych z profilem danej biblioteki, w tym dwie recenzowane. Wymogi formalne muszą być spełnione w całości. W przypadku następnych punktów wystarcza spełnienie przynajmniej jednego warunku. Oprócz tego pod uwagę mogą być wzięte dodatkowe warunki oceny kandydata, związane z jego działalnością popularyzatorską, dydaktyczną oraz dodatkowymi kwalifikacjami.

⁵ A. Chachlikowska, *Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych*, „Forum Książki” 2013, nr 2. Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2013/02/przyszlosc-bibliotekarzy-dyplomowanych/> [dostęp 9.08.2014].

⁶ *Opinia SBP w sprawie propozycji MNiSW dot. uchylecia art. 117 ust. Prawo o szkolnictwie wyższym*. Dostępny w Internecie: www.sbp.pl/repository/SBP/ZarzagGlowny/Opinie/bibliotekarze_dyplomowani-opinia.pdf [dostęp 24.08.2014]. Zob. też: E. Dobrzyńska-Lankosz, *Opinia Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich w sprawie projektu ustawy (z dn. 6 marca 2012 r.) o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 1, s. 176–177 oraz D. Kuźmina, *Stanowisko dyrektorów instytutów, katedr i zakładów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w sprawie stanowisk w bibliotekach*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 1, s. 167–172.

⁷ *Tabelaryczne zestawienie opinii/ uwag zgłoszonych w ramach konsultacji społecznych oraz dodatkowych konsultacji do projektu ustawy o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*. Dostępny w Internecie: <http://ms.gov.pl/pl/deregulacja-dostepu-do-zawodow/i-transza/> [dostęp 23.08.2014].

⁸ *Wymagania dla kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej: rekomendacja Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich, skierowana do JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego, prof. dr hab. Wiesława Banysia, Przewodniczącego Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich*. Dostępny w Internecie: http://kangur.uek.krakow.pl/biblioteka/konferencja/dokumenty_opinie.php [dostęp 20.08.2014].

Te wytyczne spotkały się z aprobatą Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich i zalecone rektorom jako jedno z możliwych rozwiązań, wskazane ze względu na gwarancję mobilności i równego traktowania tej kategorii pracowników⁹. Z powodu autonomii uczelni decyzja o przyjętych rozwiązaniach należy oczywiście do rektorów.

Aby sprawdzić, czy rekomendacje KRASP znalazły zastosowanie w bibliotekach uczelnianych, czy też przyjęto inne, własne rozwiązania, rozesłano zapytania pocztą e-mail do osób zarządzających bibliotekami szkół wyższych oraz przeprowadzono z nimi rozmowy telefoniczne. Wyboru tych bibliotek dokonano, wykorzystując listę rankingową uczelni sporządzoną przez „Rzeczpospolitą” i „Perspektywy”¹⁰. Zapoznano się także ze statutami tych uczelni.

Badanie objęło 87 bibliotek, a z 61 uzyskano odpowiedzi (70%). Spośród tych, co odpowiedziały, tylko w 14 (23%) wprowadzono w życie tryb awansowania na bibliotekarzy dyplomowanych. W 27 bibliotekach (44%) przygotowane i zaaprobowane przez Radę Biblioteczną przepisy oczekiwały na zaaprobowanie ich przez Senat uczelni lub na ogłoszenie przez Rektora szczegółowych przepisów. Miało to się rozstrzygnąć jesienią bieżącego roku. Zwłoka ta spowodowana była najczęściej koniecznością wprowadzenia jeszcze innych zmian w statutach w związku ze zmianami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym. W sześciu bibliotekach (10%) planowane jest dopiero zajęcie się tym problemem, a trzynastu (21%) nie zajmuje się tym ani nie zamierza. Natomiast w jednej z bibliotek prawnicy uznali, że ustawodawca żadnym aktem prawnym nie dał uczelniom prawa do przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego na bibliotekarza dyplomowanego, jakie miała ministerialna komisja [*sic!*].

Wszystkie biblioteki deklarują oparcie się na zaleceniach KRASP, nie wszystkie jednak przyjmują je w całości, czasami skracają je lub modyfikują. Najczęściej w statutach umieszczano ogólne wymagania, szczegóły przenosząc do rozporządzenia rektora. W jednej z bibliotek szczegółowe wymagania zostały zawarte w załączniku do statutu, gdyż uznano, że według prawa nie mogą być treścią zarządzenia rektora. Inna szczegółowe wymagania zamieszcza w warunkach konkursu na te stanowiska. W dwóch przypadkach porzeczono na uchwałach senatu, a w jednym wprowadzono „Regulamin wymagań dla kandydatów...”. Dwie z tych uczelni to uczelnie katolickie, gdzie rzadko wprowadza się zmiany w statucie, ponieważ muszą być zatwierdzone przez Watykan.

Na ogół przyjmowano formalne wymagania zalecone przez KDBASP w całości, w kilku wypadkach zmieniając liczbę wymaganych publikacji (w trzech bibliotekach wystarczą tylko dwie publikacje, natomiast w jednej podniesiono do trzech minimalną liczbę recenzowanych). W kilku bibliotekach sprecyzowano pożądaną poziom znajomości języka obcego. W jednej bibliotece warunek odpowiedniego wykształcenia spełnia ukończenie dowolnych studiów i tytułu magistra. W niektórych bibliotekach nie precyzowano pozostałych wymogów, pozostawiając ogólny zapis o osiągnięciach naukowo-badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych. Jedna z bibliotek uczelnianych spodziewa się, że przyjęte przez władze wymagania będą dużo wyższe niż zalecenia KDBASP.

Zwrócić należy uwagę, że przyjmując te przepisy, niektóre uczelnie uwzględniają możliwość awansu nie tylko dla pracowników bibliotek, ale także archiwów i muzeów uczelnianych.

W prawie wszystkich bibliotekach bibliotekarze dyplomowani zatrudniani są na warunkach konkursu. Jedynie w dwóch bibliotekach wystarcza wniosek o awans. Jak wyjaśniono w jednej z tych bibliotek, według rady prawnego bibliotekarze dyplomowani są wyłączeni spod obowiązku organizowania otwartego konkursu. Art. 118a pkt 1 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym głosi bowiem, że zatrudnienie nauczyciela akademickiego w uczelni

⁹ Uchwała Prezydium KRASP z dnia 4 lipca 2013 r. w sprawie wymagań stawianych kandydatom na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej. Dostępny w Internecie: www.krasp.org.pl/pl/uchwaly/uchwaly_krasp [dostęp 26.08.2014].

¹⁰ Ranking uczelni 2014. Dostępny w Internecie: http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=1593:rsw2014&catid=139&Itemid=287&idRanking=1&strona=0 [dostęp 06.07.2014].

publicznej na stanowiskach, o których mowa w art. 110, następuje po przeprowadzeniu otwartego konkursu. Tymczasem do stanowisk zajmowanych przez bibliotekarzy dyplomowanych odnosi się art. 113.

Konkurs jest przeprowadzany przez komisję powoływaną przez Rektora. W jej skład wchodzi zwykle dyrektor biblioteki (przeważnie będący również przewodniczącym Rady Bibliotecznej), przedstawiciele Rady Bibliotecznej, bibliotekarzy dyplomowanych, czasami odpowiedni prorektor, także nauczyciele akademicy z tytułem naukowym doktora habilitowanego z bibliologii lub informatologii oraz historii. Skład takiej komisji wynosi najczęściej pięć osób. W niektórych bibliotekach, mimo wprowadzenia odpowiednich zapisów w statucie oraz rozporządzenia Rektora, nie powołano jeszcze odpowiedniej komisji.

Zwraca uwagę fakt, że podczas gdy w niektórych uczelniach zapisy w odpowiednich dokumentach dotyczą całości spraw organizacyjnych związanych z awansowaniem na bibliotekarza dyplomowanego, od wymagań wobec kandydata po skład komisji przeprowadzającej procedurę awansowania, w niektórych ograniczono się do bardzo ogólnych kwestii. Stąd niepewność wśród kadry zarządzającej w bibliotekach co do tego, jak taka procedura miałaby być przeprowadzona. Większość z tych przepisów wprowadzono w tym roku, zaledwie w trzech uczelniach w roku ubiegłym, nie dziwi więc, że dotychczas według nowych zasad awansowano tylko cztery osoby, kilku kandydatów planuje jesienią poddać się nowemu trybowi awansowania¹¹.

Bibliotekarze akademicy jako nauczyciele akademicy podlegają ocenie okresowej, jednak tylko w części bibliotek opracowane zostały arkusze ocen dostosowane do specyfiki pracy w bibliotece, w niektórych prowadzone są dopiero prace nad stworzeniem takiego arkusza, w wielu oceniani są według takich samych kryteriów jak pozostali nauczyciele akademicy.

Awans na kolejne stanowiska przewidziane dla bibliotekarzy dyplomowanych uzależniony jest od stażu pracy i wyników oceny okresowej. Tak więc aby zostać starszym kustoszem dyplomowanym, należy przepracować cztery lata jako kustosz dyplomowany i pomyślnie przejść ocenę okresową.

Chwilowym z pewnością efektem ustawy „deregulacyjnej” stało się zahamowanie możliwości osiągnięcia stanowiska bibliotekarza dyplomowanego, głównie z powodu przewlekłego wdrażania w życie jej postanowień. Można spodziewać się, że w przyszłości sytuacja się poprawi, o ile uczelnie przyjmą odpowiednie przepisy. Brak jednak ich jednolitości, przez co status bibliotekarza dyplomowanego staje się nieporównywalny między uczelniami. Ich sytuacja jednak już wcześniej była zróżnicowana, nie wszędzie na przykład byli zatrudniani na stanowiskach nauczycieli akademickich. Obecnie niektórzy dyrektorzy bibliotek i władze uczelni nie są zainteresowani zatrudnianiem u siebie bibliotekarzy dyplomowanych, a wydawałoby się, i taką opinię reprezentował ustawodawca¹², że w interesie uczelni jest posiadanie wśród swojej kadry najwyższej wykwalifikowanych pracowników bibliotek. Za pozytywne natomiast można uznać lokalnie podejmowane działania, takie jak na przykład w Szczecinie, gdzie biblioteki w ramach Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek postanowiły wspólnie wypracować jednolite stanowisko.

Zaskakujące jest przy tym, jak różnią się od siebie interpretacje prawa uczelnianych prawników, co w jednej z bibliotek całkowicie nawet zablokowało prace nad tym tematem. Prawie wszędzie obowiązuje konkurs, teoretycznie ułatwiający mobilność tej grupy zawodowej. Brak egzaminu ogólnozawodowego i specjalistycznego z pewnością spowoduje wzmożoną chęć awansu. Niezmiernie istotne jest więc, by wymagania wobec kandydatów były odpowiednio wysokie, co zapewniłoby awansowanie na dyplomowanych pracowników osób rzeczywiście zaangażowanych w działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną. Taki warunek

¹¹ Dla porównania, w czasie od kwietnia 2008 do listopada 2010 r. uprawnienia bibliotekarza dyplomowanego uzyskało 80 osób, a trzy dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej. Zob. A. Wejman-Sowińska, *Sprawozdanie z działalności Komisji Egzaminacyjnej do przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego dla kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej za okres od kwietnia 2008 do listopada 2010*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, R. 79, nr 2, s. 249–250.

¹² *Tabelaryczne zestawienie opinii...*

spełniają wymagania rekomendowane przez KRASP, które zapewne mogą być modyfikowane dla uwzględnienia specyfiki danej uczelni, ale nie powinny być obniżane.

Bibliografia

- Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja? IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 12–14 czerwca 2013.* Pod red. H. Brzezińskiej-Stec i J. Żochowskiej, Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, 2013.
- Chachlikowska A., *Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych*, „Forum Książki” 2013, nr 2. Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2013/02/przyszlosc-bibliotekarzy-dyplomowanych/> [dostęp 19.08.2014].
- Dobrzyńska-Lankosz E., *Opinia Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich w sprawie projektu ustawy (z dn. 6 marca 2012 r.) o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 1, s. 176–177.
- Gmiterek W., *Bibliotekarze dyplomowani – wczoraj, dziś i jutro*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji : działania i codzienność*. T. 1. Pod red. H. Ganińskiej, Poznań, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, 2005, s. 291–302.
- Hollender H., *Biblioteczna Komisja Certyfikacyjna*, [w:] *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja? IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 12–14 czerwca 2013.* Pod red. H. Brzezińskiej-Stec i J. Żochowskiej, Białystok, Uniwersytet w Białymstoku, 2013, s. 363–372.
- Kuźmina D., *Stanowisko dyrektorów instytutów, katedr i zakładów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w sprawie stanowisk w bibliotekach*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 1, s. 167–172.
- Opinia SBP w sprawie propozycji MNiSW dot. uchylenia art. 117 ust. Prawo o szkolnictwie wyższym.* Dostępny w Internecie: www.sbp.pl/repository/SBP/ZarzadGlowny/Opinie/bibliotekarze_dyplomowani-opinia.pdf [dostęp 24.08.2014].
- Stępnia J., *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012, nr 1, s. 5–6.
- Tabelaryczne zestawienie opinii/ uwag zgłoszonych w ramach konsultacji społecznych oraz dodatkowych konsultacji do projektu ustawy o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów.* Dostępny w Internecie: <http://ms.gov.pl/pl/deregulacja-dostepu-do-zawodow/i-transza/> [dostęp 23.08.2014].
- Uchwała Prezydium KRASP z dnia 4 lipca 2013 r. w sprawie wymagań stawianych kandydatom na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej.* Dostępny w Internecie: www.krasp.org.pl/pl/uchwaly/uchwaly_krasp [dostęp 26.08.2014].
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów.* Dostępny w Internecie: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20130000829> [dostęp 24.08.2014].
- Wejman-Sowińska A., *Sprawozdanie z działalności Komisji Egzaminacyjnej do przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego dla kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej za okres od kwietnia 2008 do listopada 2010*, „Przegląd Biblioteczny” 2011, R. 79, nr 2, s. 249–250.
- Wymagania dla kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej: rekomendacja Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich, skierowana do JM Rektora Uniwersytetu Śląskiego, prof. dr. hab. Wiesława Banysia, Przewodniczącego Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich.* Dostępny w Internecie: http://kangur.uek.krakow.pl/biblioteka/konferencja/dokumenty_opinie.php [dostęp 20.08.2014].

Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych w kontekście tzw. ustawy „deregulacyjnej” (na przykładach zapisów w statutach różnych uczelni wyższych)

Abstrakt: Ustawa o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów z dnia 13 czerwca 2013 r. (Dz. U. z dnia 23 lipca 2013 r., poz. 829) zmieniła diametralnie możliwości awansu bibliotekarzy zatrudnionych w szkołach wyższych na bibliotekarzy dyplomowanych. Rozwiązanie ministerialnej komisji do przeprowadzenia postępowania kwalifikacyjnego dla kandydatów na dyplomowanego bibliotekarza oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji naukowej i przerwanie na uczelni wyższe obowiązku ustalenia własnych kryteriów nabywania kwalifikacji przez bibliotekarzy dyplomowanych spowodowało chaos oraz nierówne traktowanie bibliotekarzy w różnych szkołach wyższych. W referacie przedstawiono porównanie zapisów w statutach różnych uczelni wyższych, co dało obraz bardziej i mniej korzystnych możliwości awansu w omawianej grupie zawodowej. Analiza tych zapisów pokazała różne podejścia władz uczelni do problemu prowadzenia przez bibliotekarzy pracy naukowej. Rozbieżności te są dla środowiska bibliotekarskiego bardzo niekorzystne, powodują podziały, utrudniają mobilność kadr. Zminimalizowanie negatywnych skutków tzw. ustawy deregulacyjnej będzie niezwykle trudne i jest to wyzwanie dla wszystkich organizacji bibliotekarskich, a także związków zawodowych działających w szkołach wyższych.

Ustawa o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów z dnia 13 czerwca 2013 r.¹ dotyczy wąskiej grupy bibliotekarzy dyplomowanych oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej, jako że sam zawód bibliotekarza zawsze był otwarty, a jedynie awans na ww. stanowiska wymagał spełnienia dodatkowych wymogów, określonych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 21 sierpnia 2006 r.² Wraz z wejściem w życie nowych przepisów rozwiązana została ministerialna komisja egzaminacyjna do przeprowadzania postępowania kwalifikacyjnego dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej, zamiast tego w ustawie znalazł się zapis:

„Art. 21. W ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r., poz. 572 z późn. zm.) wprowadza się następujące zmiany:

1. W art. 114 dodaje się ust. 9 w brzmieniu: »9. Na stanowiskach, o których mowa w art. 113, mogą być zatrudnione osoby posiadające tytuł zawodowy magistra lub tytuł równorzędny«.
2. W art. 116 dodaje się ust. 2 w brzmieniu: »2. Statut uczelni określa dodatkowe wymagania i kwalifikacje zawodowe osób zatrudnionych na stanowiskach, o których mowa w art. 113«.
3. Uchyła się art. 117³.

Jeszcze przed wejściem w życie nowych regulacji prawnych rozgorzała żywa dyskusja w świecie bibliotekarskim, dotycząca statusu bibliotekarzy dyplomowanych. Trwa ona do dzisiaj. Z jednej strony pojawiły się głosy deprecjonujące bibliotekarzy dyplomowanych, a nawet negujące sens istnienia tych stanowisk (wypo-

¹ Dz. U. z dnia 23 lipca 2013 r., poz. 829.

² Dz. U. z 2006 r., Nr 155, poz. 1112.

³ Ustawa o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów z dnia 13 czerwca 2013 r. [online]. Dz. U. z dnia 23 lipca 2013 r., poz. 829. Dostępny w Internecie: http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/806_u.htm [dostęp 25.08.2014].

wiedzi niektórych dyrektorów bibliotek publicznych⁴, dyrektora Biblioteki Narodowej Krzysztofa Makowskiego⁵ czy redaktora Andrzeja Dryszla⁶), z drugiej zaś w środowisku przewagę zyskały opinie podkreślające rolę i znaczenie bibliotekarzy dyplomowanych jako elity zawodowej, pełniącej ważną rolę na uczelniach wyższych. Znalazło to odzwierciedlenie na zorganizowanych konferencjach naukowych, takich jak IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja?” (Białystok, 12-14 czerwca 2013) czy też Ogólnopolska Konferencja Sekcji Bibliotek Naukowych SBP (Wrocław, 9 czerwca 2014). Do dyskusji włączyli się m.in. Artur Jazdon⁷, Aldona Chachlikowska⁸, Leszek Szafranski⁹, Henryk Hollender¹⁰, Jolanta Stępnia¹¹, a także, na prowadzonym przez siebie blogu, Stefan Kubów¹².

W kwietniu 2013 r. na Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (KDBASP) zostały przedstawione propozycje jednolitych zasad, jakie powinni spełniać kandydaci na bibliotekarzy dyplomowanych oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej, zaprezentowane następnie na Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP). W lipcu 2013 r. Prezydium KRASP zaleciło uczelniom umieszczanie w swoich statutach przyjętych zasad¹³. Nie wiążą one jednak uczelni wyższych, które nie spieszą się zbyt z nowelizacją swoich statutów w tej materii. W tabeli przedstawiono wymagania stawiane kandydatom na bibliotekarza dyplomowanego oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej w kilku wyższych uczelniach państwowych.

Tabela 1.

Uczelnia	Wykształcenie	Publikacje	Język obcy	Działalność dydaktyczna i organizacyjna	Inne
Uniwersytet Łódzki ¹	Tytuł zawodowy magistra w zakresie bibliologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, albo tytuł zawodowy magistra w zakresie innych kierunków oraz ukończone studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, albo stopień naukowy w zakresie zgodnym z profilem i potrzebami badawczymi danej biblioteki	Co najmniej 2 publikacje z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w wydawnictwach recenzowanych		Udokumentowany dorobek w zakresie działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej	

⁴ A. Jazdon, *Zderegulować czy... doregulować bibliotekarza (dyplomowanego) głos w dyskusji, a może... dyskusyjny?*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, nr 1. Dostępny w Internecie: <http://cybra.p.lodz.pl/dlibra/publication?id=6957&tab=3> [dostęp 26.08.2014].

⁵ *Deregulacja w bibliotece*, „Rzeczpospolita” z 21.03.2012, s. C5.

⁶ A. Dryszel, *Gowin otwieracz*, „Przegląd” 2012, nr 11, s. 8.

⁷ A. Jazdon, *op. cit.* oraz *Głos w sprawie deregulacji zawodu bibliotekarza*, „Forum Książki” 2012 1(01). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2012/01/glos-w-sprawie-deregulacji-zawodu-bibliotekarza/> [dostęp 26.08.2014].

⁸ A. Chachlikowska, *Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych*, „Forum Książki” 2013 2(02). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2013/02/przyszlosc-bibliotekarzy-dyplomowanych/> [dostęp 26.08.2014].

⁹ L. Szafranski, *Deregulacja zawodów a bibliotekarz dyplomowany*. Dostępny w Internecie: <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=10303&prev=1> [dostęp 26.08.2014].

¹⁰ H. Hollender, *Deregulacja zawodów – ustawa podpisana*, [w:] EBIB z 12.07.2013. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/?p=1138> [dostęp 26.08.2014].

¹¹ J. Stępnia, *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012 1(01). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2012/01/certyfikat-bibliotekarza-dyplomowanego/> [dostęp 26.08.2014].

¹² S. Kubów, *Co dalej z bibliotekarzami dyplomowanymi*. Dostępny w Internecie: <http://stefankubow.blogspot.com/2014/06/co-dalej-z-bibliotekarzami-dyplomowanymi.html> [dostęp 26.08.2014].

¹³ *Wymagania dla kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej*. Dostępny w Internecie: http://lib.amu.edu.pl/pliki/rada/zalacznik_1_rada_06_06_2013.pdf [dostęp 26.08.2014].

KUL ²	Tytuł zawodowy magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, tytuł magistra innego kierunku lub tytuł równorzędny i ukończone studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, stopień naukowy z bibliologii i/lub informacji naukowej	Minimum 5 publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i/lub informacji naukowej lub nauk pokrewnych zbieżnych z profilem Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, w tym 2 recenzowane	Znajomość co najmniej jednego języka obcego na poziomie B2	Działalność naukowo-badawcza (bardzo szczegółowe wytyczne), działalność dydaktyczna (bardzo szczegółowe wytyczne), działalność organizacyjna (bardzo szczegółowe wytyczne)	Działalność dydaktyczna na rzecz innych niż akademickie grup użytkowników, popularyzacja czytelnictwa, edukacji informacyjnej oraz nauki i jej wyników, posiadanie dodatkowych kwalifikacji (studia podyplomowe, staże zagraniczne, certyfikaty), co najmniej dwuletni staż pracy w bibliotece naukowej
Politechnika Lubelska ³	Tytuł zawodowy magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, tytuł magistra innego kierunku lub tytuł równorzędny i ukończone studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej	Autor lub współautor co najmniej 5 publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i/lub informacji naukowej, w tym co najmniej 2 publikacji recenzowanych	Znajomość języka obcego	Osiągnięcia organizacyjne i dydaktyczne z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej	
Uniwersytet Medyczny w Lublinie ⁴	Tytuł zawodowy magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, tytuł magistra innego kierunku lub tytuł równorzędny i ukończone studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej	Co najmniej 2 publikacje z zakresu bibliotekoznawstwa lub informacji naukowej w wydawnictwach recenzowanych		Udokumentowany dorobek działalności organizacyjnej i pracy dydaktycznej	Co najmniej dwuletni staż pracy w bibliotece naukowej
UMK w Toruniu ⁵	Co najmniej tytuł zawodowy magistra w zakresie zarządzania informacją i bibliologii lub równorzędny i ukończone studia podyplomowe w zakresie zarządzania informacją i bibliologii	Co najmniej 5 publikacji (w tym 2 recenzowane) z zakresu bibliologii, informacji naukowej lub nauk pokrewnych zbieżnych z profilem właściwej biblioteki	Poświadczenie znajomości co najmniej jednego języka obcego na poziomie B2+ europejskiego systemu opisu kształcenia językowe	Udokumentowany dorobek w działalności naukowo-badawczej (bardzo szczegółowe wytyczne) oraz organizacyjnej (bardzo szczegółowe wytyczne) i dydaktycznej (bardzo szczegółowe wytyczne)	Pięcioletni staż pracy, natomiast w przypadku nauczycieli akademickich dwuletni staż w bibliotece naukowej, działalność dydaktyczna i popularyzatorska na rzecz innych niż akademickie grupy użytkowników, popularyzacja czytelnictwa, wiedzy archiwalnej, edukacji informacyjnej, a także nauki i jej wyników, posiadanie dodatkowych kwalifikacji

¹ Statut Uniwersytetu Łódzkiego przyjęty uchwałą Senatu Uniwersytetu Łódzkiego nr 422 z dnia 23 stycznia 2012 r. (tekst jednolity obejmujący zmiany wprowadzone: uchwałą nr 160 Senatu UŁ z dnia 22.01.2013 r., uchwałą nr 230 z dnia 18.11.2013 r.). Dostępny w Internecie: <http://www.uni.lodz.pl/www.uni.lodz.pl/prawo/uchwala.szczegoly.7390> [dostęp 26.08.2014].

² A. Śniechowska-Karpińska, E. Matczuk, *Działalność lubelskiego środowiska bibliotekarzy naukowych skupionych w Sekcji Bibliotek Naukowych SBP. Referat wygłoszony 9 czerwca 2014 r. na Ogólnopolskiej Konferencji Sekcji Bibliotek Naukowych SBP we Wrocławiu*.

³ *Loc. cit.*

⁴ *Loc. cit.*

⁵ Zarządzenie nr 48 Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 28 marca 2014 r. Dostępny w Internecie: https://www.umk.pl/uczelnia/dokumenty/biuletyn/prawo/?akcja=dokument&typ=Z_Rektora&nr=48&bp=0&rok=2014 [dostęp 26.08.2014].

Porównanie zapisów dotyczących wymogów kwalifikacyjnych dla kandydatów na bibliotekarzy dyplomowanych i dyplomowanych pracowników informacji naukowej na różnych uczelniach pokazuje, że obawy środowiska bibliotekarskiego związane ze zmianą przepisów prawnych dotyczących tej grupy zawodowej były uzasadnione. Brak równych w skali kraju wymogów kwalifikacyjnych nie zapewnia wysokiego poziomu kandydatów. Część uczelni bardzo szczegółowo sformułowała omawiane kryteria, które rekompensują w dużej mierze brak egzaminu. Z kolei zaniżanie wymogów w innych szkołach wyższych, prowadzi do stopniowej utraty prestiżu dyplomowanych, powoduje animozje w środowisku i podziały na

„lepszych” i „gorszych”, „starych” i „nowych”. Tuż po podpisaniu ustawy „deregulacyjnej” przez prezydenta, jej skutki trafnie ujął na łamach EBIB-u cytowany już wcześniej Henryk Hollender: „wymagania kwalifikacyjne opracowane przez KRASP nie wiążą senatów uczelni polskich, a nawet gdyby wiązały, to nie stworzą jednolitego standardu przy braku jednego ciała certyfikującego, bibliotekarz dyplomowany z uczelni A, przeniósłszy się do uczelni B, będzie musiał ponownie występować o uznanie go za dyplomowanego, nie został rozwiązany problem wszystkich bibliotekarzy, którzy chcieliby praktykować jako dyplomowani poza uczelniami, zwłaszcza w instytutach PAN”¹⁴.

Na wielu uczelniach w Polsce trwa oczekiwanie na decyzje senatów uczelni, jako że jeszcze nie wszędzie zmiany dotyczące tej grupy zawodowej zostały opracowane i uchwalone. Przyszli kandydaci na bibliotekarzy dyplomowanych na Uniwersytecie Wrocławskim z niepokojem czekają na decyzję senatu. Początkowo wydawało się, że sprawy idą w dobrym kierunku. Rada Biblioteczna opracowała projekt wymagań kwalifikacyjnych oparty na rekomendacjach KRASP. Następnie został powołany przez rektora zespół złożony z przedstawicieli wszystkich jednostek organizacyjnych zatrudniających dyplomowanych bibliotekarzy i dyplomowanych pracowników informacji naukowej, który stworzył kolejny projekt, również w dużej mierze zgodny z dokumentem KRASP. Nie został on jednak przyjęty przez senat, za to utworzono kolejny zespół, który opracował własne zasady. Na ich podstawie dokonano zmian w Statucie UWr. na mocy Uchwały Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego nr 92/2014 z dnia 24 września 2014 r. Kandydatem na stanowiska dyplomowanego bibliotekarza i dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej może być osoba, która:

- „1) posiada tytuł magistra, magistra inżyniera lub równorzędny;
 - 2) posiada co najmniej dwuletni staż pracy w bibliotece naukowej, ośrodku informacji naukowej, archiwum lub muzeum;
 - 3) posiada udokumentowany dorobek w zakresie działalności organizacyjnej i pracy dydaktycznej;
 - 4) posiada co najmniej 2 samodzielne publikacje z zakresu bibliologii i informatologii, bibliotekoznawstwa, informacji naukowej, archiwistyki lub muzealnictwa w wydawnictwach recenzowanych;
- zna co najmniej jeden język obcy wskazany w ogłoszeniu o konkursie.

3. Postępowanie konkursowe prowadzone jest przez komisję w liczbie nie mniej niż pięciu członków powołaną przez Rektora. Kandydatów do komisji zgłaszają Rada Biblioteczna i Rada Archiwum. W pracach komisji uczestniczy kierownik jednostki, w której kandydat ma być zatrudniony.

4. Zasady i tryb działania komisji konkursowej określa Rektor w drodze zarządzenia”¹⁵.

Zasady te w dużej mierze są zbieżne z przepisami uchwalonymi na innych uczelniach. Kontrowersje wzbudził pomysł umieszczenia nowych bibliotekarzy dyplomowanych w grupie pracowników niebędących nauczycielami akademickimi, co jest niezgodne z obowiązującą ustawą o szkolnictwie wyższym oraz zapisami w Statucie UWr. Trzeba mieć nadzieję, że status bibliotekarzy dyplomowanych na UWr. jako nauczycieli akademickich zostanie utrzymany, w innym razie Uniwersytet Wrocławski byłby jedyną w Polsce uczelnią, na której zdegradowano by ich rangę.

Bibliotekarze na Uniwersytecie Wrocławskim liczą na rozwiązania zgodne z ich ambicjami, wpisującymi się w nowoczesne trendy w bibliotekarstwie, do których niewątpliwie należy podnoszenie kultury organizacyjnej biblioteki jako instytucji uczącej i uczącej się. Aby tak się stało, potrzebna jest elita zawodowa, posiadająca odpowiednio wysokie kwalifikacje i tworząca atmosferę twórczego rozwoju.

¹⁴ H. Hollender, *op. cit.*

¹⁵ Uchwała Nr 93/2014 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 24 września 2014 r. Dostępny w Internecie: http://bip.biuletyn.info.pl/php/strona.php3?bip=bip_uniwr&id_dzi=15&lad=c&id_zal=7490&id_men=67&id_dok=5723&powrot=1&slovo_szuk=&archiwum_szuk=0&gdzie_szuk=dokument [dostęp 2.10.2014].

Na zakończenie autorka pragnie podziękować paniom Anastazji Śniechowskiej-Karpińskiej i Ewie Matczuk za udostępnienie nieopublikowanego tekstu referatu ich autorstwa wygłoszonego 9 czerwca 2014 r. na Ogólnopolskiej Konferencji Sekcji Bibliotek Naukowych SBP we Wrocławiu.

Bibliografia

- Chachlikowska A., *Przyszłość bibliotekarzy dyplomowanych*, „Forum Książki” 2013 2(02). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2013/02/przyszlosc-bibliotekarzy-dyplomowanych/> [dostęp 26.08.2014].
- Deregulacja w bibliotece*, „Rzeczpospolita” z 21.03.2012, s. C5.
- Dryszel A., *Gowin otwieracz*, „Przegląd” 2012, nr 11, s. 8.
- Hollender H., *Deregulacja zawodów – ustawa podpisana*, [w:] EBIB [online], 12 lipca 2013. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/?p=1138> [dostęp 26.08.2014].
- Jazdon A., *Głos w sprawie deregulacji zawodu bibliotekarza*, „Forum Książki” 2012 1(01). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2012/01/glos-w-sprawie-deregulacji-zawodu-bibliotekarza/> [dostęp 26.08.2014].
- Jazdon A. *Zderegulować czy... doregulować bibliotekarza (dyplomowanego) głos w dyskusji, a może... dyskusyjny?* „Forum Bibl. Med.” 2012, nr 1. Dostępny w Internecie: <http://cybra.lodz.pl/dlibra/docmetadata?id=6395&from=publication> [dostęp 26.08.2014].
- Kubów S., *Co dalej z bibliotekarzami dyplomowanymi*. Dostępny w Internecie: <http://stefankubow.blogspot.com/2014/06/co-dalej-z-bibliotekarzami-dyplomowanymi.html> [dostęp 26.08.2014].
- Statut Uniwersytetu Łódzkiego przyjęty uchwałą Senatu Uniwersytetu Łódzkiego nr 422 z dnia 23 stycznia 2012 r. (tekst jednolity obejmujący zmiany wprowadzone: uchwałą nr 160 Senatu UŁ z dnia 22.01.2013 r., uchwałą nr 230 z dnia 18.11.2013 r.)*. Dostępny w Internecie: <http://www.uni.lodz.pl/www.uni.lodz.pl/prawo/uchwala.szczegoly.7390> [dostęp 26.08.2014].
- Stępnia J., *Certyfikat bibliotekarza dyplomowanego*, „Forum Książki” 2012 1(01). Dostępny w Internecie: <http://forumakademickie.pl/fk/2012/01/certyfikat-bibliotekarza-dyplomowanego/> [dostęp 26.08.2014].
- Szafrański L., *Deregulacja zawodów a bibliotekarz dyplomowany*. Dostępny w Internecie: <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=10303&prev=1> [dostęp 26.08.2014].
- Uchwała Nr 93/2014 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 24 września 2014 r.* Dostępny w Internecie: http://bip.biuletyn.info.pl/php/strona.php3?bip=bip_uniwr&id_dzi=15&lad=c&id_zal=7490&id_men=67&id_dok=5723&powrot=1&slowo_szuk=&archiwum_szuk=0&gdzie_szuk=dokument [dostęp 2.10.2014].
- Ustawa o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów z dnia 13 czerwca 2013 r.* Dz. U. z dnia 23 lipca 2013 r. poz. 829. Dz. U. z dnia 23 lipca 2013 r., poz. 829. Dostępny w Internecie: http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/806_u.htm [dostęp 25.08.2014].
- Wymagania dla kandydatów na dyplomowanych bibliotekarzy oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej*. Dostępny w Internecie: http://lib.amu.edu.pl/pliki/rada/zalacznik_1_rada_06_06_2013.pdf [dostęp 26.08.2014].
- Zarządzenie nr 48 Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 28 marca 2014 r.* Dostępny w Internecie: https://www.umk.pl/uczelnia/dokumenty/biuletyn/prawo/?akcja=dokument&typ=Z_Rektora&nr=48&bp=0&rok=2014 [dostęp 26.08.2014].

Hanna Kowalska

Biblioteka Uniwersytecka
we Wrocławiu

Zakupy materiałów bibliotecznych pod rządami ustawy Prawo zamówień publicznych (1997-2014)

Abstrakt: Celem uchwalenia w 1994 r. Ustawy o zamówieniach publicznych (od 2004 r. Prawa zamówień publicznych) było wprowadzenie mechanizmów wymuszających racjonalne, efektywne i uczciwe wydawanie środków publicznych. W referacie przedstawiono funkcjonowanie Ustawy w bibliotekach wyższych uczelni, jej liczne nowelizacje wynikające częściowo z niedoskonałości, a także z konieczności dostosowania przepisów do zmieniających się warunków społecznych i gospodarczych oraz przepisów Unii Europejskiej. Wykazano, jak trudne jest zastosowanie Ustawy przy zakupach książek, jak zamiast spodziewanych korzyści finansowych generuje zwiększone koszty prenumeraty czasopism zagranicznych.

Początki uregulowań prawnych dotyczących zamówień publicznych sięgają okresu przedwojennego. Funkcjonowały wówczas: ustawa z 1933 r. „o dostawach i robotach na rzecz Skarbu Państwa, samorządu oraz instytucji prawa publicznego”¹ oraz rozporządzenie Rady Ministrów z roku 1937².

W 1948 r. opublikowano Ustawę o dostawach i robotach na rzecz Skarbu Państwa, samorządu oraz niektórych kategorii osób prawnych, która wprowadziła zasadę bezprzetargowych zamówień w sektorze uspołecznionym³.

W roku 1957 weszła w życie Ustawa o dostawach, robotach i usługach na rzecz jednostek państwowych, uchylona w 1983 r. Od tego roku udzielanie zamówień publicznych było częściowo regulowane przez przepisy resortowe⁴.

Prace nad przygotowaniem projektu ustawy o zamówieniach publicznych rozpoczęto w 1991 r., uwzględniając normy międzynarodowe oraz potrzeby zmieniającej się polskiej gospodarki.

Ustawa o zamówieniach publicznych zaczęła obowiązywać 1 stycznia 1995 r. Nowelizowano ją kilkakrotnie, m.in. w latach: 1995 (wprowadzenie trybu zamówienia z wolnej ręki, jeśli wartość zamówienia nie przekraczała 1000 ECU), 1999, 2000, 2001, 2002, 2003. Uszczegóławiały one przebieg postępowania, określały dokładniej wymagania, prawa i obowiązki stron, podnosiły dolny próg stosowania ustawy do 6000 EUR.

W marcu 2004 r. weszła w życie nowa ustawa Prawo zamówień publicznych. Określa ona m.in. zasady udzielania zamówień publicznych, zasady ogłaszania zamówienia, tryb postępowania, zasady wyboru najkorzystniejszej oferty oraz zasady zawierania umów. Również w tej ustawie dokonywano szeregu poprawek, z których najważniejszą dla uczelni jest nowelizacja z kwietnia 2014 r. Art. 4 znowelizowanej ustawy mówi, że nie stosuje się jej do:

„8a) zamówień, których przedmiotem są dostawy lub usługi służące wyłącznie do celów prac badawczych, eksperymentalnych, naukowych lub rozwojowych, które nie służą prowadzeniu przez zamawiającego produkcji

¹ Dz. U. R. P. z 1933 r., Nr 19, poz. 127.

² Dz. U. R.P. z 1937 r., Nr 13, poz. 92.

³ Dz. U. z 1948 r., Nr 63, poz. 494.

⁴ <http://www.uzp.gov.pl/cmsws/page/?PD:1334> [dostęp: 29.08 2014].

seryjnej mającej na celu osiągnięcie rentowności rynkowej lub pokryciu kosztów badań lub rozwoju, jeżeli ich wartość jest mniejsza niż kwoty określone w przepisach wydanych na podstawie art. 11 ust. 8 (tj. dla instytutów naukowych 134 tys. EUR, a dla uczelni wyższych 207 tys. EUR)

8b) zamówień, których przedmiotem są dostawy lub usługi z zakresu działalności kulturalnej związanej z organizacją wystaw, koncertów, konkursów, festiwali, widowisk, spektakli teatralnych, przedsięwzięć z zakresu edukacji kulturalnej lub z gromadzeniem materiałów bibliotecznych przez biblioteki lub muzealiów, jeżeli zamówienia te nie służą wyposażaniu zamawiającego w środki trwałe przeznaczone do bieżącej obsługi jego działalności i ich wartość jest mniejsza niż kwoty określone w przepisach wydanych na podstawie art. 11 ust. 8 (kwoty jak wyżej)⁵.

Mimo że ustawa o zamówieniach publicznych funkcjonuje od 1995 r., to jednak dopiero decyzja Trybunału Konstytucyjnego z marca 1997 r. zobowiązała uczelnie do jej stosowania. Trybunał stwierdził, że „celem ustawowej regulacji zagadnienia zamówień publicznych było wprowadzenie mechanizmów sprzyjających racjonalnemu, efektywnemu i uczciwemu gospodarowaniu środkami publicznymi. Chodziło o stworzenie jasnego i przejrzystego systemu zamówień publicznych. System ten powinien zapewniać równe traktowanie wszystkich dostawców i wykonawców ubiegających się o zamówienie, sprzyjać uczciwej konkurencji między nimi i zapobiegać powstawaniu zjawisk korupcyjnych. Niewątpliwą intencją ustawodawcy było uregulowanie zasad prowadzenia wydatków publicznych przez wszystkie podmioty upoważnione do dysponowania środkami publicznymi”⁶.

Czy jednak wydajemy publiczne pieniądze racjonalnie i efektywnie? W Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, w której dokonuje się centralnych zakupów czasopism zagranicznych dla wszystkich jednostek Uniwersytetu, już na początku lat 90. zrjonalizowano wydatki, dzieląc czasopisma na pakiety według krajów wydawania i wybierając dostawców oferujących najniższe ceny. I tak np. czasopisma francuskie kupowano za pośrednictwem francuskiej firmy Unipresse, która realizowała ówczesną politykę rządu francuskiego propagowania nauki i kultury francuskiej na świecie i oferowała czasopisma początkowo z 50%, a później 30% rabatem. Firma ta jednak nie spełniała warunków formalnych określonych przez Ustawę o zamówieniach publicznych i niestety zostaliśmy zmuszeni do zrezygnowania z jej usług i kupowania tychże czasopism w firmie, która wygrywała przetarg, ale już bez tych tak korzystnych dla nas rabatów.

BUWr. na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat kupowała w przetargu od 300 do 500 tytułów czasopism rocznie dla ponad 30 jednostek (wydziałów i instytutów). Każda z nich posiada odrębne wydzielone fundusze. Najtańsza oferta dla wszystkich tytułów niekoniecznie jest najtańszą dla poszczególnych jednostek. W związku z tym finansowo korzystniejsze byłoby podzielenie całego zamówienia na trzydzieści kilka odrębnych pakietów, ale w praktyce trudno byłoby zapanować nad obsługą całości (faktury, reklamacje itp.), mając kilkunastu dostawców.

Odrębną sprawą jest uciążliwość i przewlekłość procedur. W pierwszych latach funkcjonowania Ustawy o zamówieniach publicznych przetargi przygotowywane i prowadzone były w bibliotece w Oddziale Gromadzenia, w którym osoby odpowiedzialne za jego przeprowadzenie podporządkowywały wszystko (urlipy i inne zadania) szybkiemu i sprawnemu doprowadzeniu do rozstrzygnięcia przetargu i podpisania umowy. Od momentu przejścia prowadzenia przetargów przez specjalnie do tego celu utworzoną jednostkę na Uniwersytecie, a mianowicie Biuro Zamówień Publicznych, rozbudowanie procedur wewnętrznych i nadinterpretacja ustawy przez osoby odpowiedzialne za obsługę naszego przetargu zaowocowały wydłużeniem okresu od momentu przygotowania przedmiotu zamówienia w Bibliotece (tzn. wykazu czasopism zamawianych przez poszczególne jednostki) do momentu podpisania umowy i zapłacenia faktury. Efektem tego, prawie co roku,

⁵ Dz. U. z 2014 r., poz. 423.

⁶ <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6BEAD06E72> [dostęp 29.08.2014].

jest brak pierwszych numerów czasopism o największej częstotliwości wydawania, z których nie wszystkie udaje się później wyreklamować. Ustawa wprawdzie dopuszcza ogłoszenie przetargu na dostawę czasopism na kolejne 3 lata (z możliwością rezygnacji z części czasopism lub dopisaniem nowych), ale nie udało nam się uzyskać nigdy zgody w BZP na takie rozwiązanie.

Tegoroczna nowelizacja Prawa zamówień publicznych dała nadzieję na bezprzetargowy zakup czasopism zagranicznych. Art. 4 pkt. 8a mówi o wyłączeniu spod działania ustawy dostaw i usług służących m.in. **wyłącznie** do celów naukowych, o ile spełniają one określone w tym punkcie warunki. Prenumerata czasopism zagranicznych warunki te spełnia. Jest tylko jeden problem – czasopisma naukowe służą nie tylko **wyłącznie** celom naukowym, ale również dydaktycznym. Nie możemy skorzystać też z pkt 8b, który zwalnia z obowiązku stosowania ustawy dostawy lub usługi związane z gromadzeniem materiałów bibliotecznych przez biblioteki. Według interpretacji tego przepisu na UW, skoro zamawiającym jest Uniwersytet, a nie biblioteka, to przedmiot zamówienia nie jest istotny.

W ten sposób wylewamy dziecko z kąpielą. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego od kilku lat zabiegało o tę nowelizację, chcąc ułatwić dokonywanie zakupów powtarzających się corocznie lub częściej. Przy takiej interpretacji przepisów nawet kupienie odczynników z pominięciem ustawy jest niemożliwe – przecież służą one nie tylko naukowcom, ale również studentom.

O dziwo, firmy zajmujące się dostawą czasopism interpretują nowelizację zgodnie z intencją ustawodawcy i oczekują od bibliotek zamówień, a nie udziału w przetargach.

O ile z czasopismami sprawa była w miarę jasna, o tyle nieprecyzyjność ustawy i jej kolejnych nowelizacji dotyczących zakupu książek doprowadziła jedne biblioteki do paraliżu (wstrzymanie zakupów), inne do działań absurdalnych. Nie znając planów wydawniczych i zupełnie nie wiedząc, jakie książki ukażą się w danym roku na rynku księgarskim, biblioteki ogłaszały przetargi na cały rok, w których nie określano przedmiotu zamówienia (bo trudno jako przedmiot zamówienia uznać sformułowanie „książki” bez podania danych bibliograficznych), a kryterium oceny potencjalnych dostawców była wysokość rabatu od nieznanych cen.

Nowelizacja ustawy z 2006 r. oraz opinia Urzędu Zamówień Publicznych (nr 17/2006) dotycząca sposobu udzielania i szacowania wartości zamówienia przy zakupach książek przez biblioteki połuźniły ten gorset i wiele bibliotek zdecydowało się kupować książki poza działaniem ustawy⁷.

Konkludując: ustawa o zamówieniach publicznych bardzo niedoskonała, nieprecyzyjna, a co za tym idzie, umożliwiająca różne interpretacje przepisów, nieuwzględniająca specyfiki zakupów bibliotecznych, wielokrotnie nowelizowana, wprowadziła wiele zamieszania w działalności bibliotek, które starały się być wierne literze prawa. Czy jest nam niezbędna? Myślę, że racjonalne gospodarowanie środkami publicznymi jest możliwe, a nawet czasami łatwiejsze bez podlegania rygorom ustawy.

Bibliografia

Dz. U. z 2014 r., poz. 423.

Dz. U. z 1948 r., Nr 63, poz. 494.

Dz. U. R.P. z 1937 r., Nr 13, poz. 92.

Dz. U. R. P. z 1933 r., Nr 19, poz. 127.

<http://www.uzp.gov.pl/cmsws/page/?PD:1334> [dostęp 29.08.2014].

<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6BEAD06E72> [dostęp 29.08.2014].

Rek B., *Sumowanie zamówień na książki – fantom ciągle żywy*, [w:] EBIB 2006, nr 6, www.ebib.info/2006/76/rek.php [dostęp 29.08.2014].

⁷ Więcej szczegółów w artykule Bolesława Reka, *Sumowanie zamówień na książki – fantom ciągle żywy*, [w:] EBIB 2006, nr 6, www.ebib.info/2006/76/rek.php [dostęp 29.08.2014].

Egzemplarz obowiązkowy w Austrii i Polsce – podobieństwa i różnice

Abstrakt: Egzemplarz obowiązkowy zarówno w Polsce, jak i w Austrii ma długą historię. Na przestrzeni lat zmieniały się przepisy prawne, które regulowały jego funkcjonowanie, jednak zawsze stanowił on ważny aspekt gromadzenia zbiorów w bibliotekach. Ze względu na jego specyfikę, odmienną od polskiej, szczegółowym badaniem objęto biblioteki austriackie zobligowane do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego, czyli Austriacką Bibliotekę Narodową oraz cztery inne biblioteki z siedzibą w Wiedniu. Wybór taki jest reprezentatywny dla całej Austrii. Podstawowym celem pracy jest więc wykazanie najważniejszych podobieństw i różnic w przepisach prawnych oraz funkcjonowaniu egzemplarza obowiązkowego w obu krajach.

Jednym z najważniejszych zadań bibliotekarzy jest gromadzenie i przechowywanie publikacji, aby zarówno dzisiejsze, jak przyszłe pokolenia mogły z nich korzystać. Dynamicznie zmieniające się rodzaje nośników, na których znajdują się dzieła, stawiają bibliotekarzom coraz większe wymagania. W tym swoistym wyścigu egzemplarz obowiązkowy (EO) odgrywa ważną rolę. W jego gromadzeniu biorą udział zarówno twórcy, wydawcy, jak i biblioteki. Między nimi nigdy nie było łatwej współpracy, dlatego musiała być wspomagana przez prawo. Tak w Polsce, jak i w Austrii EO ma długą historię, jednakże ograniczone ramy tej pracy nie pozwoliły na szczegółową analizę wielu kwestii. Porównaniem objęto tylko zagadnienia strukturalne, z uwzględnieniem najnowszych trendów i wyzwań¹.

Do EO w Austrii wiodła długa droga, poprzez egzemplarze „uprzywilejowane”, „wolne” i „obowiązkowe”. Przyjmuje się, że pierwszy EO zainicjowany został w 1579 r. przez wiedeńskiego bibliotekarza dworskiego Hugo Blotiusa, czyli w czasach funkcjonowania sławnych targów książki we Frankfurcie nad Menem. W państwie Habsburgów na przestrzeni wieków dokonywano większych lub mniejszych zmian, w I Republice zaś zawarto je w ustawie prasowej z 1922 r. (Pressegesetz)². W dniu dzisiejszym w Austrii nie ma osobnej ustawy o bibliotekach i o EO – regulacje zawarto we wprowadzonej w 1981 r., szeroko pojętej ustawie o prasie i innych publicystycznych mediach, zwanej potocznie Mediengesetz. Istotne zmiany do niej wprowadzono w latach 2000 i 2009, a EO dotyczą paragrafy 43–45 i 50³. Uprzywilejowane miejsce w Austrii zajmuje Ös-

¹ Autorka dziękuje specjalistom austriackim i polskim za sugestie: kierownicze Bibliotheks- und Archivwesen Universität Wien Christine Bauer, kierownicze Oddziału Gromadzenia Zbiorów BJ mgr Ewie Dąbrowskiej, dyrektorke Parlamentsbibliothek in Wiedniu dr Elisabeth Dietrich-Schulz, kierownikowi Team Pflicht 2 z ÖNB Wolfowi-Dieterowi Langowi, wicedyrektorowi Wienbibliothek in Rathaus dr. Alfredowi Pfoserowi, dyrektorke BG Uniwersytetu Opolskiego mgr Danucie Szewczyk-Kłos oraz jej zastępcy mgr Bożenie Smentek. Za pomoc językową podziękowania skierowane są do dr. Tomasza Szuberta.

² Istotniejsze publikacje o tej tematyce: T. Olechowski, Über Frei-, Pflicht- und Probeexemplare, „Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare” [dalej: „MdvÖBB”] 2005, R. 59, Z. 3, s. 41–48, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-Mitteilungen/vm5820053.pdf> [dostęp 21.08.2014]; tenże, *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien 2004; M. Strebl, *Die Wiener Hofbibliothek und die Pflichtexemplare*, [w:] *Festschrift Josef Stummvoll*, red. J. Mayerhäfer, W. Ritzer, Wien 1970, s. 348–356; U. Eisenhardt, *Die kaiserliche Aufsicht über Buchdruck, Buchhandel und Presse im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1496–1806). Ein Beitrag zur Geschichte der Bücher- und Pressezensur*, Karlsruhe 1970.

³ Mediengesetz z 7.07.1981 r., „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich” [BGBl.] nr 314; BGBl. z 8.08.2000 r. nr 75; BGBl. z 23.02.2009 r. nr 8; BGBl. z 26.08.2009 r. nr 271 oraz BGBl. z 26.03.2010 r. nr 95, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage>

terreichische Nationalbibliothek (ÖNB), instytucja o bardzo długiej tradycji – następczyni Hofbibliothek. To właśnie tej ostatniej w roku 1808 nadano prawo do EO w nowoczesnym (dzisiejszym) rozumieniu⁴.

Ustawa medialna nakłada na wydawców i/lub właścicieli mediów obowiązek przekazywania i/lub proponowania każdego dzieła medialnego wyznaczonym bibliotekom. I tak w przypadku dzieł drukowanych ÖNB ma zagwarantowane po 2 egzemplarze druków zwartych i ciągłych z całego terytorium kraju⁵. W każdym z 8 krajów związkowych (landów) Austrii wytypowano po dwie wiodące biblioteki i do nich wysyłane mają być przez wydawców od 1 do 3 egzemplarzy książek i czasopism. I tak w Burgenlandzie jest to Burgenländische Landesbibliothek oraz Universitätsbibliothek Wien, w Karyntii: Kärntner Landesbibliothek i Universitätsbibliothek der Universität für Bildungswissenschaften Klagenfurt, Austrii Dolnej: Niederösterreichische Landesbibliothek i Universitätsbibliothek Wien, Austrii Górnej: Oberösterreichische Landesbibliothek i Universitätsbibliothek Linz, Salzburgu: Salzburger Landesarchiv (Bibliothek) i Universitätsbibliothek Salzburg, Tyrolu: Bibliothek des Tiroler Landesarchiv i Universitäts- und Landesbibliothek Tirol, Vorarlbergu: Universitäts- und Landesbibliothek Tirol i Vorarlberger Landesbibliothek, wreszcie w Wiedniu (kraju): Wienbibliothek im Rathaus i Universitätsbibliothek Wien. Biblioteki te mają prawo do otrzymywania tzw. egzemplarza regionalnego, czyli wydanego na terenie danego kraju związkowego. Egzemplarzem tym mogą one swobodnie dysponować – wprowadzić do zbiorów lub wymienić się z inną wykazaną w ustawie jednostką biblioteczną.

Niepraktykowanym aktualnie w Polsce rozwiązaniem jest cieszący się w Austrii długą tradycją zwyczaj obowiązkowego proponowania bibliotekom przez wydawców lub właścicieli mediów poszczególnych tytułów, tzw. „Anbietungspflicht”⁶. Formą tą objęte są dwie biblioteki funkcjonujące na specjalnych prawach: Parlamentsbibliothek i Administrative Bibliothek des Bundes (rządowa), gromadzące księgozbiory z zakresu m.in. Unii Europejskiej, parlamentaryzmu, administracji państwa, prawa, ekonomii⁷. Bibliotekom tym przysługuje jeden egzemplarz.

Ustawodawca określił maksymalną liczbę obowiązkowego wysyłania/proponowania egzemplarzy przy czasopismach na 12 i książkach – 7. W praktyce wynosi ona przy wysyłaniu maksymalnie 7 i 5 sztuk, a proponowaniu 9 i 7. Czas, jaki wydawcy otrzymali na wysłanie EO, wynosi 30 dni. Proces proponowania wygląda inaczej. O wydaniu dzieła jego właściciel zobowiązany jest w terminie nieprzekraczającym 30 dni zawiadomić bibliotekę, która musi podjąć decyzję w ciągu kolejnego miesiąca, a po akceptacji wydawca musi je nadesłać w ciągu 30 dni. W przypadku proponowania serii i wydawnictw ciągłych właściciel dzieła zobowiązany jest do zawiadomienia bibliotek tylko w momencie ogłoszenia pierwszego numeru. Jeżeli uprawniona biblioteka nie wyrazi chęci posiadania tego tytułu, wydawca zwolniony jest z obowiązku informowania o kolejnych numerach. Taka polityka organizacji egzemplarza obowiązkowego powoduje, że do bibliotek trafiają tylko te pozycje, które są zgodne z profilem placówki.

Wydawcy samodzielnie wysyłają ok. 60–70% publikacji, o pozostałą zaś część biblioteki muszą się upominać, choć – odmiennie od polskich realiów – wysyłanie kilku egzemplarzy publikacji nie stanowi dla nich wielkiego obciążenia. Bibliotekarze austriaccy stale monitorują nowości, odwiedzają targi książki, przeglądają zarówno bazy austriackie, jak też szwajcarskie i niemieckie. Znakomitym narzędziem do śledzenia nowości są dla nich – obok

[ge=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000719](#) [dostęp 21.08.2014]. Istotną pracą na ten temat jest artykuł dyrektorki ÖNB Johanny Rachinger, *Rechtsgrundlagen der wissenschaftlichen Bibliotheken in Österreich*, „Biblioteka i Edukacja” 2013, nr 4, <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/51> [dostęp 21.08.2014]. Odnośnie do kwestii prawnych skorzystano z *Mediengesetz. Praxiskommentar*, red. W. Berka, L. Heindl, T. Höhne, J. Noll, wyd. 3, Wien 2012.

⁴ J. Thiel, *Zur Geschichte des Pflichtexemplares im Kaiserthum Österreich (1807–1827)*, „biblos. Österreichische Zeitschrift für Buch- und Bibliothekwesen” 1977, R. 26, s. 290–296.

⁵ Wyłączone z niej też m.in. bilety, cenniki, ulotki reklamowe i inne, służące jako materiał pomocniczy (np. dodatki do towarów handlowych). Również tzw. duży format (pow. 30 cm) gromadzony jest w jednym egzemplarzu.

⁶ W Polsce ten rodzaj egzemplarza funkcjonował w okresie międzywojennym, od 1934 r.

⁷ Ch. Pech, *Nur was sich ändert, bleibt! Die österreichische Parlamentsbibliothek im Wandel der Zeit 1869–2002*, red. E. Dietrich-Schulz, B. Blümel, Wien 2002; E. Dietrich-Schulz, *Die österreichische Parlamentsbibliothek im Wandel. Ein Streifzug von 1869 bis 2003*, „MdVÖBB” 2003, R. 56, Z. 2, s. 54–62, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-Mitteilungen/vm5620032.pdf> [dostęp 21.08.2014]. Aktualne nabytki w bibliotece rządowej: <http://www.bundeskanzleramt.at/site/5790/default.aspx> [dostęp 21.08.2014].

bibliografii narodowej tworzonej przez ÖNB – katalogi tematyczne, zwłaszcza te stworzone i nadzorowane przez Österreichische Bibliothekverbund und Service GmbH⁸. Bibliotekarze wypracowali własne sposoby egzekwowania należnych im egzemplarzy – w skrajnych przypadkach zdarza się, że pracownik biblioteki osobiście udaje się do wydawnictwa, dzięki czemu ściągłość dochodzi do ok. 80%. Wydawcy nieprzestrzegający ustawy podlegają karze grzywny w wysokości 2180 €, co biblioteki mogą egzekwować na drodze sądowej. Ze względu na wysokie koszty postępowania nie jest to jednak praktykowane i w rezultacie stało się martwym prawem.

Aby złagodzić wydawcom straty finansowe spowodowane wysyłaniem EO, przewidziano dla nich rekompensaty. Kiedy detaliczna cena egzemplarza dzieła przekracza 145 € i w ciągu sześciu tygodni nie została obniżona, biblioteka chcąc go otrzymać zobowiązana jest do pokrycia połowy całkowitej wartości tej publikacji. Przy dziełach wielotomowych taka rekompensata dotyczy każdej jego części.

W roku 2000 formułę EO rozszerzono w Austrii o „pozostałe dzieła medialne”, czyli publikacje off-line znajdujące się na stałych nośnikach danych, jak dyskietki, płyty CD-ROM czy DVD¹⁰. Ustalono, że w tym przypadku wystarczy tylko jeden EO. Kwotę rekompensaty dla wydawców przy tej formie dzieł obniżono z 145 na 72 €. Nowelizacja ustawy nie objęła jednak produktów on-line, typu e-booki, audio-booki czy e-czasopisma.

W Polsce przyjmuje się, że pierwszy polski EO w nowoczesnym (dzisiejszym) rozumieniu ustanowiony został w 1780 r. przez sejm I Rzeczypospolitej. Po zmianach w latach 1934, 1947 i 1968¹¹, w 1996 r. wprowadzono obowiązującą do dzisiaj ustawę o egzemplarzu obowiązkowym, uzupełnioną dwoma rozporządzeniami Ministra Kultury i Sztuki w 1997 i 1999 r.¹² Polski ustawodawca w szerszy sposób niż austriacki sprecyzował, czym jest publikacja. Otóż jest nią nie tylko dzieło drukowane, ale też audiowizualne, utrwalające dźwięk i obraz (m.in. płyty, taśmy, kasety, mikrofilmy) zapisane na informatycznych nośnikach danych oraz oprogramowanie komputerowe¹³. Na wydawcę nałożono obowiązek wysyłania egzemplarza – gdyż proponowanie nie istnieje – do 15 bibliotek. BN, podobnie jak Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ), posiadająca prawo otrzymywania EO na zbliżonych warunkach¹⁴, otrzymują po 2 egzemplarze, z czego jeden – identycznie jak w ÖNB – podlega wieczystej archiwizacji. Pozostałe 13 księżnic: Biblioteki Uniwersyteckie w Lublinie, Warszawie, Wrocławiu, Łodzi, Toruniu, Poznaniu, Gdańsku, Opolu, Biblioteka KUL, Biblioteka Śląska w Katowicach, Książnica Pomorska w Szczecinie, Książnica Podlaska w Białymstoku i Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, otrzymują po jednym egzemplarzu książki i czasopisma. Biblioteki te mogą nieodpłatnie przekazywać druki, których tematyka odbiegała od profilu gromadzonych zbiorów do innych jednostek wchodzącym

⁸ <http://www.obvsg.at/kataloge/verbundkataloge/> [dostęp 21.08.2014].

⁹ Taką samą karę nałożyć można na bibliotekę, która gromadzi księgozbiór w sprzeczności z ustawą (wylacza z korzystania lub ogranicza korzystanie z egzemplarza).

¹⁰ Kwestie nośników dźwięków i obrazów związanych z filmem uregulowane są odrębną ustawą o kinematografii. Filmförderungsgesetz z 25.11.1980, BGBl. z 19.12.1980, Nr 557, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009500> [dostęp 21.08.2014].

¹¹ E. Gaberle, *Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś*, Lwów 1928; E. Czarny-Drożdziejko, *Egzemplarze obowiązkowe dla bibliotek*, [w:] *Prawo mediów*, red. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008, s. 121–141; E. Dąbrowska, *Polemika wokół egzemplarza obowiązkowego w latach 1989–2009*, [w:] „Biblioteka” 2012, nr 16 (25), <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/6453/1/Ewa%20D%20C4%85browska.pdf> [dostęp 21.08.2014]; M. Gomułka, *Egzemplarz obowiązkowy na przestrzeni wieków*, „EBIB” 2013, nr 2 (138), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewFile/71/96> [dostęp 21.08.2014].

¹² Ustawa z 7.11.1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych (Dz. U. 1996, Nr 152, poz. 722) oraz rozporządzenia: MKiS z 6.03.1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 29, poz. 161) i MKiS z 24.05.1999 r. (Dz. U. 1999, Nr 50, poz. 513), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19961520722> [dostęp 21.08.2014].

¹³ Do ustawy tej włączono wszelkie kopie filmu kinowego i telewizyjnego – pomimo że istnieje niezależna ustawa o kinematografii – gromadzone w FilMOTECE Narodowej w Warszawie, co różni się od rozwiązań austriackich.

¹⁴ Niektóre podręczniki szkolne, modlitewniki, wyselekcjonowane biuletyny informacyjne, mutacje gazet, BJ gromadzi tylko w jednym egzemplarzu. Zarówno BN, jak i BJ są zobowiązane – w przeciwieństwie do innych bibliotek otrzymujących EO – do gromadzenia i przechowywania również innych typów dokumentów, m.in. po 2 egzemplarze audiowizualne, publikacje polskich placówek za granicą, globusy czy publikacje brailowskie.

w skład ogólnopolskiej sieci bibliotecznej, pod warunkiem jednak, że wyrażą one na to zgodę i poniosą koszty przesyłek pocztowych.

Książnica Podlaska wszystkie otrzymane egzemplarze dzieli według poruszanej w nich tematyki regionalnej i przekazuje do 7 Wojewódzkich Bibliotek Publicznych: w Bydgoszczy, Gdańsku, Kielcach, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu i Zielonej Górze. Te egzemplarze regionalne nie są więc uzależnione od miejsca wydania, jak rozdziela się je w Austrii, ale od tematyki – proveniencja regionalna nie odpowiada województwom. Inaczej też potraktowano w Polsce obowiązkowe gromadzenie w Bibliotece Sejmowej w Warszawie – ma ona prawo do otrzymywania wyłącznie dzienników urzędowych organów administracji rządowej.

Wydawcy muszą przekazywać łącznie aż 17 egzemplarzy każdego dzieła, co od lat budzi ich ogromny sprzeciw. Ustawodawca sztywno określił czas na przekazanie EO: do BN 5 dni od momentu zakończenia produkcji wydawniczej i 14 dni do pozostałych bibliotek. Niewielkim pocieszeniem jest fakt, że Poczta Polska ma obowiązek bezpłatnego przesyłania każdego EO od wydawców do bibliotek, czego nie przewiduje się w Austrii. W praktyce polscy wydawcy nie stosują się do ustawy i najczęściej wysyłają druki tylko do BN i BJ, pomijając pozostałe biblioteki, albo kompletnie bojkotują przepisy. Pomimo że uchylanie się wydawców od przesyłania egzemplarza podlega karze grzywny, nikt się tym nie przejmuje, a nieegzekwowane przepisy stały się z czasem martwym prawem.

Polscy bibliotekarze podobnie do swoich kolegów austriackich śledzą wydawaną na bieżąco bibliografię narodową tworzoną przez BN, strony internetowe wydawców i hurtowni czy targi książek. Z analizy „Ruchu Wydawniczego w Liczbach” za lata 2010–2012 oraz dostępnych sprawozdań on-line bibliotek ujętych w ustawie wynika, że otrzymują one średnio ok. 65–70 % EO wyszczególnionych w „Przewodniku Bibliograficznym”¹⁵.

W Polsce brakuje przepisów, które regulowałyby kwestie centralnego gromadzenia doktoratów. W Austrii rozwiązano to w 2002 r., w odrębnej ustawie o uniwersytetach, w której wyniku ÖNB otrzymuje wszystkie zaaprobowane doktoraty w formie papierowej¹⁶ oraz – na zasadzie dobrowolnego przekazywania – habilitacje, które tam nie muszą być opublikowane.

Wobec coraz większej roli internetu, biblioteki i archiwa na całym świecie stanęły przed ogromnym wyzwaniem archiwizacji sieci. Od początku wieku XXI zarówno UNESCO, jak Unia Europejska apelują o podjęcie kroków w tej dziedzinie¹⁷. W tym duchu ÖNB oraz BN stały się członkami IIPC¹⁸, obydwie biblioteki biorą też udział w różnych projektach, w tym wspólnie w testowej inicjatywie '09 European Election Web Harvesting Project¹⁹.

W 2009 r., w kolejnej nowelizacji ustawy medialnej, ÖNB upoważniona została do gromadzenia czasopism on-line. Postanowiono, że jeśli periodyk przesłany został w formie drukowanej, zwalnia się z tego obowiązku wersję elektroniczną. Inne biblioteki wymienione w ustawie medialnej wyłączono z tego prawa. Mają one dostęp do tych zawartości tylko poprzez pośrednictwo ÖNB i to tylko w przypadku, jeśli siedziba

¹⁵ „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publikacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach> [dostęp 21.08.2014].

¹⁶ Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002128> [dostęp 21.08.2014].

¹⁷ M.in. 17.10.2003 r. UNESCO uchwaliło „Charter on the Preservation of Digital Heritage”, http://portal.unesco.org/en/ev.php_URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 21.08.2014], a Unia Europejska 24.08.2006 r. wydała zalecenia w sprawie digitalizacji i udostępnienia w internecie dorobku kulturowego: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:PL:PDF> [dostęp 21.08.2014].

¹⁸ <http://www.netpreserve.org> [dostęp 21.08.2014].

¹⁹ W Austrii ostatnio pisały o tym m.in. B. Kann, *Langzeitarchivierung digitaler Objekte. Konzeptuelle Überlegungen und Aktivitäten an der Österreichischen Nationalbibliothek*, „MdvÖBB” 2005, R. 58, Z. 1, s. 9–21, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-Mitteilungen/vm5820051.pdf> [dostęp 21.08.2014]; tenże, *Webarchiv Österreich. Digitales Wissen sichern*, „Bibliothek. Forschung und Praxis” 2011, R. 35, Nr 1, s. 26–33; M. Mayr, *International Internet Preservation Consortium. Harvesting Practices Report*, http://www.netpreserve.org/sites/default/files/resources/IIPC_HarvestingPracticesReport_June2011.pdf [dostęp 21.08.2014].

wydawcy mieści się w kraju związkowym, w którym znajduje się biblioteka. Pod kątem tych zmian ÖNB stworzyła instrumenty pozwalające gromadzić elektroniczne czasopisma w sposób automatyczny. W takim przypadku musi ona poinformować na piśmie o tym fakcie właściciela medium. Gromadzenie to nie odbywa się w sposób ciągły. Pomimo że ÖNB otrzymała prawo w każdym roku kalendarzowym do dwukrotnego gromadzenia, w praktyce odbywa się to jednorazowo. Uwagę skupiono na adresach w domenie „.at”²⁰ oraz innych, które w swej treści dotyczą Austrii. Obowiązek wysyłania elektronicznego periodyku przez jego wydawcę lub właściciela zachodzi także wtedy, kiedy automatyczne gromadzenie przez ÖNB nie jest możliwe. Ma to miejsce zwłaszcza, jeśli dostęp do periodyków zabezpieczony jest hasłem albo wymagana jest opłata licencyjna. Zanim dojdzie do współpracy między właścicielem medium a ÖNB, brane są pod uwagę możliwości techniczne. Jeśli koszt stworzenia interfejsu przekazującego dane ze strony internetowej właściciela czasopisma do ÖNB przekroczy 250 € – zwłaszcza przy pierwszym wysłaniu – to Biblioteka ma prawo odstąpić od gromadzenia, albo pokryje wszelkie dodatkowe koszty ponad tę kwotę, o ile podtrzyma chęć jego posiadania. Właściciel mediów ma wtedy obowiązek nadesłania medium w ciągu 30 dni od zgłoszenia chęci gromadzenia przez Bibliotekę. ÖNB może też w ogóle odstąpić od gromadzenia, kiedy uzna, że materiały nie przedstawiają bibliotekarskiej wartości²¹. Właściciele e-czasopism, aby wysłać bądź zaproponować swoje treści, mogą każdorazowo zastosować jedną z trzech procedur: przekazanie danych o protokołach http lub https, umożliwienie odbioru danych przez serwery FTP i sFTP lub przekazywanie danych na CD-ROM, DVD lub USB.

ÖNB pracuje nad automatycznym rozpoznawaniem stron, jednakże obecnie „wyławianie” nowych domen przeprowadzane jest manualnie, czyli na niewielką skalę – dlatego nie można mówić o pełnym zbiorze, jedynie o reprezentatywnym.

Chociaż w Polsce już w 1996 r. objęto wydawców obowiązkiem przesyłania dzieł elektronicznych na trwałych nośnikach danych (off-line) do BN oraz BJ, to od tamtego czasu ustawodawca nie zaproponował nowych rozwiązań. Ten palący problem poruszany jest na licznych konferencjach i widoczny w publikacjach²². W 2009 r. przy Zakładzie Dokumentów Elektronicznych BN powołano Repozytorium Dokumentów Elektronicznych, które gromadzi w swoich zasobach przede wszystkim e-booki, czasopisma elektroniczne oraz nagrania dźwiękowe w formacie mp3²³. Nie jest to jednak EO, ale publikacje przesłane dobrowolnie przez właścicieli mediów²⁴.

Obecnie najbardziej palącym problemem w Polsce jest liczba przesyłanych przez wydawców egzemplarzy²⁵. Od wielu lat postulują oni zmianę przepisów, powołując się zarówno na zalecenia Unii Europejskiej, jak i przepisy obowiązujące w innych krajach. Jednym z ich pomysłów jest redukcja liczby wysyłanych EO do 5, z których BN i BJ nadal otrzymywałyby po 2, a jeden trafiałby do wojewódzkiej biblioteki publicznej, właściwej dla miejsca wydania publikacji. Równocześnie gotowi byłiby przekazywać elektroniczną wersję

²⁰ W ten sposób doszło do powstania zbiorczej domeny „.nic.at”: <http://www.nic.at>. Na dzień 21.08.2014 jest 1 233 746 domen.

²¹ Z obowiązku przesyłania periodyków wyłączono zawartości intranetowe przedsiębiorstw i korporacji prawa publicznego, jak też prywatne strony.

²² M.in. cykle konferencji: „Polskie Biblioteki Cyfrowe” w latach 2008–2013, <http://www.man.poznan.pl/PBC/> [dostęp 21.08.2014], oraz „i3: internet–infrastruktury–innowacje” w latach 2009–2013, <http://www.i3conference.net/> [dostęp 21.08.2014], na których referaty wygłosili m.in.: A. Januszko-Szakiel, C. Mazurek, M. Stroiński, L. Szafranski, K. Ślaska, A. Wasilewska, J. Węglarz (patrz: Bibliografia). Problematyce tej w 2012 r. poświęcił „EBiB” zeszyt nr 1 (128), http://www.ebib.pl/?page_id=380 [dostęp 21.08.2014], gdzie zamieścili prace L. Derfert-Wolf, K. Gmerek, M. Jędralska, F. Klębczyk, L. Nalewajska, K. Ślaska i A. Wasilewska i in. [patrz: Bibliografia].

²³ Każdy wydawca otrzymuje tam indywidualne konto, na które samodzielnie przekazuje publikacje, Sprawozdanie BN za 2013 r., s. 102, <http://www.bn.org.pl/download/document/1402492500.pdf> [dostęp 21.08.2014].

²⁴ K. Ślaska, A. Wasilewska, *Archiwizacja Internetu – sytuacja w polskim prawie z punktu widzenia bibliotekarzy*, „EBiB” 2012, nr 1, http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_slaska.pdf [dostęp 21.08.2014].

²⁵ Obszerniej pisali o tym na łamach „Biblioteki Analiz”: A. Burba, P. Dobrołęcki, Ł. Gołębiowski, P. Marciszuk, R. Mendruń, A. Pietruczak, E. Tenderenda-Ożóg i in. [patrz: Bibliografia].

każdego dzieła do repozytorium elektronicznego BN, pod warunkiem otrzymania zapewnienia o odpowiednim zabezpieczeniu plików. Odnośnie do tego punktu – przesyłania egzemplarza elektronicznego – znalazły się też krytyczne głosy wśród samych wydawców. Zastanawiano się również nad wprowadzeniem EO na żądanie, który tak sprawnie funkcjonuje w austriackiej rzeczywistości. Inny postulat wydawców głosi gotowość przekazywania na rzecz bibliotek 17, a nawet więcej, egzemplarzy, jeżeli resort kultury zapewni zwrot kosztów, jakie poniosą powyżej 5 egzemplarzy. Usatysfakcjonowani byłiby również wtedy, kiedy wprowadzone zostałyby dla nich ulgi podatkowe z tego tytułu.

W 2011 r. Biuro Polskiej Izby Książki wystąpiło z pismem do Ireny Lipowicz, Rzecznika Praw Obywatelskich, z prośbą o interwencję w sprawie obowiązku nieodpłatnego przekazania uprawnionym bibliotekom EO, co – jak podkreślano – „w sposób bezpośredni godzi w interesy naszego środowiska”. Rzecznik zwróciła się do ministrów Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Cyfryzacji z prośbą o określenie swego stanowiska w tej sprawie²⁶. Do dzisiaj nie udzielono jednak kompleksowej odpowiedzi. Z informacji opublikowanych na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Rady Ministrów wynika, że w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN) trwają prace nad nowelizacją ustawy o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych²⁷. Prace obejmują cztery obszary:

- określenia formy przekazywanych EO (tradycyjnego i elektronicznego),
- liczby bibliotek uprawnionych do otrzymywania EO,
- archiwizacji internetu,
- określenia konsekwencji ponoszonych przez wydawców uchylających się od obowiązku przekazywania EO.

Według informacji otrzymanych z MKiDN, projekt rozporządzenia do tej pory nie uzyskał ostatecznej akceptacji²⁸.

W Austrii z kolei problemem ożywiającym środowisko bibliotekarzy i wydawców jest niepełność rozwiązań, jakich dokonano w 2009 r. ÖNB upomina się o nowelizację ustawy medialnej, która objęłaby swoim zasięgiem kolejne elektroniczne zawartości medialne. Postuluje, aby EO objęto e-booki oraz inne media hybrydowe, czyli posiadające identyczną zawartość zarówno w formie elektronicznej, jak i drukowanej. Ostatnia z nich zredukowana miałaby zostać do jednego egzemplarza, a drugi nadsyłany byłby tylko na jej konkretne zapotrzebowanie. Stowarzyszenie Austriackich Bibliotekarek i Bibliotekarzy (VÖB) poparło tę inicjatywę, z zastrzeżeniem, aby te elektroniczne zbiory mogły być gromadzone nie tylko w ÖNB, ale równolegle w innych bibliotekach objętych ustawą medialną²⁹.

Wydawałoby się, że jeśli w Polsce przeważają protesty wydawców, a w Austrii najważniejsze wydaje się jego elektroniczne przesyłanie i archiwizacja internetu, to cele bibliotekarzy i wydawców w obu krajach różnią się. Jeżeli jednak przyjrzymy się aktualnym pracom nad nowelizacją ustawy prowadzonym w MKiDN, okaże się, że są one niezwykle zbieżne. Pozostaje mieć nadzieję, że polscy bibliotekarze będą tak konsekwentni, jak ich austriaccy koledzy – bo przecież nie da się ukryć, że system EO lepiej funkcjonuje w tamtym kraju – i nowelizacja ustawy spełni pokładane w niej oczekiwania.

²⁶ [I. Lipowicz, RPO], *Ingerencja w prawa wydawców. Rzecznik Praw Obywatelskich o egzemplarzu obowiązkowym*, „BA” 2012, nr 6 (323), s. 12–13.

²⁷ BIP RM, projekt ZD61, aktualizacja z 23.07.2014: <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r626.Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-obowiazkowych-egzemplarzach-bibl.html> [dostęp 21.08.2014].

²⁸ Korespondencja e-mailowa z Agnieszką Grzeszczuk z MKiDN z 12.06 i 17.07.2014 r.

²⁹ *Stellungnahme des Präsidiums und der Kommission für Landesbibliotheken der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare (VÖB) zum Vorschlag der Österreichischen Nationalbibliothek (ÖNB) zur Novellierung des Mediengesetzes-Ausweitung des Pflichtablieferung elektronischer Medieninhalte auf Landes- und Universitätsbibliotheken*, „MdVÖBB“ 2013, R. 66, Z. 2, s. 200–202, https://phaidra.univie.ac.at/detail_object/o:294118 [dostęp 21.08.2014].

Bibliografia

Literatura:

- Burba A., *Egzemplarz obowiązkowy – co dalej?*, „Biblioteka Analiz” [dalej: „BA”] 2013, nr 22 (366), s. 9–10.
- Burba A., *Egzemplarz obowiązkowy. W stronę racjonalizacji systemu*, „BA” 2012, nr 4 (321), s. 13–18.
- Czarny-Drożdżejko E., *Egzemplarze obowiązkowe dla bibliotek*, [w:] *Prawo mediów*, red. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008, s. 121–141.
- Dąbrowska E., *Polemika wokół egzemplarza obowiązkowego w latach 1989–2009*, [w:] „Biblioteka” 2012, 16 (25), <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/6453/1/Ewa%20D%C4%85browska.pdf> [dostęp 21.08.2014].
- Derfert-Wolf L., *Archiwizacja Internetu – wprowadzenie i przegląd wybranych inicjatyw*, „EBIB” 2012, nr 1 (128), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_derfert.pdf [dostęp 21.08.2014].
- Dietrich-Schulz E., *Die österreichische Parlamentsbibliothek im Wandel. Ein Streifzug von 1869 bis 2003*, „Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen & Bibliothekare” [dalej: „MdVÖBB”] 2003, R. 56, Z. 2, s. 54–62, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-iteilungen/vm5620032.pdf> [dostęp 21.08.2014].
- Dobrołęcki P., *Szansa na horyzoncie. Egzemplarze obowiązkowe – co dalej?*, „BA” 2009, nr 7 (244), s. 20–21.
- Dobrołęcki P., Tenderenda-Ożóg E., *Egzemplarz; obowiązkowy? 67 odpowiedzi na ankietę „Biblioteki Analiz”*, „BA” 2009, nr 17 (254), s. 13–16.
- Dobrołęcki P., *Trzy razy więcej niż minister. Egzemplarz obowiązkowy za 54 mln zł*, „BA” 2012, nr 16 (333), s. 2.
- Eisenhardt U., *Die kaiserliche Aufsicht über Buchdruck, Buchhandel und Presse im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1496–1806). Ein Beitrag zur Geschichte der Bücher- und Pressezensur*, Karlsruhe 1970.
- Gaberle E., *Egzemplarz obowiązkowy na ziemiach polskich dawniej i dziś*, Lwów 1928.
- Gołębiewski Ł., *Chcemy gwarancji bezpieczeństwa. Spór o elektroniczny egzemplarz obowiązkowy*, „BA” 2010, nr 3 (267), s. 2–3.
- Gmerek K., *Archiwa internetowe po obu stronach Atlantyku – Internet Archive, Wayback Machine oraz UK Web Archive*, „EBIB” 2012, nr 1 (128), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_gmerek.pdf [dostęp 21.08.2014].
- Gomułka M., *Egzemplarz obowiązkowy na przestrzeni wieków*, „EBIB” 2013, nr 2 (138), <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/viewFile/71/96/> [dostęp 21.08.2014].
- Januszko-Szakiel A., *Długoterminowa archiwizacja zasobów cyfrowych, program dla polskich bibliotek*, [w:] „Przegląd Biblioteczny” 2011, R. 79, nr 2, s. 211–230.
- Januszko-Szakiel A., *Długoterminowa archiwizacja zasobów cyfrowych w świadomości pracowników polskich bibliotek*, [w:] *Polskie Biblioteki Cyfrowe 2009: materiały z konferencji zorganizowanej dnia 9 grudnia 2009 r. przez Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2010, s. 91–101.
- Kann B., *Langzeitarchivierung digitaler Objekte. Konzeptuelle Überlegungen und Aktivitäten an der Österreichischen Nationalbibliothek*, „MdVÖBB” 2005, R. 58, Z. 1, s. 9–21, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-Mitteilungen/vm5820051.pdf> [dostęp 21.08.2014].
- Kann B., *Webarchiv Österreich. Digitales Wissen sichern*, „Bibliothek. Forschung und Praxis” 2011, R. 35, Nr 1, s. 26–33.
- Kłębczyk F., Jędralska M., *Serwis „Archiwum internetu” na tle ogólnych problemów archiwizacji zasobów sieciowych*, „EBIB” 2012, nr 1 (128), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_jedralska.pdf [dostęp 21.08.2014].
- [Lipowicz I., RPO], *Ingerencja w prawa wydawców. Rzecznik Praw Obywatelskich o egzemplarzu obowiązkowym*, „BA” 2012, nr 6 (323), s. 12–13.
- Marciszuk P., *Raz jeszcze o elektronicznym EO. List otwarty Piotra Marciszuka, prezesa PIK*, „BA” 2010, nr 5 (269), s. 2–4.
- Mayr M., *International Internet Preservation Consortium. Harvesting Practices Report*, http://www.netpreserve.org/sites/default/files/resources/IIPC_HarvestingPracticesReport_June2011.pdf [dostęp 21.08.2014].
- Mazurek C., Stroiński M., Węglarz J., *Biblioteki cyfrowe – główne kierunki rozwoju*, [w:] *Polskie Biblioteki Cyfrowe 2010: materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 20–21 października 2010 roku przez Bibliotekę Kórnicką PAN, Poznańską Fundację Bibliotek Naukowych, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe*, red. C. Mazurek, M. Stroiński, J. Węglarz, Poznań 2011, s. 23–27.
- Mediengesetz. Praxiskommentar*, red. W. Berka, L. Heindl, T. Höhne, J. Noll, wyd. 3, Wien 2012.

- Mendruń R., *Elektroniczny egzemplarz obowiązkowy. Przykłady istniejących rozwiązań*, „BA” 2013, nr 9 (353), s. 12–13.
- Nalewajska L., *Archiwizowanie stron internetowych w krajach nordyckich*, „EBIB” 2012, nr 1 (128), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_nalewajska.pdf [dostęp 21.08.2014].
- Olechowski T., *Die Entwicklung des Preßerechts in Österreich bis 1918. Ein Beitrag zur österreichischen Medienrechtsgeschichte*, Wien 2004.
- Olechowski T., *Über Frei-, Pflicht- und Probeexemplare*, „MdVÖB” 2005, R. 59, Z. 3, s. 41–48, <http://www.univie.ac.at/voeb/fileadmin/Dateien/Publikationen/VOB-Mitteilungen/vm5820053.pdf> [dostęp 21.08.2014].
- Pech Ch., *Nur was sich ändert, bleibt! Die österreichische Parlamentsbibliothek im Wandel der Zeit 1869–2002*, red. E. Dietrich-Schulz, B. Blümel, Wien 2002.
- Pietruczak A., *Podsumowanie odpowiedzi na ankietę „Biblioteki Analiz”*, „BA” 2009, nr 17 (254), s. 16–18.
- Rachinger J., *Rechtsgrundlagen der wissenschaftlichen Bibliotheken in Österreich*, „Biblioteka i Edukacja” 2013, nr 4, <http://www.bg.up.krakow.pl/newbie/index.php/bie/article/view/51> [dostęp 21.08.2014].
- Strebl M., *Die Wiener Hofbibliothek und die Pflichtexemplare*, [w:] *Festschrift Josef Stummvoll*, red. J. Mayerhäfer, W. Ritzer, Wien 1970, s. 348–356.
- Stellungnahme des Präsidiums und der Kommission für Landesbibliotheken der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare (VÖB) zum Vorschlag der Österreichischen Nationalbibliothek (ÖNB) zur des Mediengesetzes-Ausweitung des Pflichtablieferung elektronischer Medieninhalte auf Landes- und Universitätsbibliotheken*, „MdVÖBB” 2013, R. 66, Z. 2, s. 200–202, https://phaidra.univie.ac.at/detail_object/o:294118 [dostęp 21.08.2014].
- Śląska K., Wasilewska A., *Archiwizacja internetu – sytuacja w polskim prawie z punktu widzenia bibliotekarza*, „EBIB” 2012, nr 1 (128), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/128/128_slaska.pdf [dostęp 21.08.2014].
- Thiel J., *Zur Geschichte des Pflichtexemplares im Kaiserthum Österreich (1807–1827)*, „biblos. Österreichische Zeitschrift für Buch- und Bibliothekwesen” 1977, R. 22, s. 290–296.

Akty prawne / pozostałe

- Administrative Bibliothek des Bundes, <http://www.bundeskanzleramt.at/site/5790/default.aspx> [dostęp 21.08.2014].
- Biuletyn Informacji Publicznej Rady Ministrów, projekt D61, <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r626.Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-obowiazkowych-egzemplarzach-bibl.html> [dostęp 21.08.2014].
- Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien (2002), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002128> [dostęp 21.08.2014].
- Charter on the Preservation of Digital Heritage*, UNESCO, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [dostęp 21.08.2014].
- Domena „.at”, <http://www.nic.at> [dostęp 21.08.2014].
- Filmförderungsgesetz z 25.11.1980, BGBl. z 19.12.1980 Nr 55, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009500> [dostęp 21.08.2014].
- International Internet Preservation Consortium, <http://www.netpreserve.org/> [dostęp 21.08.2014].
- Mediengesetz z 7.07.1981 r., „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich” [BGBl.] Nr 314; BGBl. z 8.08.2000 r. nr 75; BGBl. z 23.02.2009 r. Nr 8; BGBl. z 26.08.2009 r. Nr 271 oraz BGBl. z 26.03.2010 Nr 95, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000719> [dostęp 21.08.2014].
- Österreichische Bibliothekverbund und Service GmbH, <http://www.obvsg.at/kataloge/verbundkataloge/> [dostęp 21.08.2014].
- „Ruch Wydawniczy w Liczbach”, <http://www.bn.org.pl/zasoby-cyfrowe-i-linki/elektroniczne-publikacje-bn/ruch-wydawniczy-w-liczbach> [dostęp 21.08.2014].
- Sprawozdanie BN za 2013 r., <http://www.bn.org.pl/download/document/1402492500.pdf> [dostęp 21.08.2014].
- Ustawa o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych z 7.11.1996 r. (Dz. U. 1996, Nr 152, poz. 722) i rozporządzenia: (Dz. U. 1997, Nr 29, poz. 161), (Dz. U. 1999, Nr 50, poz. 513), <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=W DU19961520722> [dostęp 21.08.2014].
- Zalecenia Komisji Europejskiej z dnia 24.08.2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępnienia w internecie dorobku kulturowego: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:PL:PDF> [dostęp 21.08.2014].

Joanna Czyrek

Biblioteka Wydziału Chemii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Problemy prawne w działalności bibliotek będące konsekwencją rozwoju nowych technologii informatycznych

Abstrakt: W referacie skoncentrowano się na analizie Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 roku w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych pod kątem wymienionych w tym akcie prawnym jednostek ewidencyjnych stosowanych w sumarycznej i szczegółowej ewidencji wpływów. Zasygnalizowano, że w załączniku nr 3 do Rozporządzenia wymieniono tylko dyskietki i płyty CD lub DVD jako jednostki ewidencyjne dla dokumentów elektronicznych. Sprawa prenumeraty e-czasopism czy zakupu książek dostępnych online nie została w Rozporządzeniu poruszona, a przecież biblioteki przeznaczają na nie bardzo duże środki. Zwrócono uwagę na konieczność zajęcia się tym problemem, gdyż wydawcy, oferując tylko dostęp online do pewnych tytułów czasopism czy książek, zmuszają biblioteki do kupowaniaostępów online do ich treści. Odnotowano również fakt prowadzenia dokumentów ewidencji zakupionych e-książek przez niektóre biblioteki naukowe mimo braku zaleceń w tej kwestii ze strony ustawodawcy.

Początek XXI wieku to okres bardzo szybkiego rozwoju nowych technologii informatycznych i mediów elektronicznych. Każdy rok przynosi nowe i coraz bardziej interesujące propozycje dla bibliotek. Obok książki drukowanej pojawił się e-book, z periodykiem drukowanym konkuruje czasopismo elektroniczne, papierowe bibliografie dziedzinowe ustępują miejsca komputerowym bazom danych, a w kształceniu akademickim coraz częściej wykorzystuje się elektroniczne pakiety dydaktyczne zamiast tradycyjnych podręczników czy skryptów. Pojawiły się konsorcja, licencje, kupowanie dostępu do książki lub zbioru książek na krótszy lub dłuższy czas, biblioteki cyfrowe i repozytoria.

Biblioteki zawsze były i są nadal instytucjami gromadzącymi różne dokumenty (nie tylko drukowane), w momencie więc pojawienia się na rynku wydawniczym elektronicznych książek oraz czasopism zaczęły również kupować tego typu publikacje. Musiały też zmierzyć się z problemami związanymi z nowymi sposobami nabywania, ewidencjonowania i opracowania dokumentów. Ustawa o bibliotekach z dnia 28 czerwca 1997 roku nie pomaga w ich rozwiązaniu, choć należy zauważyć, że art. 5 tejże ustawy precyzuje: „Materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne”¹. Zgodnie z art. 5 ustawodawca zobowiązuje biblioteki do gromadzenia wszystkich dokumentów niezależnie od nośnika i sposobu zapisu treści, a nawet zaznacza, iż dokumenty elektroniczne są materiałami bibliotecznymi. Również w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 roku w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych w art. 6.3 czytamy: „Szczegółową ewidencję wpływów wynikającą z charakteru materiałów i potrzeb biblioteki w szczególności można prowadzić dla: 1) dokumentów dźwiękowych, audiowizualnych i elektronicznych; 2) norm i opisów patentowych”, czyli możemy wnioskować, że ustawodawca widzi potrzebę nie tylko wstępnego sumarycznego, ale nawet szczegółowego ewidencjonowania dokumentów elektronicznych. Niestety w załączniku nr 3 do rozporządzenia zawierającym

¹ Dz. U. z 2012 r., poz. 642, poz. 908, z 2013 r., poz. 829.

„Wykaz jednostek ewidencyjnych stosowanych w sumarycznej i szczegółowej ewidencji wpływów” wymienia się tylko dyskiety i płyty CD lub DVD jako jednostki ewidencyjne dla dokumentów elektronicznych². Sprawa prenumeraty e-czasopism czy zakupu książek dostępnych online nie została w rozporządzeniu poruszona.

Mam nadzieję, że mój referat będzie sygnałem do rzeczowej dyskusji bibliotekarzy na temat ewidencjonowania książek i czasopism dostępnych online i przyczyni się do wypracowania jednolitego stanowiska przez pracowników bibliotek gromadzących tego typu dokumenty.

Niezbędne wydaje się ustalenie sposobu ewidencji e-książek, które są nabywane i udostępniane obecnie przez biblioteki na różnych zasadach:

- książki elektroniczne kupowane na własność (zakup wieczystego dostępu online),
- zakup licencji umożliwiającej dostęp do wersji elektronicznej książki lub całego pakietu książek na określony czas,
- książki elektroniczne wytworzone w lokalnej bibliotece,
- książki elektroniczne dostępne w Internecie za darmo, np. zasoby cyfrowe innych bibliotek.

Wydaje się, że wszystkie e-książki zakupione na własność i to niezależnie od rodzaju nośnika czy sposobu dostępu do ich treści, a także e-książki wytworzone w lokalnej bibliotece, powinny być wpisane do inwentarza i opracowane. Konieczne staje się zwłaszcza odnotowanie w inwentarzu warunków korzystania z każdej zakupionej e-książki dostępnej online. Chciałabym przede wszystkim zwrócić uwagę na tzw. dokumenty *born-digital*, czyli naturalne dokumenty cyfrowe wydawane przez wydawcę wyłącznie w postaci elektronicznej³, oraz tzw. dokumenty *digital counterparts*, czyli cyfrowe odpowiedniki dzieł drukowanych (zwłaszcza te kupowane u wydawcy). Tego typu dokumentów będzie coraz więcej na rynku wydawniczym ze względu na bardzo niskie koszty produkcji i dystrybucji książek elektronicznych w porównaniu z papierową książką tradycyjną oraz ze względu na nieporównywalnie większe możliwości przeszukiwania pełnotekstowego e-książek. Szczegółowa ewidencja tego typu dokumentów jest zatem konieczna. Tylko inwentarz pozwala nam jednoznacznie stwierdzić, ile posiadamy e-książek, jakie tytuły e-książek zostały zakupione i za jaką cenę. O potrzebie prowadzenia dokumentu ewidencji zakupionych e-książek świadczy fakt tworzenia takiego spisu przez niektóre biblioteki akademickie (np. Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej) mimo braku zaleceń w tej kwestii ze strony ustawodawcy⁴. Sposoby postępowania z książkami, do których użytkownicy będą mieli dostęp tylko przez jakiś czas, i z książkami dostępnymi w Internecie mogą być różne, ale dobrze byłoby, by również zostały ujednolicone w skali kraju.

Podobne problemy wiążą się z e-czasopismami. Biblioteki gromadzą:

- prenumerowane periodyki elektroniczne z zapewnionymi prawami archiwalnymi,
- czasopisma elektroniczne dostępne dzięki umowie z wydawcą, licencjonowane na określony czas, dostępne z serwerów zewnętrznych,
- czasopisma elektroniczne dostępne dzięki umowie z wydawcą, licencjonowane na określony czas, dostępne z serwerów lokalnych, z zapewnionymi prawami archiwalnymi.

Wydaje się, że wszystkie e-czasopisma, do których biblioteka ma prawa archiwalne, powinny być wpisane do inwentarza i skatalogowane, przy czym należy zaznaczyć, że bardzo ważne jest odnotowanie w inwentarzu szczegółowych warunków korzystania z poszczególnych tytułów czasopism dostępnych online.

Ustalenie zasad ewidencjonowania e-książek i e-czasopism dostępnych online, na których zakup biblio-

² Dz. U. z 2008 r., Nr 205, poz. 1283.

³ Do dokumentów *born-digital* nie zalicza się obiektów cyfrowych powstających drogą skanowania oryginałów, co jest w głównej mierze domeną bibliotek cyfrowych.

⁴ A. Potocka, *E-książki w bibliotece akademickiej: dostęp i promowanie zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej*, [w:] *Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy Polonijnych*, Wrocław, 4–6 lipca 2007, Warszawa, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2007.

teki (zwłaszcza szkół wyższych i PAN) przeznaczają bardzo duże środki, jest problemem niezwykle ważnym. Dostęp online do jednego tytułu naukowego czasopisma chemicznego: ChemCatChem, na rok 2014 kosztował 4153 euro, do tytułu: ChemSusChem – 4322 euro, a są to bardzo ważne i wartościowe periodyki naukowe o wysokich wskaźnikach Impact Factor (IF 2013 ChemCatChem = 5,044, IF 2013 ChemSusChem = 7,117)⁵.

ChemCatChem : A Journal of ChemPubSoc Europe

Subscription Information

To subscribe to this journal or renew your current subscription, select the appropriate price from the table. Price is based on customer location or end user. We will send you any issues already published for the current year.

2015

Annual Subscription	USA [\$]	Canada & Mexico [\$]	UK [£]	Europe (Euro zone) [€]	ROW [\$]
Institutional FTE - Large: Online Only	5491	5491	3850	4465	5491
Institutional FTE - Medium: Online Only	4068	4068	2851	3308	4068
Institutional FTE - Small: Online Only	3015	3015	2114	2451	3015
ChemPubSoc Europe Member: Online Only	134	134	62	98	134

Tabela 1

Informacja ze strony wydawnictwa Wiley dotycząca prenumeraty czasopisma ChemCatChem – wydawca nie przewiduje możliwości prenumeraty drukowanej, możliwy jest tylko dostęp online⁶.

ChemSusChemCS : A Journal of ChemPubSoc Europe

Subscription Information

To subscribe to this journal or renew your current subscription, select the appropriate price from the table. Price is based on customer location or end user. We will send you any issues already published for the current year.

2015

Annual Subscription	USA [\$]	Canada & Mexico [\$]	UK [£]	Europe (Euro zone) [€]	ROW [\$]
Institutional FTE - Large: Online Only	6525	6525	3331	4651	6525
Institutional FTE - Medium: Online Only	4822	4822	2462	3446	4822
Institutional FTE - Small: Online Only	3588	3588	1832	2551	3588
ChemPubSoc Europe Member: Online Only	134	134	62	98	134

Tabela 2

Informacja ze strony wydawnictwa Wiley dotycząca prenumeraty czasopisma ChemSusChem – wydawca nie przewiduje możliwości prenumeraty drukowanej, możliwy jest tylko dostęp online⁷.

Czasopisma te nie są dostępne w wersji drukowanej. Wydawca umożliwia tylko zakup wersji online tych tytułów czasopism, który to, zgodnie z obecnym rozporządzeniem w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych, nie musi być ewidencjonowany. W wykazie jednostek ewidencyjnych stosowanych w sumarycznej i szczegółowej ewidencji wpływów nie znajdujemy e-książki i e-czasopisma. Należy też nadmienić, że w ustawie z dnia 7 listopada 1996 roku o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych (ze zmianami z 2003 i 2008 roku) również nie zajęto się sprawą e-książek i e-czasopism, a przecież korzystamy z nich każdego dnia⁸. Sprawa zmiany ustawy o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych jest już szeroko dys-

⁵ Dane z bazy Journal Citation Reports online, <http://admin-apps.webofknowledge.com/JCR/JCR?PointOfEntry=Home&SID=N1K4m3KfM2eW3wm3Zbd>.

⁶ <http://ordering.onlinelibrary.wiley.com/subs.asp?ref=1867-3899&doi=10.1002/%28ISSN%291867-3899>.

⁷ <http://ordering.onlinelibrary.wiley.com/subs.asp?ref=1864-564X&doi=10.1002/%28ISSN%291864-564X>.

⁸ Dz. U. z 1996 r., Nr 152, poz. 722.

kutowana w Polsce (głównie z powodu skargi wydawców do Rzecznika Praw Obywatelskich). Założenia do projektu ustawy o zmianie ustawy o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych znajdujemy w wykazie prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów⁹, jest więc nadzieja, że niedługo ukażą się zalecenia dotyczące formy przekazywanych do bibliotek egzemplarzy obowiązkowych, w tym egzemplarzy elektronicznych. Trudno sobie wyobrazić, że nie zostanie poruszona w nowelizacji tej ustawy sprawa książek i czasopism dostępnych online, zwłaszcza że od kwietnia 2009 roku uruchomiono Repozytorium Dokumentów Elektronicznych Biblioteki Narodowej, które gromadzi wyłącznie naturalne dokumenty cyfrowe, tzw. dokumenty *born-digital*, nadsyłane przez wydawców do Repozytorium jako egzemplarz obowiązkowy poprzez szyfrowane połączenia¹⁰. Natomiast nie toczy się dyskusja w sprawie zmiany rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 roku w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych, a przecież nowelizacja tego aktu prawnego wydaje się konieczna. Biblioteki nabywają i będą nabywać publikacje elektroniczne. Wydawcy, oferując tylko dostęp online do pewnych tytułów czasopism czy książek, zmuszają biblioteki do kupowania dostępów online do ich treści. Ustawodawca musi odnieść się do tej sytuacji i przewidzieć ją w swoim rozporządzeniu.

Bibliografia

Biblioteki cyfrowe i książka elektroniczna (e-książka), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Departament Mecenatu Państwa, Warszawa 2010.

Dz. U. z 2013 r., poz. 829.

Dz. U. z 2012 r., poz. 642, poz. 908.

Dz. U. z 2008 r., Nr 205, poz. 1283.

Dz. U. z 1996 r., Nr 152, poz. 722.

<http://admin-apps.webofknowledge.com/JCR/JCR?PointOfEntry=Home&SID=N1K4m3KfM2eW3wm3Zbd> (dane z bazy Journal Citation Reports online).

<http://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r626.Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-obowiazkowych-egzemplar-zach-bibl.html>.

<http://ordering.onlinelibrary.wiley.com/subs.asp?ref=1867-3899&doi=10.1002/%28ISSN%291867-3899>.

<http://ordering.onlinelibrary.wiley.com/subs.asp?ref=1864-564X&doi=10.1002/%28ISSN%291864-564X>.

Potocka A., *E-książki w bibliotece akademickiej: dostęp i promowanie zbiorów w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej*, [w:] *Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy Polonijnych, Wrocław, 4–6 lipca 2007*, Warszawa, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 2007.

⁹ <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r626.Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-obowiazkowych-egzemplar-zach-bibl.html>.

¹⁰ *Biblioteki cyfrowe i książka elektroniczna (e-książka)*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Departament Mecenatu Państwa, Warszawa 2010.

Nauczyciel bibliotekarz i biblioteka szkolna w środowisku edukacyjnym: obowiązujące przepisy prawne a rzeczywistość

Abstrakt: W artykule omówiono specyfikę organizowania i działania bibliotek szkolnych na wybranych przykładach z powiatu wałbrzyskiego z podkreśleniem zachodzących zmian. Scharakteryzowano zadania nauczycieli bibliotekarzy na terenie szkoły, jak i środowiska lokalnego. Zwrócono uwagę na sytuację bibliotek szkolnych w odniesieniu do podstawowych aktów prawnych regulujących ich pracę oraz przedstawiono obowiązujące obecnie przepisy określające prawa i obowiązki zatrudnianych nauczycieli bibliotekarzy. Przedstawiono stopnie awansu zawodowego nauczycieli bibliotekarzy w oparciu o aktualną Kartę Nauczyciela. Podjęto próbę zestawienia podobieństw i różnic funkcjonowania biblioteki szkolnej w Polsce i Francji z uwzględnieniem przepisów prawnych.

Biblioteka szkolna jest integralną częścią każdej szkoły, na każdym etapie kształcenia: sześcioklasowej szkoły podstawowej, gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalnej. Historia każdej biblioteki szkolnej jest ściśle związana z historią szkoły, w której dana biblioteka funkcjonuje. Mimo wielu zmian zachodzących na przestrzeni lat jedno jest zawsze wspólne dla wszystkich bibliotek szkolnych – są nierozzerwalne ze szkołą, realizują zajęcia z edukacji czytelniczej. Biblioteka szkolna działa na podstawie Ustawy o bibliotekach, przepisów ogólnych oraz aktów prawnych dotyczących oświaty. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach określa ogólne ramy organizacji i funkcjonowania bibliotek szkolnych w Polsce. W art. 22 rozdz. 7 „Biblioteki szkolne i pedagogiczne” ustawodawca umieścił zapis: „Biblioteki szkolne oraz biblioteki innych placówek systemu oświaty służą realizacji programów nauczania i wychowania, edukacji kulturalnej i informacyjnej dzieci i młodzieży oraz kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. W tym celu w każdej szkole publicznej jest prowadzona biblioteka szkolna”¹.

Stąd też biblioteka szkolna to część procesu dydaktycznego, a podstawowe zadanie biblioteki szkolnej to wspomaganie celów edukacyjnych określonych w programach nauczania i wychowania. Każda biblioteka szkolna powinna realizować trzy podstawowe zadania:

- kształcząco-wychowawcze – dostarczanie różnorodnych materiałów bibliotecznych niezbędnych w procesie dydaktycznym i wychowawczym szkoły. Organizowanie i prowadzenie działalności informacyjnej i przysposobienie do czytelnictwa, kształcenie umiejętności korzystania ze źródeł informacyjnych, a także wyszukiwania informacji na dany temat;
- opiekuńczo-wychowawcze – współdziałanie biblioteki z nauczycielami i wychowawcami w realizacji celów wychowawczych szkoły;
- kulturalno-rekreacyjne – włączanie się bibliotek szkolnych do życia kulturalnego uczniów.

Współczesna biblioteka szkolna powinna stanowić centrum informacji dla uczniów, nauczycieli, rodziców. Zasady pracy i funkcjonowania biblioteki szkolnej określa statut danej szkoły. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego

¹ T.j. Dz.U. z 2012 r., poz. 642 i poz. 908 ze zm.

przedszkola oraz publicznych szkół (z późniejszymi zmianami) statut powinien określać zadania nauczyciela bibliotekarza zgodnie z potrzebami danej szkoły, a także zasady współpracy z uczniami, nauczycielami, rodzicami (prawnymi opiekunami) oraz innymi bibliotekami. Nie bez znaczenia dla biblioteki szkolnej jest kondycja finansowa danej szkoły, co przekłada się bezpośrednio na wyposażenie lokalu bibliotecznego, aktualizację zbiorów, zatrudniony personel (liczbę etatów czy godzin). Pełny etat nauczyciela zatrudnionego w bibliotece szkolnej to 30 godzin tygodniowo (zgodnie z Kartą Nauczyciela, art. 42). Warto zauważyć, że godzina pracy nauczyciela bibliotekarza to 60 minut, dla nauczyciela przedmiotu godzina pracy to 45 minut. Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 czerwca 1997 r. określa liczbę uczniów, na których przysługuje etat nauczyciela bibliotekarza².

Zarządzenie to jest przywoływane, mimo prawnych wątpliwości na temat obligatoryjności jego obowiązywania. Budzi wiele kontrowersji w środowisku nauczycieli bibliotekarzy oraz urzędników organów prowadzących szkoły. Nigdy jednak nie zostało formalnie uchylone. Stąd często etat nauczyciela bibliotekarza zatrudnionego w szkole ulega ograniczeniu, gdy zmniejsza się liczba uczniów uczęszczających do danej szkoły. Często też na ograniczenie etatu ma wpływ komputeryzacja biblioteki szkolnej. Pokutuje przeświadczenie, że wraz z unowocześnieniem placówki zmniejsza się zakres prac bibliotekarza szkolnego. Czytelnik nierzadko nazywany jest użytkownikiem, który już nie potrzebuje takiej formy pomocy w dostępie do informacji, jak było to kilkanaście lat temu. Należy jednak zauważyć, że dzięki komputeryzacji bibliotekarze zostali odciążeni od żmudnej pracy, jak na przykład statystyka czy inwentaryzacja zbiorów. Nowoczesne centra multimedialne służą nie tylko nauczycielom bibliotekarzom, ale i innym nauczycielom różnych przedmiotów do prowadzenia zajęć edukacyjnych. I tak poloniści, przygotowując uczniów ostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej do matury, często korzystają z programu komputerowego Bibliografikon. W bibliotece szkolnej jest też możliwość wykorzystania podczas zajęć przekazu filmowego. Dużym zainteresowaniem wśród uczniów cieszą się adaptacje i ekranizacje lektur szkolnych. Zbiory dostępne w czytelni biblioteki szkolnej są też wykorzystywane do samodzielnej pracy uczniów, którzy mają możliwość dotarcia nie tylko do tradycyjnej książki, ale i płyt, programów multimedialnych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że prawie wszystkie biblioteki szkolne są wyposażone w urządzenia powielające, co poszerza warsztat pracy zarówno nauczyciela, jak i ucznia.

W bibliotece szkolnej zatrudniony jest nauczyciel bibliotekarz, który ma takie same możliwości uzyskiwania kolejnych stopni awansu zawodowego, jak każdy nauczyciel danej szkoły, które to zostały określone w Kartce Nauczyciela, rozdz. 3a „Awans zawodowy nauczycieli”, art. 9a.

„1. Ustala się stopnie awansu zawodowego nauczycieli:

- 1) nauczyciel stażysta;
- 2) nauczyciel kontraktowy;
- 3) nauczyciel mianowany;
- 4) nauczyciel dyplomowany”³.

Warunkiem uzyskania kolejnego stopnia awansu zawodowego jest spełnienie wymagań kwalifikacyjnych (Karta Nauczyciela, art. 9b)⁴, odbycie wymaganego stażu zakończonego pozytywną oceną dorobku zawodowego nauczyciela oraz uzyskanie akceptacji komisji kwalifikacyjnej po przeprowadzonej rozmowie w przypadku nauczyciela stażysty, zdanie egzaminu przed komisją egzaminacyjną w przypadku nauczyciela kontraktowego oraz uzyskanie akceptacji komisji kwalifikacyjnej po dokonaniu analizy dorobku zawodowego nauczyciela i przeprowadzonej rozmowie w przypadku nauczyciela mianowanego. Komisję kwalifikacyjną

² MP z 1997 r., Nr 36, poz. 348.

³ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r., t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 191 i 1198.

⁴ Tamże.

dla nauczyciela stażysty ubiegającego się o awans na stopień nauczyciela kontraktowego powołuje dyrektor szkoły. Komisję egzaminacyjną dla nauczyciela kontraktowego ubiegającego się o awans na stopień nauczyciela mianowanego powołuje organ prowadzący szkołę. Komisję kwalifikacyjną dla nauczyciela mianowanego ubiegającego się o awans na stopień nauczyciela dyplomowanego powołuje organ sprawujący nadzór pedagogiczny. Skład poszczególnych komisji określa Karta Nauczyciela, art. 9g⁵. Różna jest długość wymaganego stażu na poszczególne stopnie awansu zawodowego. Dla nauczyciela ubiegającego się o stopień nauczyciela kontraktowego staż trwa 9 miesięcy, a dla nauczyciela ubiegającego się o stopień nauczyciela mianowanego i nauczyciela dyplomowanego – 2 lata i 9 miesięcy (Karta Nauczyciela, rozdz. 3a, art. 9c)⁶. Nauczyciel rozpoczyna staż z początkiem roku szkolnego, nie później jednak niż 14 dni od rozpoczęcia zajęć. W przypadku nawiązania po upływie tego terminu stosunku pracy nie jest możliwe rozpoczęcie stażu do końca roku szkolnego. Inna jest procedura awansu zawodowego dla nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy, znaczący dorobek zawodowy, staż pracy w szkole wyższej (Karta Nauczyciela, rozdz. 3a, art. 9a)⁷. W art. 9i Karty Nauczyciela⁸ określone zostały warunki, jakie powinien spełniać nauczyciel dyplomowany, aby członkowie Kapituły do Spraw Profesorów Oświaty złożyli wniosek o nadanie przez ministra do spraw oświaty i wychowania temu nauczycielowi tytułu honorowego profesora oświaty. Wnioski do Kapituły o nadanie tytułu honorowego profesora oświaty składa organ sprawujący nadzór pedagogiczny.

Analizując historię bibliotek szkolnych z powiatu wałbrzyskiego na przestrzeni ostatnich lat, można w latach 1999–2002 zauważyć tendencję łączenia bibliotek szkolnych w gimnazjach i bibliotek miejskich. W tym czasie powstawały pierwsze klasy gimnazjalne (rok 1999), a nowo powstałe szkoły – gimnazja – dysponowały zwykle niewielkim księgozbiorem w bibliotece szkolnej. Dlatego organizowane były zbiórki lektur do szkolnych bibliotek. W nagłaśnianie takich akcji włączała się lokalna prasa i telewizja, a czasami nawet Kościół. W latach 2001–2002 były prowadzone zbiórki lektur, m.in. dla Zespołu Szkół w Boguszowie-Gorcach. Warto docenić zaangażowanie rodziców w pozyskiwanie darów książkowych dla biblioteki w tej szkole. Gdy gimnazja opuszczali pierwsi absolwenci, biblioteki szkolne na terenie powiatu wałbrzyskiego w przeważającej liczbie były skomputeryzowane. Rozpoczął się proces tworzenia centrum bibliotecznego na terenie szkoły, a tym samym odłączania od bibliotek miejskich czy gminnych. Chociaż nadal takie połączenie funkcjonuje na terenie Zespołu Szkół w Czarnym Borze i w filialnej placówce w Witkowie Śląskim. W wielu szkołach czas pracy biblioteki został skrócony, co związane jest z zatrudnianiem nauczyciela bibliotekarza w niepełnym wymiarze godzin. Zwykle powodem takiego ograniczenia jest zmniejszająca się liczba uczniów w danej szkole. Na terenie powiatu wałbrzyskiego dochodzi także z tego powodu do łączenia klas w ciągu roku szkolnego. Istniejące biblioteki szkolne to obecnie głównie ośrodki nie tylko edukacji czytelniczej, ale też medialnej, informacyjnej. Nauczyciel to nie tylko typowy bibliotekarz, ale i wychowawca, opiekun. W wielu przypadkach „wysyłany” na tzw. doraźne zastępstwa za nieobecnych nauczycieli. Dostosowujący się do potrzeb szkoły często także organizator apeli szkolnych i innych form kulturalnego spędzania czasu wolnego uczniów, redaktor inicjujący wydawanie gazetki szkolnej, prowadzący częściej szkolny klub filmowy niż klub czytelnika. Nauczyciele bibliotekarze w większości podkreślali, że obserwują z roku na rok malejące zainteresowanie wśród uczniów funkcją klasowego łącznika z biblioteką. Liczba uczniów czytających regularnie spada.

Zadania nowoczesnej biblioteki szkolnej zostały sformułowane w dokumentach o charakterze ponadnarodowym. Zalicza się tutaj przede wszystkim Manifest Bibliotek Szkolnych UNESCO/IFLA ogłoszony w 1999 r., który określa m.in. misję biblioteki szkolnej, podstawy prawne, cele czy wymagania odnośnie do personelu

⁵ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r., t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 191.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

(w bibliotece szkolnej powinien być zatrudniony odpowiednio wykwalifikowany bibliotekarz szkolny), a nade wszystko jej rolę w procesie nauczania i uczenia się.

„Biblioteka szkolna dostarcza informacji i pomysłów, które są podstawą satysfakcjonującego funkcjonowania w społeczeństwie edukacyjnym. Wyposaża uczniów w umiejętność uczenia się przez całe życie i rozwija wyobraźnię, przygotowuje do roli odpowiedzialnych obywateli”⁹.

„Biblioteka szkolna jest podstawowym partnerem dla biblioteki lokalnej, regionalnej, narodowej oraz sieci informacyjnej. W przypadku gdy biblioteka szkolna jest połączona (zbiorami lub usługami) z inną biblioteką (np. publiczną), należy w odpowiednich przepisach uwzględnić i wyraźnie zaznaczyć jej specyficzne cele”¹⁰.

Co zaś bardzo istotne dla uczniów: w tym dokumencie jest wyraźnie podkreślone, że korzystanie z biblioteki szkolnej musi być bezpłatne¹¹.

Zestawiając biblioteki szkolne w Polsce i we Francji, można dostrzec wiele podobieństw. I tak na stanowisku nauczyciela bibliotekarza zatrudniane są osoby wykwalifikowane: u nas z profilowym podwójnym wykształceniem – bibliotekarskim i pedagogicznym, we Francji głównie z licencjatem z bibliotekoznawstwa. W obu krajach może to być również nauczyciel uczący w danej szkole, który uzyskał dodatkowe kwalifikacje na studiach podyplomowych (w Polsce np. z Edukacji czytelniczej, Bibliotekoznawstwa i informacji naukowej) albo zdał egzamin zakończony francuskim certyfikatem i przeszedł pomyślnie rekrutację w szkole na to stanowisko (zwykle we Francji na czas określony). Podobny jest w obu krajach wymiar czasu pracy oraz godzin bibliotecznych. Z tym że we Francji nauczyciel bibliotekarz ma dodatkowe 6 godzin na różne formy doskonalące (poza biblioteką)¹². Finansowanie bibliotek często wspierają szkolne rady rodziców, a i nauczyciele bibliotekarze również szukają darczyńców, sponsorów, aby powiększyć czy zaktualizować księgozbiór.

Mimo że Wałbrzyska Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości umożliwia zdobycie kwalifikacji do pracy w bibliotece szkolnej, nasuwa się pytanie o przyszłość młodych nauczycieli bibliotekarzy. Zmniejszająca się liczba uczniów prowadzi do zmniejszenia wymiaru godzin pracy biblioteki szkolnej. Co więcej, wraz ze szkołami likwidowane są biblioteki. I tak na przestrzeni ostatnich lat zniknęła połowa szkół podstawowych w Boguszowie-Gorcach, niektóre z tych, które pozostały, połączono z przedszkolem bądź z gimnazjum. Z trudem gromadzony księgozbiór w wyniku takich zmian często zmieniał też odbiorców albo zniknął razem ze szkołą. Podobna sytuacja miała miejsce podczas likwidacji małych szkół podstawowych na terenie gminy Czarny Bór. W samym Wałbrzychu w czasie reorganizacji wiele szkół podstawowych i zespołów szkół ponadpodstawowych również przestało istnieć, a wraz ze szkołami zniknęły szkolne biblioteki. Skutki likwidacji biblioteki szkolnej najbardziej odczuwają uczniowie, bo to oni stanowią znaczącą większość czytelników, a zatrudnieni w bibliotekach szkolnych nauczyciele bibliotekarze bardzo często bezpowrotnie tracą możliwość wykonywania dającego wiele satysfakcji zawodu.

Bibliografia

- Biblioteki szkolne: wytyczne IFLA/UNESCO*, oprac. T.P. Saetre, G. Willars, tłum. E.B. Zybert, M. Kisilowska, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2003.
- Ciborski P., *Karta nauczyciela: komentarz problemowy*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2010.
- Day Ch., *Rozwój zawodowy nauczyciela*, wstęp T. Lewowicki, tłum. J. Michalak, Gdańsk 2004.
- Drzewiecki M., *Biblioteka we współczesnej szkole*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, Warszawa 1991.

⁹ *Manifest Bibliotek Szkolnych (UNESCO/IFLA)*, przeł. B. Staniów, „Biblioteka w Szkole” 2000, nr 11, s. 1.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² B. Staniów, *Biblioteka szkolna dzisiaj*, Warszawa 2012, s. 31.

- Dzierzgowska I., *Przygotowanie dokumentacji awansu: poradnik dla nauczyciela*, Warszawa 2006.
- Grabowska M., Ratajczak-Olszewska B., *Jak zostać nauczycielem dyplomowanym w bibliotece? (materiały metodyczne dla nauczycieli)*, Uczelniane Centrum Kształcenia Ustawicznego Nauczycieli „Andragog” Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Brzegu, Opole 2004.
- Konieczny-Rozenfeld B., *Biblioteka szkolna I i II etap kształcenia*, Warszawa 2007.
- Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*, red. E.B. Zybert, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2002.
- Składanowski H., *Awans zawodowy nauczyciela*, Toruń 2000.
- Staniów B., *Biblioteka szkolna dzisiaj*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012.

Podstawowe przepisy prawne w funkcjonowaniu biblioteki powiatowej

Zaprezentuję krótko wybrane ustawy, które dotyczą bibliotekarstwa publicznego w szerszym ujęciu, a w węższym – bibliotek powiatowych. Biblioteka powiatowa sama w sobie jest biblioteką publiczną, tak więc pisząc: biblioteki powiatowe, najczęściej ma się na myśli biblioteki publiczne.

Moje wystąpienie odnosi się do aktualnego stanu prawnego, zainteresowanych zaś historią polskiego bibliotekarstwa odsyłam do pozycji prof. Zofii Gacy-Dąbrowskiej¹.

Biblioteka powiatowa w strukturze bibliotekarstwa publicznego pojawiła się ponownie po reformie administracyjnej kraju w 1999 r., na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. Zgodnie z wymogami tej ustawy każdy samorząd był zobowiązany m.in. do utworzenia i prowadzenia co najmniej jednej biblioteki publicznej – gmina na poziomie gminy, a powiat na poziomie powiatu. Nowelizacja ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach dała możliwość łączenia biblioteki z innymi instytucjami kultury na mocy porozumienia pomiędzy samorządami różnego szczebla, najczęściej jest to szczebel gminny i powiatowy. W województwie wielkopolskim istnieje pełna sieć biblioteczna – każdy powiat albo utworzył nową, albo powierzył zadania biblioteki powiatowej bibliotekom gminnym działających na jego terenie. W sumie placówek bibliotecznych na terenie województwa wielkopolskiego jest 227. Są to dane z roku 2013². W Poznaniu zadania biblioteki powiatowej zostały powierzone bibliotece wojewódzkiej; pełni je ona dla powiatu poznańskiego.

Głównymi dokumentami, na podstawie których funkcjonuje biblioteka powiatowa, są: ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.), ustawa z dnia 25 października 1991 r. o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 406), ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) oraz statut biblioteki. Statut określa zasięg terytorialny, cele i zadania biblioteki, sposób jej finansowania, politykę gromadzenia zbiorów.

Jeśli chodzi o statuty, to w latach 2011–2012 nastąpiła w nich seria zmian związanych z nowelizacją ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Mam tu na myśli nowelizację z 31 sierpnia 2011 r., wprowadzającą zapis o dotacjach celowych. Duże poruszenie wywołał artykuł tejże noweli, mówiący o zatrudnianiu dyrektora instytucji kultury innej niż instytucja artystyczna na okres 3–7 lat. Kolejne zamieszanie było efektem ustawy z dnia 27 sierpnia z 2009 r. o finansach publicznych, wprowadzającej termin „kontrola zarządcza” w miejsce „kontroli finansowej”. Spowodowało to nagły wzrost liczby szkoleń oraz duży szum informacyjny, ponieważ zostało wprowadzone pojęcie, o którym tak naprawdę bibliotekarze nie mieli za dużo wiadomości. Okazało się, że większość przepisów, które obowiązywały, obowiązuje w dalszym ciągu, wystarczyło tylko je dostosować do wymogów kontroli zarządczej. Należało zmieniać wiele regulaminów, w tym pracy i organizacyjny; wprowadzono też nowe, jak oświadczenie o stanie kontroli zarządczej za dany rok czy zarządzanie ryzykiem.

¹ Z. Gaca-Dąbrowska, *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, Warszawa 2007.

² <http://www.wbp.poznan.pl/index.php?mode=artykuly&action=main&menu=117&id=49&lang=PL> [data dostępu: 30.08.2014].

Celem nowej ustawy, tzw. deregulacyjnej, z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów, było zwiększenie dostępności określonych zawodów, m.in. zawodu bibliotekarza. Ten proces deregulacyjny na mocy ustawy został podzielony na cztery etapy. Zawód bibliotekarza został wymieniony w pierwszej z czterech części w art. 7 tejże ustawy, który mówi, co następuje: „pracownicy zatrudnieni w bibliotekach na stanowiskach bibliotekarskich tworzą grupę zawodową bibliotekarzy [...] w bibliotekach mogą być zatrudnione osoby z wykształceniem średnim”.

Kilka ustaw i rozporządzeń dotyczy zagadnienia bezpieczeństwa danych, nie tylko danych osobowych, ale również pozostałych, np. danych teleinformatycznych, które są używane i przetwarzane w bibliotece, także powiatowej.

Dane osobowe w bibliotece są przetwarzane na podstawie następujących przepisów: ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 1997 r., Nr 133, poz. 883 z późn. zm.) oraz przepisów wykonawczych z nią związanych, przepisów art. 221 §1–5 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 141 z późn. zm.) i przepisów wykonawczych z nią związanych, przepisów rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentacji i przetwarzania danych osobowych oraz warunków technicznych i organizacyjnych, jakim powinny odpowiadać urządzenia i systemy informatyczne służące do przetwarzania danych osobowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 100, poz. 1024), przepisów ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1997 r., Nr 85, poz. 539, t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642) oraz przepisów wykonawczych z nią związanych.

Na podstawie tych aktów prawnych każda biblioteka, nie tylko powiatowa, powinna mieć opracowanych kilka dokumentów, z których do najważniejszych należą „Polityka bezpieczeństwa danych osobowych” oraz „Instrukcja zarządzania systemem informatycznym”³.

Pierwszy określa zasady udostępniania danych osobowych, środki techniczne i organizacyjne niezbędne do zapewnienia poufności, integralności i rozliczalności przy przetwarzaniu danych, prawa i obowiązki administratora danych osobowych (ADO). Omawia kwestię przechowywania danych – chodzi o takie szczegóły, jak: rodzaj budynku, nazwa pomieszczenia, czy i jaki jest monitoring – zewnętrzny czy wewnętrzny. Precyzuje sposób usuwania danych osobowych. Zawiera wzory dokumentów – upoważnienie do przetwarzania danych osobowych, jego odwołanie, oświadczenie o zachowaniu poufności i zapoznaniu się z przepisami dotyczącymi ochrony danych osobowych, raport z naruszenia bezpieczeństwa zasad ochrony danych osobowych.

Następny dokument dotyczy zagadnień informatycznych. „Instrukcja zarządzania systemem informatycznym” szczegółowo omawia, co to jest system informatyczny, co wchodzi w jego skład.

Tak przykładowo przedstawia się system informatyczny (SI) biblioteki. Tworzy go siedem uporządkowanych elementów:

$$SI = \{P, I, T, O, M, R, N\}$$

P – personel korzystający z systemu,

I – dane i informacje,

T – zbiór urządzeń i narzędzi technologii informatycznej,

O – zbiór stosowanych rozwiązań organizacyjnych,

M – zbiór metainformacji,

R – relacje pomiędzy elementami systemu informatycznego,

N – infrastruktura i otoczenie systemu informatycznego.

³ Dane zostały opracowane na potrzeby Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Dusznikach.

Abstrahując od kwestii oczywistych (sprzęt, oprogramowanie, użytkownicy, Internet), ujętych w dokumencie, uwagę należy poświęcić zagadnieniom bardziej hermetycznym. Instrukcja powinna szczegółowo informować o procedurach nadawania uprawnień do przetwarzania danych i rejestrowania tych uprawnień w systemie informatycznym oraz wskazywać osobę odpowiedzialną za te czynności. Powinna też formalizować: metody i środki uwierzytelnienia oraz procedury związane z ich zarządzaniem i użytkowaniem, procedury rozpoczęcia, zawieszenia i zakończenia pracy przeznaczone dla użytkowników systemu, procedury tworzenia kopii zapasowych zbiorów danych oraz programów i narzędzi programowych służących do ich przetwarzania, sposób, miejsce i okres przechowywania kopii zapasowych, sposób zabezpieczenia systemu informatycznego przed działaniem oprogramowania, którego celem jest uzyskanie nieuprawnionego dostępu do systemu informatycznego, procedury wykonywania przeglądów i konserwacji systemów oraz nośników informacji służących do przetwarzania danych.

Kolejne ustawy – znajdujące zastosowanie w bibliotece – dotyczą ochrony zdrowia, a konkretnie zakazu palenia w miejscach publicznych. Są to ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Ustawa ta weszła w życie 15 listopada 2010 r., początkowo wprowadzając pewne zamieszanie terminologiczne. Były problemy z interpretacją pojęcia „miejsce publiczne”. Ustawa nakłada na właściciela lub zarządzającego budynkiem/pomieszczeniem obowiązek umieszczenia – pod groźbą grzywny do 2000 zł – w widocznym miejscu informacji słownych i graficznych o zakazie palenia wyrobów tytoniowych.

Sporo zamieszania i niepokoju wprowadziła w szeregi pracowników bibliotek ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Mówiąc o prawie autorskim, nie sposób nie wspomnieć o domenie publicznej. Obejmuje ona twórczość niepodlegającą restrykcjom polskiego prawa autorskiego lub co do której prawa te wygasły. Materiały trafiające do domeny publicznej są własnością wspólną, dostępną dla każdego do wykorzystania w swobodny sposób i w dowolnym celu z poszanowaniem praw autorskich osobistych. Do domeny publicznej należą: akty normatywne lub ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne, proste informacje prasowe. Zgodnie z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83 z późn. zm.) prawa majątkowe wygasają, jeśli: twórcy, współtwórcy nie żyją od 70 lat, upłynęło 70 lat od daty pierwszego rozpowszechnienia utworu anonimowego; w odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej spośród wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, operatora obrazu, autora dialogów, kompozytora muzyki. Wyjaśnienie to nie wyczerpuje wszystkich przypadków opisywanych przez prawo autorskie. Trzeba je analizować zawsze osobno w odniesieniu do każdego utworu⁴.

W formie dygresji, i zarazem ostrzegającego przykładu, poświęcę trochę więcej uwagi ustawie o prawie autorskim. Swego czasu głośne stało się wykorzystanie zdjęć Czesława Miłosza – autorstwa Judyty Papp – przez niektóre biblioteki na swoich stronach internetowych i profilach społecznościowych. Część bibliotekarzy, nieświadomych obowiązującego prawa, opublikowała fotografię bez podania jej autora i źródła, co spowodowało lawinę pozwów o odszkodowanie. Mechanizm był prosty: bibliotekarze w roku 2011, w Roku Miłosza, wpisywali w wyszukiwarce internetowej wyrażenie „Czesław Miłosz” i po odszukaniu odpowiedniej grafiki kopiowali i umieszczali na swoich stronach internetowych bez, co ważne dla sprawy, podania źródła i autora. Podobna sprawa sporna dotyczy umieszczania zdjęć okładek książek.

Jak wyjaśniła Barbara Szczepańska, koordynatorka krajowa ds. własności intelektualnej fundacji eIFL z ramienia Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych, na szkoleniu zorganizowanym przez Wojewódzką

⁴ <http://www.wbp.poznan.pl/index.php?mode=artykuly&action=main&id=152&menu=188&o=prawo%20autorskie&lang=PL> [data dostępu: 30.08.2014].

Bibliotekę Publiczną i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, umieszczanie zdjęć na stronach WWW bibliotek i na stronach FB musi być poparte podaniem źródła i autora tychże zdjęć, co nie rozwiązuje problemu praw autorskich tak do końca. Należy jeszcze asekurować się zastrzeżeniem, że fotografie publikowane są w celach informacyjnych.

Wspomniałem tutaj tylko o kilku ustawach o największym znaczeniu dla funkcjonowania bibliotek. Zdaję sobie sprawę, że mój wywód nie wyczerpuje tematu, lecz był to zamysł świadomy. Celowo nie dokonałem dogłębnej analizy wszystkich ustaw dotyczących bibliotek. Nie omówiłem ustaw i rozporządzeń ważnych z pewnością dla bibliotekarzy, ale innego rodzaju bibliotek. Nie będę tu prezentował ustawy o bibliotekach, bo jej waga jest oczywista, jeśli chodzi o zastosowanie w bibliotekarstwie.

Najczęściej korzystamy ze statutu biblioteki. Najważniejsza jednak, moim zdaniem, w działalności bibliotecznej jest ustawa o ochronie danych osobowych. To chyba znak naszych czasów – respektować musimy ją, nawet nieświadomie, umieszczając informacje o naszej działalności na stronach WWW czy też na FB. Szczególnie należy uważać przy publikowaniu zdjęć z różnego rodzaju imprez, np. spotkań autorskich lub lekcji bibliotecznych. Tej ustawy przestrzegamy również, zapisując czytelnika do biblioteki i wprowadzając jego dane do bibliotecznych baz danych.

Na końcu wspomnę, ale tylko ogólnie, o ustawie z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Spytają Państwo, co to ma wspólnego z biblioteką. Otóż ma! Każda biblioteka może prowadzić działalność gospodarczą. Jeśli przekroczy kwotę obrotu ze sprzedaży na rzecz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej w wysokości 20 000 zł, to konieczna jest kasa fiskalna.

Pozwolę sobie zakończyć przewrotnie: można założyć, że każdego dnia łamiemy jakieś przepisy, nawet nie zdając sobie z tego sprawy.

Bibliografia:

- Gaca-Dąbrowska Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, Warszawa 2007.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustaw regulujących wykonywanie niektórych zawodów (Dz. U. z 2013 r., poz. 829).
- Ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. z 2010 r., Nr 81, poz. 529).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 885 z późn. zm.).
- Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (t.j. Dz. U. z 2011 r., Nr 177, poz. 1054; ost. zm. Dz. U. z 9 stycznia 2013 r., poz. 35).
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 1998 r., Nr 91, poz. 578).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 1997 r., Nr 133, poz. 883 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r., Nr 10, poz. 55).
- Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 1994 r., Nr 24, poz. 83 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 listopada 2012 r. w sprawie zwolnień z obowiązku prowadzenia ewidencji przy zastosowaniu kas rejestrujących (Dz. U. z 11 grudnia 2012 r., poz. 1382).

dr Anna Walek

Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej
Politechniki Wrocławskiej

Organizacja i funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego w Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej

Abstrakt: W artykule opisano genezę oraz przedstawiono proces powstawania Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej na Politechnice Wrocławskiej. Przeanalizowano akty prawne, na podstawie których jednostka realizuje swoje zadania, w szczególności zadania związane z funkcjonowaniem na Uczelni systemu biblioteczno-informacyjnego, którego podstawę stanowią Biblioteki Politechniki Wrocławskiej oraz Oddziały Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej przy Wydziałach i Studiach.

Historia biblioteki

Bibliotekę Politechniki Wrocławskiej, największą na Dolnym Śląsku bibliotekę gromadzącą i udostępniającą zbiory z zakresu nauk ścisłych i technicznych, powołano w 1946 r. W latach siedemdziesiątych XX wieku była pionierską biblioteką w Polsce, prowadzącą działalność naukowo-badawczą w zakresie nowoczesnych technologii informacyjnych. Wypracowała nowatorskie w skali kraju rozwiązania dotyczące rejestracji i analizy dorobku naukowego, automatycznego katalogowania książek oraz gromadzenia i udostępniania informacji naukowo-technicznej. W latach dziewięćdziesiątych został tu stworzony i wdrożony pierwszy polski zintegrowany System Biblioteczny APIN, obsługujący wszystkie procesy biblioteczne.

Na mocy uchwały Senatu Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, Bibliotekę Politechniki Wrocławskiej powołano 1 marca 1946 r. Od 1949 r. sukcesywnie wydzielano w jej strukturze poszczególne działy oraz tworzone biblioteki wydziałowe. W roku 1952 w Statucie Politechniki Wrocławskiej umieszczono zapis uznający Bibliotekę za instytucję ogólnouczelnianą i przyznający jej określone zadania w procesie naukowo-dydaktycznym. Rok później Bibliotece przydzielono w Zarządzeniu Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego ramowy regulamin funkcjonowania. Zmiany w strukturze Biblioteki oraz wdrażanie automatyzacji procesów bibliotecznych doprowadziły w 1969 r. do zmiany nazwy na Bibliotekę Główną i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej (BGiOINT). Tworzenie usług informacyjnych uważane było wówczas za jedno z priorytetowych zadań. Najważniejszym zadaniem w tym zakresie było wyszukiwanie literatury w systemie Selekttywnej Dystrybucji Informacji – SDI. W 1979 r. BGiOINT powierzono funkcję II Centralnej Biblioteki Technicznej w Polsce.

Projekt Bibliotech

Konieczność wybudowania nowoczesnej biblioteki naukowej na Politechnice Wrocławskiej istniała w świadomości środowiska naukowego i władz Uczelni przez wiele lat. Ostatecznie w roku 2007 pozyskano środki unijne z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka na zbudowanie i wyposażenie nowoczesnego budynku

Środowiskowej Biblioteki Nauk Ścisłych i Technicznych na potrzeby Innowacyjnej Gospodarki (Bibliotech). Budynek został ukończony i przekazany Uczelni przez generalnego wykonawcę w październiku 2013 r.

Specyfika Politechniki Wrocławskiej jako uczelni technicznej, ściśle współpracującej z przemysłem i wypracowującej szereg rozwiązań i technologii wdrażanych w gospodarce, definiuje również nową, dodatkową rolę biblioteki. Jest ona nie tylko miejscem gromadzenia i udostępniania informacji naukowo-technicznej na potrzeby Uczelni, ale również ma służyć podmiotom gospodarczym i innowacyjnym przedsiębiorstwom z regionu Dolnego Śląska¹.

Nowa biblioteka Politechniki Wrocławskiej już na etapie planowania miała mieć charakter nowoczesnej biblioteki elektronicznej, której podstawę stanowią będą źródła elektroniczne, w postaci e-booków, e-czasopism i baz danych, udostępnianych, ale i tworzonych w nowoczesnych i doskonale wyposażonych pracowniach i laboratoriach. Postanowiono, że Biblioteka Elektroniczna będzie stanowiła podstawę systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni, a jej działalność wspierać będą inne jednostki Uczelni gromadzące i udostępniające informację normalizacyjną, patentową i informację o nowych technologiach, przeznaczone w szczególności dla podmiotów gospodarczych współpracujących z Uczelnią w ramach komercjalizacji wiedzy².

Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej

W dniu 1 stycznia 2014 r. utworzono na Politechnice Wrocławskiej Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej (CWINT), będące jednostką ogólnouczelnianą o zadaniach naukowych, badawczych, szkoleniowych i usługowych. Decyzja o utworzeniu na Uczelni jednostki, która będzie realizowała m.in. założenia projektu Bibliotech, a także będzie „oknem na świat” Politechniki Wrocławskiej w zakresie informacji naukowo-technicznej oraz informacji o nowych technologiach, zapadła w 2013 r.

Z dniem 11 października 2013 r. Rektor Politechniki Wrocławskiej, profesor Tadeusz Więckowski, powołał Pełnomocnika Rektora ds. organizacji Centrum Wiedzy i Informacji oraz kilkusobowy zespół, którego zadaniem było przygotowanie struktury i koncepcji funkcjonowania nowej jednostki.

Pierwszym aktem prawnym, będącym efektem prac zespołu, była uchwała Senatu Politechniki Wrocławskiej z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie przekształcenia Biblioteki Głównej i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej³, który zaopiniował pozytywnie przekształcenie BGiOINT w CWINT. W ślad za tym Senat uchwalił również zmiany postanowień Statutu Politechniki Wrocławskiej⁴. Uchylono zapisy dotyczące Biblioteki Głównej w oddziale 1. rozdz. 3. „Ogólnouczelniane jednostki organizacyjne”. Powstał natomiast rozdz. 8, w całości poświęcony CWINT⁵. Zapisy dotyczące struktury, zadań i funkcjonowania jednostki zostały sformułowane w sposób zgodny z Ustawą o bibliotekach⁶, innymi aktami prawnymi dotyczącymi bibliotek akademickich, a także wewnętrznymi regulacjami Politechniki Wrocławskiej.

¹ A. Wałek, *Center for Scientific and Technical Information - Library Services for Business and Science at Wrocław University of Technology*. eKNOW 2014 : the Sixth International Conference on Information, Process, and Knowledge Management, March 23-27, 2014, Barcelona, Spain, [Wilmington, DE, USA] : IARIA, 2014. s. 93-97 [dostęp 11.09.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.thinkmind.org/index.php?view=article&articleid=eknow_2014_4_40_60144>.

² Tamże.

³ *Uchwała nr 256/14/2012-2016 Senatu PWr: z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie przekształcenia Biblioteki Głównej i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej*.

⁴ *Uchwała nr 260/14/2012-2016 Senatu PWr: Z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia zmian postanowień Statutu Politechniki Wrocławskiej*.

⁵ Ostatnia zmiana w Statucie została wprowadzona *Uchwałą nr 267/15/2012-2016 Senatu PWr: z dnia 19 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia zmian postanowień Statutu Politechniki Wrocławskiej*, zmieniającą ostatecznie strukturę CWINT na obecnie funkcjonującą, powołano wówczas również Punkt Kontaktowy ds. Transferu Technologii.

⁶ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (z późniejszymi zmianami)* [dostęp 30.08.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1358353959.pdf>>.

W Statucie określono m.in., że przy Centrum powstanie Rada Nadzorująca, pełniąca również funkcję Rady Bibliotecznej⁷. W związku z tym dotychczasowa Rada Biblioteczna została rozwiązana. Zapis dotyczący Rady Nadzorującej wynikał z zapisów Statutu dotyczących centrów naukowych⁸. W wyniku zmian skład Rady został w znaczący sposób poszerzony. Oprócz dyrektora Centrum oraz jego zastępców, w skład Rady wchodzi: po jednym przedstawicielu z każdego wydziału (oraz z zamiejscowych ośrodków dydaktycznych, posiadających status wydziałów w organizacji), a także delegowani przedstawiciele Samorządu Studenckiego oraz Rady Doktorantów. Statut reguluje również zasady zarządzania Centrum. Dyrektora Centrum powołuje i odwołuje Rektor po zasięgnięciu opinii Senatu. Ponadto dyrektor Centrum pełni również funkcję dyrektora Bibliotek Politechniki Wrocławskiej⁹. Określone są także zasady powoływania i odwoływania zastępców dyrektora, kompetencje Rady Nadzorującej, zasady przekształcania systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni, a przede wszystkim struktura Centrum.

W sprawach szczegółowych Statut odsyła do Regulaminu Centrum¹⁰ „nadanego przez Rektora po uzyskaniu opinii Senatu”¹¹. Formalne powołanie Centrum z dniem 1 stycznia 2014 r. nastąpiło na mocy zarządzenia wewnętrznego Rektora Politechniki Wrocławskiej¹².

System biblioteczno-informacyjny

W strukturę Centrum wchodzi Biblioteka Klasyczna, Biblioteka Elektroniczna, Ośrodek Współpracy Nauki z Gospodarką, Punkt Kontaktowy ds. Transferu Technologii oraz Zespół Laboratoriów Naukowo-Badawczych¹³.

W miejsce jednej Biblioteki Głównej powołano na Politechnice Wrocławskiej dwie równorzędne biblioteki. Biblioteka Klasyczna i Biblioteka Elektroniczna tworzą system biblioteczno-informacyjny Uczelni, pełniący funkcję ogólnodostępnej biblioteki naukowej, a także są ogniwem ogólnokrajowej sieci bibliotecznej i ogólnokrajowej sieci dokumentacji i informacji naukowej¹⁴. Przy czym podstawę systemu stanowi Biblioteka Elektroniczna.

Biblioteka Klasyczna skierowana jest w szczególności do studentów. Jej zasadnicze zadanie polega na udostępnianiu tradycyjnych zasobów drukowanych (czasopism, książek, podręczników akademickich) oraz udzielaniu podstawowych informacji dotyczących zbiorów bibliotecznych i zasobów elektronicznych. W jej

⁷ „Organem doradczym, opiniującym i nadzorującym działania Centrum jest Rada Nadzorująca pełniąca również funkcję Rady Bibliotecznej, powoływana przez Rektora na okres kadencji organów Uczelni.

Rada Nadzorująca pełni funkcję organu doradczego Rektora w sprawach dotyczących systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni”.

⁸ Chodzi m.in. o obowiązek powołania rady nadzorującej, która zgodnie z rozdz. 7 pkt 6 Statutu Politechniki Wrocławskiej (Centra), zobowiązuje Rektora do powołania rady nadzorującej: „Na okres kadencji organów Uczelni Rektor powołuje Radę nadzorującą, która pełni funkcję organu doradczego, opiniującego i nadzorującego działania centrum naukowego utworzonego w ramach struktury Uczelni”.

⁹ „W związku z tym musi posiadać kwalifikacje zgodnie z art. 88 ust. 2 Ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym” – *Regulamin Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej* [dostęp 14.09.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://centrum.pwr.edu.pl/wp-content/uploads/2014/02/Regulamin-Centrum-Wiedzy-i-Informacji-Naukowo-Technicznej.pdf>>.

¹⁰ Zgodnie z art. 12 Ustawy o bibliotekach: „Zadania, organizację oraz szczegółowy zakres działania biblioteki wchodzącej w skład innej jednostki organizacyjnej określa regulamin nadany przez kierownika tej jednostki”.

¹¹ Regulamin Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej został przyjęty *Uchwałą nr 269/15/2012-2016 Senatu PWr: z dnia 19 grudnia 2013 r.*

¹² *Zarządzenie wewnętrzne 101/2013 z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uczelni.* Załącznikiem do zarządzenia jest *Regulamin Centrum*, zatwierdzony przez Senat, określający „zasady funkcjonowania Centrum, uprawnienia i obowiązki dyrektora, zasady finansowania oraz szczegółowe zasady działania Rady Nadzorującej”.

¹³ Szczegółowa struktura dostępna jest na stronie Centrum: <http://centrum.pwr.edu.pl/?page_id=521> [dostęp 12.09.2014 r.].

¹⁴ *Regulamin Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej* [dostęp 14.09.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://centrum.pwr.edu.pl/wp-content/uploads/2014/02/Regulamin-Centrum-Wiedzy-i-Informacji-Naukowo-Technicznej.pdf>>.

strukturze powołane zostały: Dział Udostępniania i Magazynowania Zbiorów, Dział Gromadzenia i Opracowywania Zbiorów (odpowiedzialny jest za opracowanie formalne, rzeczowe i techniczne nabywanych dokumentów dla Biblioteki Klasycznej oraz wszystkich Oddziałów Centrum) oraz Dział Kontroli i Selekcji Zbiorów (ma za zadanie aktualizację i inwentaryzację całego księgozbioru systemu bibliotecznego-informacyjnego Uczelni).

Podstawę systemu bibliotecznego-informacyjnego Uczelni stanowi Biblioteka Elektroniczna. W jej strukturze funkcjonują działy odpowiedzialne za gromadzenie i udostępnianie zasobów elektronicznych, testowanie i organizowanie dostępu do baz danych i serwisów informacji naukowej oraz kompleksową obsługę informacyjną użytkowników ze środowiska naukowego i biznesowego.

Strukturę Biblioteki Elektronicznej stanowią:

- Dział Digitalizacji i Repozytorium Wiedzy (odpowiada za tworzenie i rozwijanie dwóch kluczowych usług Biblioteki Elektronicznej: Repozytorium Wiedzy i Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej);
- Dział Usług Informacyjnych (odpowiada za gromadzenie, testowanie oraz organizowanie dostępu do zasobów elektronicznych, dokumentowanie dorobku naukowego oraz rozwijanie funkcjonalności biblioteczných systemów i usług informacyjnych):
 - Sekcja Informacji Naukowo-Technicznej wraz z Laboratorium Metod Naukometrycznych (świadczy kompleksowe usługi z zakresu informacji naukowej, a także analizy cytowań prac naukowych),
 - Sekcja Organizacji Dostępu do Zasobów Elektronicznych (składa się z Zespołu ds. Czasopism i Baz Danych oraz Zespołu ds. Gromadzenia Zasobów),
 - Laboratorium Usług i Systemów Informacyjnych (odpowiada za projektowanie usług bibliotecznego-informacyjnych, a także rozpoznawanie, testowanie i implementowanie nowych rozwiązań informatycznych),
 - Sekcji Analiz Dorobku Naukowego (tworzy bazę dorobku naukowego Politechniki Wrocławskiej – DONA).

Centrum w ramach swojej działalności współpracuje z jednostkami organizacyjnymi poprzez swoje oddziały. Szczegóły współpracy określa zarządzenie wewnętrzne Rektora¹⁵, powołujące oddziały Centrum przy wszystkich piętnastu wydziałach (w tym w zamiejscowych ośrodkach dydaktycznych) oraz przy Studium Języków Obcych oraz Studium Wychowania Fizycznego i Sportu.

Dotychczas funkcjonujące na Uczelni biblioteki sieci bibliotecznego-informacyjnej (m.in. wydziałowe, instytutowe, międzywydziałowe, międzyinstytutowe i katedralne) zostały odwołane. Zmieniły się również zasady zarządzania oddziałami. Zgodnie z zarządzeniem, dyrektor Centrum i kierownik jednostki, przy której funkcjonuje oddział, współpracują i sprawują wspólny nadzór nad funkcjonowaniem oddziału, jego zadaniami oraz pracownikami.

Zasady i warunki korzystania z zasobów i usług CWINT reguluje *Regulamin udostępniania zbiorów i świadczenia usług informacyjnych systemu bibliotecznego-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej*¹⁶, który określa m.in. strukturę systemu bibliotecznego-informacyjnego, jego zadania, zasady założenia konta użytkownika, zasady udostępniania i wypożyczania zbiorów, a także zasady korzystania z zasobów elektronicznych oraz usług informacyjnych Centrum¹⁷.

¹⁵ Zarządzenie wewnętrzne 52/2014 z dnia 27 maja 2014 r. w sprawie funkcjonowania w Uczelni Oddziałów Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej.

¹⁶ *Regulamin udostępniania zbiorów i świadczenia usług informacyjnych systemu bibliotecznego-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej* (z dnia 22 maja 2014 r.) [dostęp 16.10.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.biblioteka.pwr.edu.pl/files/prv/id16/Regulamin/Regulamin%20biblioteczny%20Politechniki%20Wroclawskiej.pdf>>.

¹⁷ Regulamin zatwierdza dyrektor Centrum na podstawie art. 14 pkt 4. Ustawy o bibliotekach, która mówi, że „zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora (kierownika)”.

Pozostałe zadania Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej

Poza bibliotekami i oddziałami, wchodzącymi w skład systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni, Centrum w swojej strukturze posiada również jednostki odpowiedzialne za wspieranie Uczelni w sprawach dotyczących komercjalizacji wiedzy i transferu technologii: Ośrodek Współpracy Nauki z Gospodarką (OWNG) oraz Punkt Kontaktowy ds. Transferu Technologii (PKTT).

Działalność Ośrodka Współpracy Nauki z Gospodarką koncentruje się na wspieraniu transferu wiedzy i informacji między Politechniką Wrocławską a podmiotami zewnętrznymi, jak również promowaniu współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym i gospodarczym, na poziomie regionalnym oraz krajowym.

W strukturze Ośrodka utworzono: Dział Transferu Wiedzy i Informacji, Dział Własności Intelektualnej i Informacji Patentowej oraz Punkt Informacji Normalizacyjnej.

Dział Transferu Wiedzy i Informacji przy merytorycznym wsparciu Zespołu Eksperckiego realizuje część strategicznego planu rozwoju Uczelni, polegającego na stworzeniu nowego modelu organizacyjnego komercjalizacji wiedzy oraz nawiązaniu jakościowo nowych relacji z biznesem.

Zatrudnieni w Dziale Własności Intelektualnej i Informacji Patentowej rzecznicy patentowi występują jako pełnomocnicy Politechniki w postępowaniu przed Urzędem Patentowym RP w sprawach związanych z uzyskaniem i utrzymaniem praw wyłącznych na rozwiązania powstałe w Uczelni lub przy jej udziale. Pracownicy jednostki udzielają informacji patentowej, pomagają w korzystaniu z patentowych baz danych oraz udzielają porad prawnych, zarówno pracownikom Politechniki, jak i osobom prywatnym.

Punkt Informacji Normalizacyjnej prowadzi działalność w zakresie udzielania specjalistycznej informacji normalizacyjnej i udostępniania norm.

Punkt Kontaktowy ds. Transferu Technologii koncentruje się na koordynacji działań komórek organizacyjnych Uczelni, w procesie transferu technologii, ze szczególnym uwzględnieniem obsługi kontaktów z naukowcami i przedsiębiorcami zainteresowanymi transferem technologii z Politechniki Wrocławskiej do gospodarki.

W strukturze Centrum powołano również Zespół Laboratoriów Naukowo-Badawczych. Jest to zespół nowoczesnych laboratoriów wyposażonych w unikalną aparaturę naukowo-badawczą przeznaczoną do realizacji projektów badawczych oraz generowania innowacyjnych rozwiązań wspierających tworzenie i udostępnianie zasobów informacji, a także na rzecz przemysłu i gospodarki.

Podsumowanie

U podstaw powołania Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej leżała potrzeba skumulowania w jednym miejscu całej wiedzy i informacji zarówno gromadzonej, jak i wytwarzanej na Politechnice Wrocławskiej. Budynek Bibliotech, w którym mieszczą się kluczowe agendy Centrum, ma być miejscem, do którego mogą przyjść pracownicy naukowcy, doktoranci i studenci, poszukujący źródeł informacji na potrzeby prowadzonych badań naukowych, jak również poszukujący możliwości komercjalizacji wypracowanych przez siebie innowacyjnych rozwiązań. Ma to być również miejsce przyjazne przedsiębiorcy, który trafiając na uczelnię techniczną poszukuje innowacyjnych technologii, możliwości współpracy lub konkretnej wiedzy i informacji. Projekt Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej redefiniuje również rolę biblioteki uczelni technicznej. Biblioteka przyszłości integruje dostęp do różnego rodzaju zasobów i świadczy usługi uszyte na miarę potrzeb użytkownika. Jest ponadto nie tylko jednostką rozpowszechniającą wiedzę, ale także ją kreującą¹⁸.

¹⁸ A. Walek, *Center for Scientific and Technical Information - Library Services for Business and Science at Wrocław University of Technology*.

Bibliografia

- Regulamin Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej* [dostęp 14.09.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://centrum.pwr.edu.pl/wp-content/uploads/2014/02/Regulamin-Centrum-Wiedzy-i-Informacji-Naukowo-Technicznej.pdf>>.
- Regulamin udostępniania zbiorów i świadczenia usług informacyjnych systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Wrocławskiej* (z dnia 22 maja 2014 r.) [dostęp 16.10.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.biblioteka.pwr.edu.pl/files/prv/id16//Regulamin/Regulamin%20biblioteczny%20Politechniki%20Wroclawskiej.pdf>>.
- Strategia rozwoju Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.
- Uchwała nr 256/14/2012-2016 Senatu PWr. z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie przekształcenia Biblioteki Głównej i Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej.
- Uchwała nr 260/14/2012-2016 Senatu PWr. Z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia zmian postanowień Statutu Politechniki Wrocławskiej Uchwałą nr 269/15/2012-2016 Senatu PWr. z dnia 19 grudnia 2013 r.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (z późniejszymi zmianami)* [dostęp 30.08.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bn.org.pl/download/document/1358353959.pdf>>.
- Walek A., *Center for Scientific and Technical Information - Library Services for Business and Science at Wrocław University of Technology*. eKNOW 2014 : the Sixth International Conference on Information, Process, and Knowledge Management, March 23-27, 2014, Barcelona, Spain, [Wilmington, DE, USA] : IARIA, 2014. s. 93-97 [dostęp 11.09.2014 r.]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.thinkmind.org/index.php?view=article&articleid=eknow_2014_4_40_60144>.
- Zarządzenie wewnętrzne 101/2013 z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uczelni.*
- Zarządzenie wewnętrzne 52/2014 z dnia 27 maja 2014 r. w sprawie funkcjonowania w Uczelni Oddziałów Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej.*